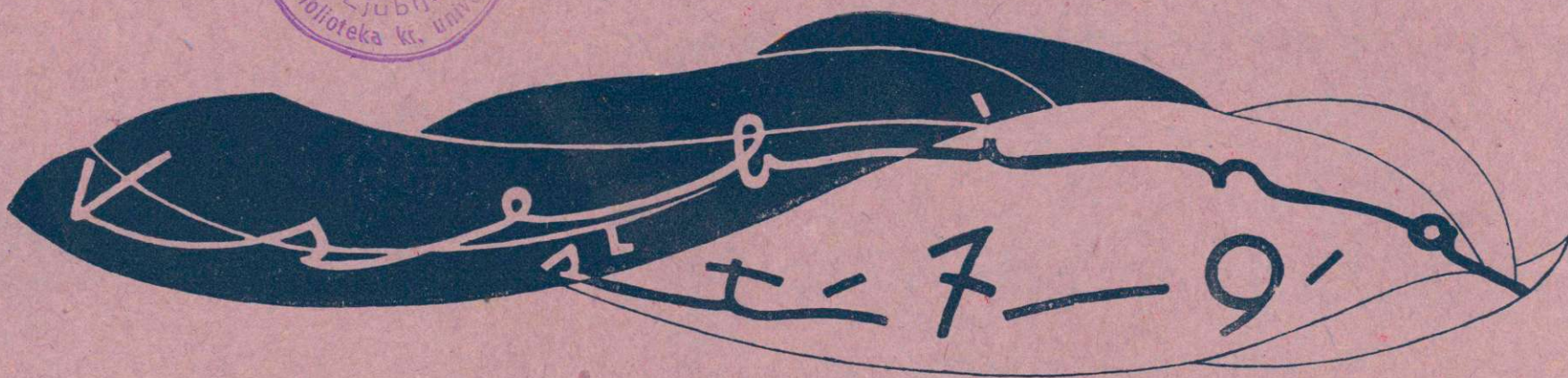

Получено 9/11 1921.

DOMIN SVET

breednik dr. Franci Steli
detnik XXXIV. Strevilka 7-9
Ljubljana
1921

LEPOSLOVNI DEL:

- I. Pesmi: Miran Jarc: Vrtiljak. 132. — Miran Jarc: Izgnanci. 132. — Miran Jarc: Umirjenje. 133. — Ivan Albreht: Cvetje sem gojila. 133. — Stano Kosovel: Razgled s hriba. 133. — J. Lovrenčič: Trentarski študent. 134. — Vida Taufer: Osamljena deva. 143. — Anton Vodnik: Popotna pesem. 143. — Ivan Albreht: Beda. 143. — Dante Alighieri: La Divina Commedia (prev. J. D.). 150. — Miran Jarc: Pav v mesečini. 151.
- II. Ksaver Meško: Mrak. 129. — Dr. Ivan Pregelj: Azazel (III. dejanje). 144. — Ivan Albreht: Junak. 149. — Stanko Majcen: Dnevnik. 149.

ZNANSTVENI DEL:

- I. Fr. Stelè: Ivan Meštrović. 152. — Dr. Josip Puntar: Gazele. 158. — † Ivan Cankar: Slovensko ljudstvo in slovenska kultura. 163. — † Jože Piber. 196.
- II. **Zapiski:** Slovstvo: Fran Levstik: Izbrani spisi za mladino (R. M.). 167. — Aškerčeva čitanka (R. M.) 167. — Gaj Petronij Arbiter: Pojedina pri Trimalhijonu (J. Debevec). 167. — Sibe Miličič: Knjiga radosti (Ivan Mazovec). 168. — Đuro Dimović: Kraljević Marko (Miran Jarc). 169. — Avguštin Ujević: Lelek sebra (Miran Jarc). 169. — Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1921. (Dr. I. Pregelj). 170. — Anton Melik: Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev (J. Mal). 170. — Umetnost: Kralj Matjaž (Frst). 171. — XIX. umetnostna razstava v Jakopičevem paviljonu (Frst). 172. — Gledališče: Drama (France Koblar). 173. — Glasba: O narodni pesmi (Marij Kogoj). 174.

Na platnicah: Prejeli smo v oceno.

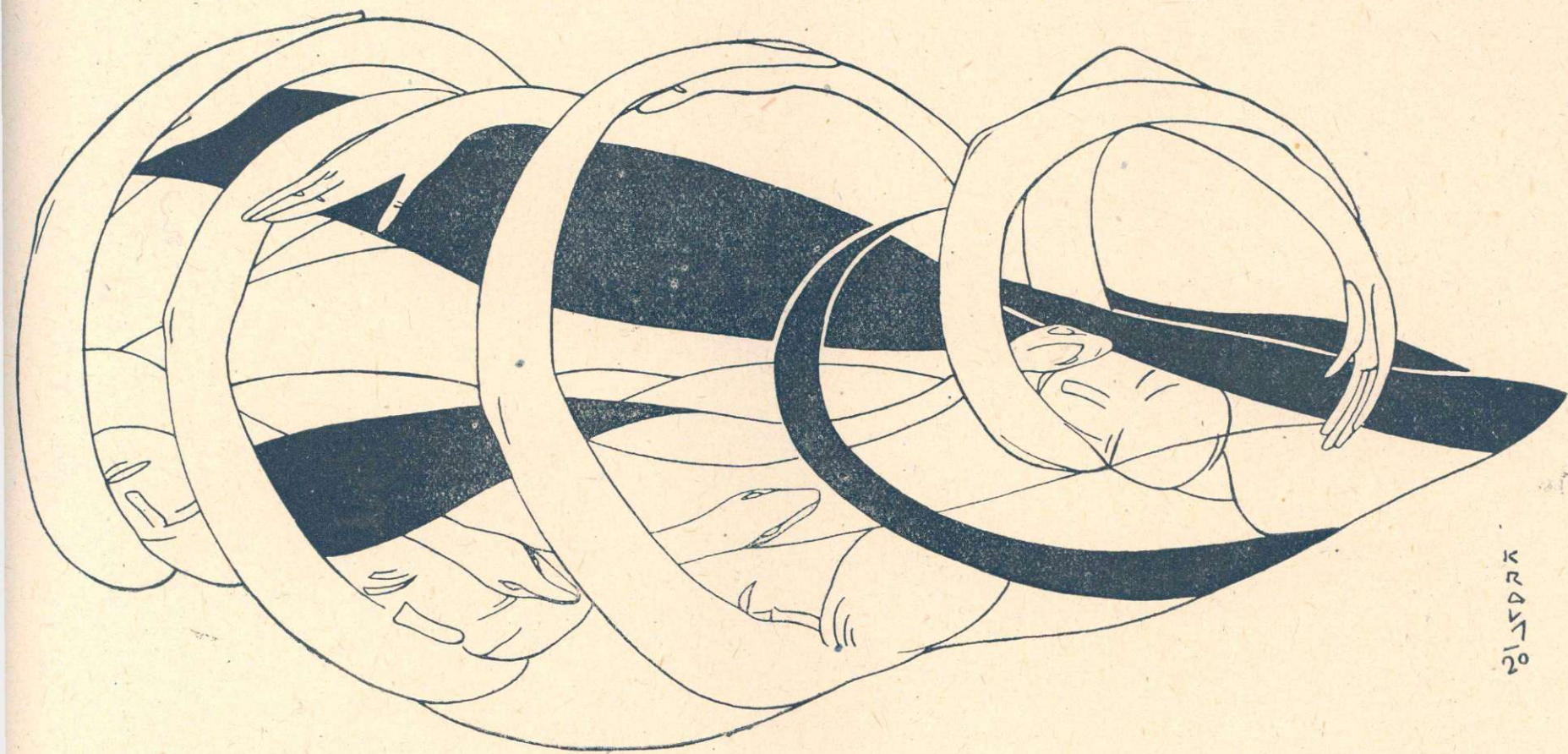
Slike: Sl. 10. I. Meštrović: Kristus na križu. — Sl. 11. I. Meštrović: Kristus na križu (detajl). — Sl. 12. I. Meštrović: Rodin. — Sl. 13. I. Meštrović: Na Oljski gori. — Sl. 14. I. Meštrović: Objokovanje Kristusa. — Sl. 15. I. Meštrović: Madona. — Sl. 16. Iv. Meštrović: Madona. — Sl. 17. I. Meštrović: Veseli angeli. — Sl. 18. I. Meštrović: Žalostni angeli. — Vinjete: »Val« str. 129, »Filozofija« str. 152, »Zapiski« str. 167, »Konec« str. 176 in risbo k Trentarskemu študentu str. 140 narisal Fr. Kralj.

Ivan Cankar — Stara pravda. — Fr. S. Finžgar je priobčil v št. 1.—2. lanskega letnika Cankarjevo pismo z dne 28. decembra 1906 in nanaša njegovo vsebino na »Hlapce«. Že iz pisma z dne 19. marca 1901, ki ga v isti številki priobčuje msgr. Karol Cankar, mi je postalo jasno, da tu ne gre za »Hlapce«, ampak za tragedijo iz časa kmetских puntov, na kar kaže obakrat enako izražena misel o pojmovanju zgodovinske povesti ali tu drame, pa tudi opazka o dobi, ki jo je »oskrunil celo Aškerc«. Umetnik, Cankarjev znanec, mi je sedaj sporočil, da je on v ti zadevi večkrat govoril z rajnkim Ivanom in videl pri njem tudi kake tri strani rokopisa, ki ga je deloma tudi čital, a se ne spominja več njegove vsebine. Naslov je bil menda »Stara pravda« ali nekaj podobnega. Leta 1913. ali 1914. je nameraval naslikati sliko bitke pri Brežicah in bil pri tem inspiriran po A. Šenoi ali P. Bohinju. Cankar mu je ob ti priliki rekel, da je vse pogrešeno, kar se je dosedaj o tem

predmetu napisalo, in da bo on to drugače napravil. Dosedanji pisatelji da so delali krivico graščakom, ker so jih slikali kot krvoloke in krivičneže, kajti ti ljudje so bili s svojega stališča popolnoma v pravu, ker so branili svojo lastnino in celo svojo eksistenco pred uporniki. Kmetje pa so videli veliko krivico, ki so jim jo delali graščaki (ti seve v prepričanju, da je prav, kar delajo, in da je to njihova pravica), zato so se dvignili, da maščujejo krivico in si priborijo svoja prava. Tako je hotel Cankar biti na obe strani pravičen. Njegova drama naj bi predstavljala obenem tragedijo baronov in grofov ter slovenskega ljudstva. Njegovi nazorji o zgodovini in družini v ti zvezi se tudi v izjavah napram temu znancu dobesedno skladajo s tem, kar piše v pismih. Zanimivo je, kako dolgo je nosil ta problem v sebi in kako zgodaj si je bil že na jasnem o osnovni njegovi potezi.

Frst.

»DOM IN SVET« IZHAJA VSAK TRETJI MESEC V TROJNIH ŠTEVILKAH. ☐ NAROČNINA LETNO 120 K, ZA DIJAKE 90 K. ☐ UREDNIK DR. FR. STELÈ, LJUBLJANA, SV. PETRA CESTA 80. ☐ UPRAVNIŠTVO: LJUBLJANA, JUGOSLOVANSKA TISKARNA. ☐ ZALOŽNIK IN LASTNIK: KATOLIŠKO TISKOVNO DRUŠTVO V LJUBLJANI. ☐ TISKA JUGOSLOVANSKA TISKARNA V LJUBLJANI. ☐☐☐☐☐

21. 7. 1952

MRAK.

KSAVER MEŠKO.

Lepot lepota je večerni mrak. Najlepši dan je lahko grd, v enem trenutku lahko postane grd in ostuden: sreča nas morda človek, ki nam z enim pogledom, s kratkim odurnim nasmehom, z eno podlo besedo omadežuje in uniči vso lepoto dneva. Najsijajnejša noč je komu morda prazna s svojo brezzvočno tišino in grobno onemelostjo, komu morda grozna in strašna z mislimi in spomini, ki legajo v nočni osamelosti na srce kakor mōra in kakor vedomci pijo človeku kri in življenje. A mrak je čudežno lep, poleti in pozimi, spomladi in v viharjev polni jeseni. Zakaj mrak je posoda skrivnosti. Skrivnost je pa vsaka lepa, od skrivnosti prve, šele prebujajoče se ljubezni do skrivnosti najstrašnejšega, najzažgonetnejšega umora, ki nas glas o njem prime za srce s tako trdo in tako mrzlo roko, kakor bi ubijal kdo nas samih, moril nas počasi, z zavestno, preračunjeno krutostjo, z namenom, da naj občutimo boleost in grozo smrti tem jasneje, izpijemo jo do dna v počasnih, strašno pekočih požirkih.

Čudovit je mrak kakor morajo biti čudoviti tisti zadnji trenutki med življenjem in smrtjo, katerih skrivnosti more naša duša le s tajnim drhtenjem sanjati, ker jih okusil še nihče izmed nas ni. Mrak ni ne solnčno življenje, ki nam je čestokrat preglasno in preropotavo, ne gluho spanje smrti. Ni več dnevni šum in ne popolna tihota polnočna: polglasen klic, kratek smeh, hipno prerekanje, bežec vzkrík je še slišati kje zunaj; korak v veži, na hodniku, godba v sosesčini ali v daljavi, pesem morda — življenje še, a vendar drugačno nego ob svetlem solnčnem dnevu, zastrto, kakor skrito za dremotno zaveso.

Nikoli ne vstaja človeku njegova preteklost, življenje njegovo, lepō morda kakor še nedotaknjen, neutrgan cvet šmarnice, oškropljeno morda in omadeževano z lahkomiselnostjo, zamazano z zlobo in grehi, tako jasno iz nižin preteklosti, nikoli mu ne stopa tako živo, tako mogočno pred oči kakor v večernem mraku. Kakor pestrotkan čilim se razgrne človeku pred dušo kaos njegovih upov in prevar, hrepenenj in zablod, iskanja in padanja na potih v višave, sladkosti in bridkosti odbeglih dni. En sam dan je vse preteklo življenje, dan pedenj dolg od jutra do večera. Nekaj hipov, krajših zdaj, zdaj daljših, ga živi duša; pa izgine tudi on v mrak. — A tudi v tem je lepota, ker je vsako življenje lepota.

Dan ima svoje težave, svoje trpljenje: trpinčijo nas ljudje, bičajo sovražniki, križajo prijatelji. Noč ima svoje strahove: prihajajo k človeku njegovi mrtveci, tisti, ki so ga ljubili, in tisti, ki so ga sovražili: V mraku pa je človek sam s seboj. Biti pa sam s seboj, je presladka sreča življenja.

In če sedite v somraku tudi s človekom, mu ne vidite prejasno ne v oči ne v srce. Če ste sami dobri, ste povsem prepričani, da bije blago srce tudi v njem, ki sedi ob vas, vam naproti. Če je neomadeževano vaše oko, si venomer domišljujete, da strmi v vas skozi pepelnati oblak mraka najboljše, najčistejše oko. Slišite le besede, ki padajo v vašo dušo kakor droben kamen v globok tolmun: prav nič se ne vznemiri in ne razburi globočina. Saj so vse te besede v tišini in v skrivnostih polmraka tako nenavadno lepe; lepe celo, če kličejo iz teme obupa, če kriče iz globin sovraštva. Z mehko, voljno lepoto ovije mrak slednjo besedo.

A če sedite sami v mraku, ležite vznak na kanapeju, kako čudežne podobe plete v ogromno zaveso pred vami čudotvorec večerni mrak. Vso

vašo mladost vam pričara pred dušo in pred oči. Vidite se spet malega, sedečega na kupu peska pred hišo, v počestnem prahu sredi ceste, zidajočega na dvorišču hišico iz kamenčkov, deščic in blata z resnostjo največjega stavbenika in z vztrajnostjo, naravnost trdoglavo odločnostjo, da si zaželite: »Ko bi si bil ohranil tako odločnost in vztrajnost vsa poznejša leta, vse drugačno bi morda bilo moje življenje!« — Vidite se na vaški cesti, na pašniku, na mestni ulici, na prostranem kmet-skem dvorišču, na dvorišču med zidovi sosednih hiš v družbi otrok iste starosti: fantki z živimi očmi, gorečimi od nepočakanosti in nepokoja, kaj bo prinesel prihodnji hip, deklice z bujnimi lasmi, z obrazki kakor iz sladkorja. Vidite igre, radost, spore, jezo, pretepe in boje, da se praši vsenaokoli. Pa zavzdihnete globoko iz srca: »Kje ste zdaj, vi tovariši, ve družice moje mladosti? Kako ste se razkropili po svetu in mnogi ste šli, od koder se ne vrnete nikoli več. Pa ste bili tako živi in veseli, tako zdravi in krepki, tako lepe in sladke, kakor da ne bi bili ustvarjeni za smrt.« — Vidite mater, kako hodi po hiši z ljubeznijo in s skrbjo, kako se trudi in žrtvuje, kako trpi in molči, ko ji povzročate celo vedé in hoté bol. Prihaja ponoči tiho in oprezno, a navzlic temu jo kdaj kdaj slišite in vidite, k vaši postelji in vam polna skrbi in ljubezni poravna odejo, če ste se v prebujnih sanjah razodeli. Pa vam zavalovi v prsih hrepenenje, da bi vas še enkrat pogladila ljubeča njena roka, samo enkrat še; da bi ji mogli reči še enkrat lepo, mehko, hvaležno besedo, samo enkrat še.

Nikdar nisem tako ljubil svoje matere, kakor jo ljubim v tihih mrakih. Nikoli si nisem tako bičal duše, da sem jo tako slabotno ljubil v življenju, kakor si jo bičam v tihih mrakih. A tudi v tem je sladkost in lepota, ker je vsako resnično kesanje sladkost in lepota.

V tajnosti in v tišini mraka se vam ožive pred dušo tisti čudežni dnevi, ko se vam je pričelo odpirati kakor kelih skrivnostne rože stoliste življenje s svojimi globokimi čudesi, s prvimi svojimi sladkostmi. Kakor dih tople pomladi vam zaveje iz daljave skozi sanjavi mrak in globoko v srce, in najsi ste že osiveli, stari že sedemdeset let. Živeje vam zatriplje že umirjeno srce, oči se vam razpro na široko, nehote in nevede, kakor v snu, se vam iztegnejo roke po tisti lepoti, po vsi tisti sladkosti. Pa zagrabite v zrak... »Bilo... Bilo!« — A dasi je niste prijeli z rokami, je vendar srce zvrhano polno lepote in sladkosti. Zakaj tudi spomini so lepota in sladkost.

Zaprete oči. A z zaprtimi očmi vidite freske in arabeske, ki jih mrak slika dalje na mehki zastor pred vami... Greste po aleji, mlad, vesel fant, oči polne življenja, sanj in iskanja, srce polno moči, polno hrepenenja in pričakovanja — v mladem drevesu mora biti tako čudežno spomladi, ko se budé sokovi, zavrejo, vzkipe in se s silovito mlado močjo razlijejo po tisočernih vitrah. Kar vam pride naproti deklica, lepa kakor pomlad sama, živa in zdrava kakor življenje in zdravje samo. Zastane vam korak, oči se vam za trenutek zameglé, kakor

da so pogledale naravnost v presvetlo solnce božje. A vam zagore le s tem toplejšim plamenom, ne morete jih odtrgati, neprestano strmite v njo, za njo... »Ali si to ti? Nikoli te še nisem srečal in videl, a sanjal sem o tebi dolge noči...« Kakor bi vas silila nevidna moč, ji sledite. Glej, ozrla se je. — »Pozdravljena!« — Stopate za njo kakor v sanjah; v sladki omamljenosti greste po ulicah, med živimi, glasnimi ljudmi. A ne vidite nikogar kakor le njo, le belo njeno prikazen, ki vas mami in osrečuje kakor pozdrav iz paradiža. Stopila je na prag — ali je to njen dom? — ozrla se je še enkrat. — »Blagoslovljena za te trenutke!« — Ni je več. — Kam si izginila za zavidnimi zidovi? Ali te ne bom videl nikoli več? In če te ne bi — že sreča teh kratkih trenutkov je bila vredna življenja. Z menoj bo šla ta sreča vse življenje, in vse življenje bo hodila z menoj tvoja lepota in sladkost.

Odprete oči. Pa zazrete drugo mehko sliko. Peljete se z vlakom. Pa vstopi deklica, séde vam nasproti. Zdrznete se ob njeni krasoti, zastrmite nad njenimi čudežnimi očmi, črnimi kakor polnoč, globokimi in skrivnostnimi kakor globočine in skrivnosti večnosti. Sedite tiho, iščete tiste nerazrešljive oči. Ko se zdaj zdaj srečajo z vašimi, se razgrinja pred vami nov svet, se razcveteva v vašem srcu novo življenje. Kaj je bilo vse dosedanje življenje? Spanje, dremanje, hoja mesečnika po potih, ki ne ve o njih, so li lepi ali zopni. Življenje se pričinja šele zdaj. Gledate v te oči, ki se ne umikajo več tako boječe in plašno in z vsakim hipom postajajo mehkejše in toplejše. Glej, vztrepetala so makova usteca, izmed mehkih rdečih cvetov so zablesteli beli zobje: »Zdaj bo izrekla besedo, odločilno za vso nadaljnjo pot mojega življenja.« A molči. Le oči plamte pred vami kakor dve plamenici sredi noči... Da komaj veste kdaj, se ustavi vlak. Tujka vstane. Še en pogled, in izstopi. Že se je dvignila roka, da bi segla v njeno, za slovo; a je brez moči omahnila... Postoji ob vlaku, ozira se v okno. K hladnemu steklu pritiskate lice, da bi jo še videli, ko brzi vlak že dalje svojo pot... Vse izginja v daljavi, v mraku, v bežečem času... Kdaj je bilo to? Ah, davno, davno... A toplo vam je pri srcu, zakaj tudi v spominih in neizpolnjenih sanjah je lepota in sladkost. —

Dobrotni mrak pa vam s svojo mehko, obzirno roko odgrinja tudi vaše temne dneve, vaše zmote in zablode. Tudi v tem je njegova dobrota in lepota, zakaj spomin na zablode očiščuje in plemeniti. Ponižuje nas, a prav v tem poniževanju je očiščevanje in po poniževanju rastemo, se krepimo, postajamo močni za dobro.

Z mirno svojo molčečnostjo in božajočo mističnostjo vam čara mrak pred duha trenutke, ko ste stali na razpotju in ste se vprašali v dvomih in bojih: »Kam?« Lahko vam je srce, polno sreče in sladkosti, če vam izpričuje duša v resnem, hinavstvu tujem samogovoru, da ste izbrali tedaj blagoslovljeno smer, pravo pot. A spomnite se morda in si morate priznati po pravici in resnici, kako ste zašli, kako ste tavalili dolgo po poti, ki vam je

bila v gorje in sramoto. Odprli ste nekega dne oči, pogledali zavzeti predse, okoli sebe, nazaj in navzgor, in v žgoči boli ste vzkliknili: »Kam? — Kam? — Ali povsem v noč? Ne! ne! Iz noči nazaj k luči in solncu!« — Sram vas je nekdanjih dni, nekdanjih poti. Stiskate vročo glavo v roke, pritiskate jo na kanape, in v tihi mrak zveni polzadušeni jek vašega kesanja: »Kako sem blodil!«

A tudi v tem je sladkost in lepota, kakor je lepota in sladkost v vsakem spoznanju in pripoznanju in v vsakem lepem sklepu — — —

Težki so moji dnevi, še težje, pogostoma strašne moje noči.

Težák je pač dan težaka, delavca. A ponoči spi mirno in pokojno, odpočije si, vstane svež, z novimi močmi, z mladim veseljem. Blagoslovljen, zavidanja vreden! A naše delo je trpljenje, trpljenje naš odpočitek, naše noči. Težko, kakor bi poklekal z velikim grehom na vesti pred spovednika, se napravim k delu. Sedem k mizi, vzamem pero — peče me v prste in zoprno mi je kakor nič na svetu, najrajši bi ga zalučal daleč od sebe, skozi okno, da mi ga ne bi trebalo prijeti nikoli več v roko. Pa se premagam, silovito in srdito pograbim svojeglavo, motovilasto in rogovilasto voljo za rogove in ji rečem z jezno odločnostjo: »Mir zdaj! Delala bodeval!« — in začnem pisati. Pišem in čutim, da si z vsako stranjo, ki jo napišem, odtrgam kos srca in kos življenja. Pišem — pa pride vame strast, radost in sladkost. A ne izostane kazen in maščevanje, celo prav kmalu pride: noč, trpljenje brez konca in kraja, od trenutka, ko ležem, do jutra. Vso noč nič spanja... Strašno je to borenje, ko se človek grabi za glavo, kakor otrok prosi gluho noč: »Zaspati! Samo za pol urice zaspati!« A gluho vsenaokoli kakor v grobu; a v grobu je spanje, semkaj ni spanca od nikoder.

Tako se maščuje razkošnost misli ob delu tekom dneva, veselje in ponos ustvaritelja in graditelja. Na najkrutejši način se maščuje polet duha ob delu: vsaka misel je zdaj bolečina, bolest slednji spomin, vse telo kakor ena sama rana, postelja kakor razbeljeni raženj sv. Lavrencija. Vstajajo zdaj naši lastni otroci, stvari naše domišljije in našega duha in nas izzivajo, se nam rogajo in nam govore: »Daj, pogovorimo se kaj. Poglejmo si v obraz kakor možje, iz oči v oči... Podnevu si klical in budil ti nas, zdaj kličemo mi tebe... Kaj, drem-lješ? Menda se le pretvarjaš? Nikar, prijatelj, nas ne ukaniš. Le poglej nam lepo, v oči, pogovorimo se. Podnevu si sedel ti na sodnem stolu in si delil milost, pisal nam pravico. Sedaj bi sedli mi nanj. Daj, do srca globočin si poglejmo in si povejmo svoje grehe in čednosti, pretehtajmo jih, kdo je bolj bogat na njih, ti, naš oče, mi, tvoji otroci...« Do zore tako, ko človek, izmučen, omamljen od vsega hudega, za kratke trenutke nemirno zadremlje. A že čez četrto ure, čez pol ure je treba vstati; in vstane raztepen in zbičan, skaza človeka.

Težke so naše noči, včasih strašne. Med mnogimi groznimi se spominjam zlasti ene, izza ne-

davnih časov, izza dni pred plebiscitom. Kakor le kdaj sem bil tedaj izmučen od dela, obupan zaradi slovenske brezglavosti, kratkovidnosti, hopsasavosti in kmetiško-kričave bahavosti — pripoznam pa po resnici in pravici, da naše priprosto ljudstvo ni bilo udarjeno s temi gobami, ampak nekdo drugi — vznemirjen po samozavestnem, naravnost izzivajoče zmagoslavnem mišljenju nasprotnikov. Kakor na žgočem oglju sem se premetaval na postelji, sto in sto misli in skrbi mi je odganjalo spanec z oči. Kar sem nenadoma začutil v glavi šumenje kakor še nikoli do tedaj. Kakor bi bila za čelom dva predalčka, pa bi se mi prelivala kri iz desnega v levega — na levi strani sem ležal. Ne čutil, slišal sem šumenje, prav kakor bi polzel širok tok drobnega peska iz posodice v posodico. — »Smrt je to,« sem si rekel. »Bodi mi Bog usmiljen!« — Na jablanah pred oknom je na vse grlo kričal skovir. Dasi sem vedel, da gnezdiijo v lipah pod cerkvijo, ker sem neko jutro našel na poti pod lipo mladiča in ga nosil po vasi, naj bi ga kdo vzel in vzgojil, nisem do tiste noči nikoli nobenega slišal. To noč pa se je drl, kakor bi šlo njemu za življenje, ne meni. — A ko sem čutil, da smrt že sega po meni, sem si rekel z nekako srdito upornostjo: »Ali se umira kar tako?« Še sem imel moči dovolj, da sem se vrgel na desno stran, nato vstal, obvezal si glavo z mokrim obrisalom.

Čudna je bila tista noč. Ko sem stopal zjutraj po širokih stopnicah gori proti cerkvi, sem pač nekajkrat postal, preden sem zmagal tistih sto in osem stopnic, tako ves zdelan in zbičan sem bil, tako mi je bilo srce. A dihal sem sveži jutranji zrak vaše s slastjo kakor malokdaj. In ko so mi oči zaplule s hriba tja čez Podjuno in preko proti stožastemu velikanu Obirju, s svežim jutranjim solncem oblitem, so se mi oči nenadoma zameglele od radosti in srčne ginjenosti: »Kako je vendar svet lep!« In ko sem stopal gori ob visoko in slikovito ležeči tinjski cerkvi med grobovi čez pokopališče, sem napol pobožno-radostno, napol v skrbeh mislil: »Glej, smrt, še sem bil močnejši od tebe. A kdo ve, kako se mi za to še maščuješ? Prej ali slej pride najbrž še strašnejša noč...«

Takšne so noči, neusmiljene in krute.

A mrak je tih, mehak in obziren. Sence preteklosti vstajajo iz njega kakor dobri znanci, dragi prijatelji in nam govore poltiho in mehko: »Čuj, prijatelj, pogovoriva se... Spomni se... Domisli se... Saj veš, tedaj in tedaj je bilo...«

Lepi so taki mrakóvi. In ne manj lep, a bolj, blagoslovljen je mrak, ko mislim — najbrž mislite vi večkrat isto — v skrivnostni njegovi tišini, v kateri govori duša najgloblje in najbolj odkrito sama s seboj, na eno, mislim tako vztrajno, prodirno in s hrepenenjem iščoče, da me žge za čelom, kakor bi mi ležala na možganih velika kepa ledú: »Kakšna bo skrivnost zadnjega mraka? Kaj bo zagledala duša, ko se bo spuščala pred telesno oko mračna zavesa časnosti in se bo odvijala in dvigala pred dušo ogromna zavesa večnosti — kaj bo zagledala duša tedaj?«

VRTILJAK.

V drznih linijah, lokih razvratnih
pode se v krogih divje rastočih,
v krogih vedno se menjajočih
otrok ... dekle ... postopač ... vojak ...
opojnost nebeška jim vriska na obrazih,
brez besed ... le smeh, le kriki z globin ...
vrtenje ... vrtenje ... vrtenje ... vsi eno.
Love se v krogih divje rastočih,
v krogih vedno se menjajočih,
vsepozabljene ... vsepozabljene ...
Zdaj si le človek, ki drvi ...
V divjem zanosu gore mu oči
zletel bi v dalje v premem pogonu,
godba na poti k nebosklonu
boža ga, objemlje ... ni več zemljé,

le naprej, le naprej ... ni več mejâ,
le vrtenje, vsepozabljene, vrtenje, vrtenje. —
A uklenjeni v kroge se vedno povračajo
nazaj in spet znova naprej mimo nas,
o bedni: v krogih divje rastočih,
v krogih vedno se menjajočih,
le v krogih vas žene melodija čudesna.
A mož skrivnostno smeje
ročico glasbila vrti
in premirno motri
neobičajnih ujetnikov ples.

Kje si, kje si titan,
ki bi se mu prezirno zakrohotal v obraz
in planil v blaznem skoku iz kroga v prostranost!

Miran Jarc.

IZGNANCI.

Valovi dima ovijajo žarnic kričeče soje ...
vihar razbrzdanih popevk in krikov in kletev se staplja v godbo ogromno,
ki trga ko zver nenasitna še ujedljivo, vonjivo
laskanje vijolin in cimbal čarobnih sviračev-ciganov ...
in jaz — otoček, ki skoro preplavlja ga že razljučeno morje.

Od vseh vetrov
so se stepli skupaj ti blodneži, obupanci, rovarji,
sanjarji novih zakonov, kovarji neznanih usod.
Glej: še gruntarja, debeljaka je omamila
melodija skrivnostna, ki valuje od srca do srca:
s trudnim glasom popeva, taktira z omahujočo roko — —
(kaj mar so mu zdaj računi, kupčije, ko tudi njegovo
smejoče srce niha v neznanih tokovih).

Tam v zboru prostakov pri mizi v kotu razgraja klepar,
v srce se ujeda mu misel, da njegov sin-mladenič
zasluži več kot oče ...

Iz omotice me je predramil neznanec z otroškimi očmi:
»Saj me poznate!«
»»Kako?««
»Proletarec sem!« in mi podal je rokó.
In že sva brata. Iz njegovih besed Amerika diha
in vsa brezmejnost tujine, bojišč ...
še mu ni vgasnil plamen v očeh,
še veruje mož-otrok, da se vtelesijo sanje presmele.

Tam v kotu zaupno šepčejo
prekupovavci — jekleni možje,
a tudi nje že zastruplja divja pesem,
ki obliva duše vseh teh zatočencev.

Čuj: kak drsijo prek src razžarjenih, trudnih
utripa vriskajočih vijolin, ki jim bajalci duš —
bohemi izvablajo strupe opojne ...
(v pretihih samotnih urah
je neznan zamaknjenec poslušal nebeške zvoke
in jih zapisal —).
In zdaj so te melodije edina vez,
ki družijo nas vse izgublence ... vsi bratje zdaj, v kres

so zagorele nam duše, ki vriskajo od hrepenenj,
v eno se stapljata kletev in sen:
v oni skrivnostni prakrik — o, kak te poznam —
ti večno neutešeni kam... kam...

Iskreče se luči, dušeci dimi, kriki in viki, množic mravljišče,
vse to — ogromni kaos, ki išče, išče
česa?

In nad vsem vijoline tolaživke, spravlјivke pojo.

Miran Jarc.

UMIRJENJE.

Pri oknu. Tih somrak v mladoletju...
Iz ulice plove rahlo šumenje...
iz otroške sobice smeh prši...
priproste misli se mi vijo
ko svalčice dim; — večerno nebo
nad strehami hiš molči ko duša
pokojna; vase zamišljen ždim

in v tišino strmim...
Z vdanim ugodjem motrim
svalčico, ki dogoreva...
O, blaženost teh samotnih ur,
ko v duši odmeva le eno občutje:
živim. —

Miran Jarc.

CVETJE SEM GOJILA.

Cvetje sem gojila,
nagelj negovala,
ali izmed cvetja
samo pelin-roža
zvesta mi ostala.

Šla pomlad je mimo,
šel bohot poletja —
nade so zamrle,
v srcu ni radosti,
ne na vasi petja.

On, ki je prepeval,
v grobu zdaj sameva,
in samo še solze
v čaši pelin-rože
solnce mi ogreva.

Ivan Albreht.

RAZGLED S HRIBA.

Dimniki plavžev, dvigalniki, ladje v pristani,
strehe tovarn, arzenali in aeroplani
bučni nad vrvežem polnih postaj,
ceste in trgi v sprostrt naročaj,
s tiri prekrižani ozki mostovi,
nebu nasproti hlepeči stolpovi,
jabolčne kupole mnogih cerkvâ,
médnje raztreseni nizki šotori,
v skale izvrtani črni predori —
pisana pičica koščka sveta!

In med šotori, cerkvâmi, postajami,
dimniki, dimnikov črnimi sajami
stotisočero pritlikavcev gre;
stotisočero gre, stotisočero,
stotisočero zamaknjenih v vero
boljšega veka, zrelejšh sadov,
ki jih najbližnja prihodnost prinese,
da jih med vse čakajoče raztrese
in blagoslovi korake rodov,
ž njimi povzdigne priprošnje in sanje
njih, ki bolesi nosili so zanje,
da se zanjimcem preksolnčje odstrè.

In med tovarnami,
in med kasarnami *in med kavarnami*
v dvomu pogledi na gore bežijo,
in pod mostovi
in pod stolpovi *in nad grobovi*
tisoči kvišku in v daljo strmijo,
in med šotori
in med predori *in med razorji*
mnogi hoteči utrujenci spiyo, —
in pod palačami, v blesku preširnimi,
in pod jetnišnicami neizmernimi
v grobnicah pričakovanja ležijo...

Stano Kosovel.

TRENTARSKI ŠTUDENT.

ZGODBA IZ
SHOLARSKIH ČASOV. J. LOVRENČIČ.

8. PRI CEHARJU.

Ko tretji je posvetil zor
in dramil je ob morju beli dvor,
oj beli dvor bogatega Céharja,
se Jelvica, njegova hči,* je vzbujala.
Ko okno je odpirala,
je glasno petje slišala;
še dobro je pogledala,
na cesti družbo vglédala:

»Oj zagotovo to sholarji so,
ki iz gradu na Laško spet gredó!«

Ni se motila Jelvica:
sholarji so po cesti šli
in vsi veselega srcá
takó prepevali:

Po cesti gresta sholarja dva,
med sabo se zgovarjata:
»No kam greva, no kje bová
nocoj večerjala?«

Točajka je to slišala,
k večerji ju poklicala:
»Večerja je pripravljena,
na mizo je postavljena!«

Ko sta se navečerjala,
sta po računu prašala.
»Jaz nič ne bom računala,
za tri reči le prašala:
No kaj otrokom tistim bo,
ki stariše preklinjajo?«
»Oj deklica, hudó, hudó,
Bog varuj tebe prav takó.« —

»No kaj pa tistim otrokom bo,
ki brez krsta umrjejo?«
»Saj ne gori, saj ne trpi,
v nebesa le zastonj želi!«

»No kaj, no kaj pa točajkam bo,
ki vodo med vino mešajo?«
»Oj deklica, hudó, hudó,
Bog varuj tebe prav tako!«

»No kaj tedaj pa z mano bo,
ker jaz storila sem vse to?« — —

Prišla sta dva satana,
zavlekla sta jo v dno peklà:
»Goriš, goriš, gorela boš,
nikdar zveličana ne boš!«

Pripeli so na beli dvor,
ko solnce zmagalo je zor:

»Aj dober dan, dobri ljudjé,
ali sholarje sprejmete?
Za vsako kapljo, vsak grižljaj
stotero Bog vam plača naj!«

»Če vas je grad tri dni redil,«
oblastno Cehar je dejal,
»vas šest dni jaz bom preredit,
vas šest dni bom pojil
in za slovó še čoln vam dal,
da čez morjé vas bo peljál!
Sedaj pa le pod jablano
za mizo tam-le kamnato:
prišla bo naša Jelvica,
mlada nevestica,
ki bo na vaše želje gledala
in deklam trem naročala,
kaj iz kletí naj prinesó,
da boljše ko na gradu bo!« —

Ni Cehar dobro dokončal,
iz hiše Jelvica je že prišla,
ko zarja lepa je bilà,
sholarjem kruha prineslà.

Za njo je prva dekla šla,
na mizo vrče tri postavila.
Je Jelvica namignila,
že druga dekla je prišla,
na mizo vrče tri postavila.
Je Jelvica namignila,
še tretja dekla je prišla,
na mizo vrče tri postavila,
in še je rekla Jelvica:

»Kaj pravim vam, sholarji vi,
oj vsi mladí, oj vsi lepí,
zapijte pesem mi glasno,
kakó sprelepe rože umirajo,
kakó neveste jočejo,
ko samski stan zapuščajo.
O meni je takó hudó,
tako hudó, tako tesnó,
kot ni mi še nikdar biló! ...«

Tako je rekla Jelvica
in žalostno pogledala
je od strani Joannesa,
da ne izdala bi srca.

Sholarji so se domenili,
in prej ko vrčev so se dotaknili,
takó so Jelvici ugodili:

Po zraku ptičica leti,
lepó mi poje, žvrgolí:
»Oj rožica, oj deklica,
kaj ti je žalost v srce šla?«

»Kaj žalost v srce bi ne šla,
ko mlada sem nevestica:
se niso mene usmilili,
so ženina mi vsilili!«

Po zraku ptičica leti
in deklici v slovó žgoli:
»Oj deklica, oj rožica,
ne bodi preveč žalostna!« — —

Šla deklica je do morjá,
priplavala je ribica,
prinesla ji je prstan zlat,
povábila jo v modri grad! — —

Ko so sholarji zadnji vrsti ponovili,
prijeli so za vrče, Ceharju napíli:

»Bog živi vas na mnogo let,
Bog živi vaš sprelepi cvet,
sprelepo vašo Jelvico,
mladó nevestico!«

Ni Jelvica zdravice slišala,
v prostore svoje je odšla
tolažit žalostno srcé,
jokala je grenké solzé...

A Cehar odgovoril je bogati:
»Kaj pravim vam, sholarji vi,
oj vsi mladí, oj vsi lepí,
če pridete ob letu spet,
zapožete med svati!
Bogati kavalir, moj zet,
za vsako pesem zlat kován
vam dá na svoj poročni dan!«

»Vsi pridemo, vsi pridemo,
in take pesmi uberemo,
da še nikdar takó!«

Zapeli so sholarji, le Joannes bil je tih,
med petjem se iz prs mu zvil je težek vzdih. — —

9. PATER IN JOANNES.

Skozi visoka okna lilo solnce je pramene zlate
na sklade knjig in na listine,
ki hranile so učenost in vse spomine,
kar jih devinski grad je kdaj doživel.
»Ej, pater, s sholarjem vred boš prej osivel,
ko vse urgirata
in preštudirata!...«
so žarkov prameni se norčevali
in s prahom se igrali
v prostorih širnih knjižnice bogate.

Zastonj sta pater in Joannes se trudila,
slovenske knjige nista izsledila,
ki naj v eksempelj bi služila;
le v kroniki štivanjskih sta menihov
sledove dóbila slovenskih stihov.
Skrben kronist, opisujoč štivanjsko božjo pot,
ki jo obiskoval je revež in gospod
in se vpisati dal je v Markov evangeliij,
poroča, kaj slovenski romarji so peli

za Božič in Velikonoč in Binkošti,
ko cerkev sv. Ivana so obiskali.

Sholar prepisal je: Eno je dete rojeno,
in Kristus je od smerti ustal
in je prepisal pesem binkoštno
in jo vesel je patru dal,
ko mu po vrsti vse je pretolmačil
in mu izgovor črk označil.
Je pater pesmi bil vesel
in se ob njih tako razvnel:
»Jaz pravim: jezik vsak je posvečen,
ne sme podcenjevati in zaničevati se nobèn!
Pomislimo: sam večni Bog
v Trojici sveti in z Marijo
svetniki in svetnice — vse jezike govorijo,
gotovo bolje ko največji zemski filolog!
In če nebeščani poslušajo molitve vsakega jezika,
pa naj na zemlji bila bi razlika? —
Glej, to misel spravim v uvod vokabularja,
zasluži, da enkrat jo v knjigi kdo povdarja
in jezik vaš z njo zagovarja!«

Joannes je pritrđil patru — na skrivaj
pa sta mu ustni le se zaokrožili v smehljaj.

In še sta s patrom modrovála,
zakone našega jezika sta iskála,
in ko sta glavne točke ugotovíla,
sta šla in se pri čaši oddahníla.
Tako je šel za dnevom dan
dopoldne v knjižnici, med ljudstvom popoldné,
kjer sta pogovore poslušala
in jih zapisati poskušala...

Joannesa večkrat prijel za roko je dolgčas
in peljal ga na beli dvor,
kjer že potihnil je sholarski glas
in je le jablana šumela in obmorski bor,
in vsakokrat ga Jelvica vsprejela
je žalostno vesela...

Ko Ceharju obiskov bilo je preveč
in ni mu v glavo šlo, da bi sholar
samo na ljubo patru družbo pustil:
besedo resno lepega dne je izustil:

»Joannes, veš, vse prav, a vsaka reč
gre do gotove mere.
Zato, prijatelj, brez zamere,
najbolje bilo bi — da greš.
In še ga je po rami potrepljal
in tiho mu je razumeti dal,
da ni prijatelj zank in mrež...

Joannes lekcijo poslušal je molcé,
drhté, ko da obsodbo sluša,
in upirala se mu je duša
in upiralo se je srcé,
ko v mislih zrl je Padovana,
tolminskih grofov kastelana,
in Jelvico ob njem.

In rekel je: »Dobro, jaz grem,
a se zaklinjam vam kakor sem živ,
da Gibellino Jelvice ne bo dobil!«

In šel Joannes je in je še isti dan
od patra v gradu vzel slovo:

»Že čas bi bil, da v Padovo potujem
in svoje šole nadaljujem,
po njih mi je že dolgčas in teškó!
V slovó in navodilo, preden grem,
še svojo misel, pater, vam povem:
zaklad jezika vsakega je v ljudstvu zakopán,
med njim kopajte, to se pravi, ne bodite gluh in slep
in vaš vokabular bo lep!«

Bi pater še obdržal rad sholarja,
da bi pomagal mu pri konečni redakciji vokabularja,
toda Joannesu ni bilo nič več mar
za patra in njegovo delo, in ko je spravil honorar,
slovó je gradu dal
in pod večer, ko v vsakem grmu slavec je žgolet
in skozi lovor in ciprese vitke je zefir šumel
in morski val
se lahko je odbijal od obrežnih skal,
po cesti je sholar Joannes šel:
kitara mu ob rami je visela,
a v srcu hrepeneča misel je cvetela ...

Ob morju ribiča je dôbil: »Ribič moj,
kaj bi prepeljal mene ti nocoj
čez morje na beneško stran,
v plačilo bo ti zlat kován!
Pri Ceharju še prej zapojem pesem za slovó,
potem pa pojdeva čez morje široko! —«

Je ribič čakal s čolnom ob obali,
spred pristave so se začuli glasi žali:
sholar kitaro je ubral
in je slovo jemal:

»V daljo neznano
sholar se odpravlja
in te pozdravlja,
Jelvica!

Vsepovsod z mano
misel bo nate
in na dni zlate,
Jelvica!

Zdrava ostani
in mi ohrani
cvet moje sreče —
srce ljubeče,
Jelvica! — — —«

Ko izzvenela je proseče v mrak večerni pesem,
sholar se vrnil je miren in resen;
krepkó se uprl je ribič v vesli
in čoln ko misel tiho sta čez morje nesli.

10. V PADOVI.

Stoji, stoji tam Padova,
oj mesto starodavno,
v njem dviga se poslopje,
oj učilišče slavno:
iz krajev vseh, iz vseh dežel
sholarji v njem se zbirajo,
visoko učenost studirajo.
Sivi možjé, modri možjé
učeno za katedri govore
in mladi auditorium
bistri si in si širi um
in litteris, in philosophia
et in iurisprudentia ...

Joannes se vživel v učeno je ozračje,
a vse se mu je zdelo le ko gnezdo sračje
in je zato s tovariši iz burze Phoebi
vse češče hodil po tabernah in v špelunkah sedel,
in prvo leto je prešló, kdaj, sam ni vedel.

Ko drugo leto v času zimskih kvater
spet zbrala je sholarjev alma mater,
pojávila se repatica je na nebi
in, preden raztolmačili so astronomi njen prihod,
Republika je z vojsko šla na vzhod,
da nad nevgnanimi Uskoki se maščuje
in si Obsočje pribojuje.

Je mnog sholar tedaj se prelevil
in dobro plačan pred Gradiško se boril
in v Brdih, pred Gorico, v Kobaridu, pred Tolminom
in na galejah pred Devinom.

Še več jih je za vojsko šlo
in s strunami in s pesmijo
so plačnikom v taborih
prijeten delali oddih,
in ko novic so vojnih si nabrali,
skoz vas in mesto so do Padove pritrgovali.
In po tabernah v Padovi
je teklo vino tiste dni
kot bi vsekdar
želel si žejen ga sholar! —

Joannes kot le redko dosihmal
je almo mater tih obiskoval
in sam posedal po klopeh
in ni za šalo mu biló in smeh.
Je rodna zemlja ga skrbela,
ki je od Kobarida vse do morja krvavela,
in še spominjal se je bele pristave
in lepe Ceharjeve Jelvice,
in se spominjal Gibellina Padovana,
tolminskih grofov kastelana,
ki mu pšenica v klasje gre ...

Tako je mnogo ur v kolegijih presedel,
a bolj ko za kateder je sam vase gledal
in ob latinski suhoparnosti zorelo
je v srcu mu in pelo:

Baccalaureati in magistri,
res, učeni ste možje in bistri,
res, v glavó ste učenost mi vlili
in ste želje deloma zadovoljili,
ali —
sreče srcu niste dali!
Kaj je sreča? Pergamentov črke
odgovora mi ne dajo, gledajo me mrke.
Pa si sam odgovor skujem
in rešitev izmodrujem:
vržem
se v življenje in odgovor vtržem...

Da v življenje! — — Ah, pa mati
rada sina slišala bi mašo brati:
zaobljubila me je. Ali naj njo poslušam
in rdeči klic krvi zatreti skušam?
Žrtev
prevelika je — živ biti mrtev!

Pojdi misel, pojdi v gore,
materi povej: Tvoj sin ne more
srcu dati svojemu povelja,
da bi ga umirila tvoja želja —
poti
druge se mu živo smejejo naproti.

Videl sem jo — rožo Jelo
videl sem jo — srce je vzdrhtelo...
Moram, moram jo doseči,
da v oči pogledam sreči!
Kje si
Amor? Misli moje k njej odnesi! — —

Zapústil hladne, resne je dvorane,
zapústil je učene, sive modrijane,
in ko prestopil zadnjič je portal,
na rampi je obstal in prebledel:
pred njim je Gibellino stal,
ko da se je iz zemlje vzela.

»Že dolgo iščem te, da bi ti obudil spomin,
haha, sholar, na morje in Devin
in lepo golobico Jelvico,
ki zmotil s pesmijo si jo svojó!...«

»Nič drugega?« Joannes prašal je razvnet.

»Še, še, jaz pravočasno vaš sem pustil svet,
hehe, in veš, naša armada
uspešno z vašo se spopada
in kar posebno te zanimalo bo: naš je že Devin
in mnogo boljših je družin
poveljnik naš dal v Padovo privedi —
ne čudi se, če lepega dne boš na cesti
gotovo srečal golobico Jelvico
s pristriženo perutnico!...«

Joannes psovko mu razburjen je zagnal v obraz
in šel, a Gibellino se je zasmel na glas
in še zakričal je za njim: »Kaj ne, da fino
se maščuje Gibellino!« — — —

Prišel Joannes je v taberno, kjer sholarji zbran
ob Bacchu živo in glasno so disputirali
in v elementu svojem razigrani
veseli so peli
in strune ubirali.

»Salvere vos, confratres, jubeo!
Ex filistrissimis nunc locis venio
et magnam sitim habeo —
concessu vestro utor poculo!«

»Salve, salve!« je iz grl sholarskih zadonelo.
Joannes je med družbo sedel in veselo
prijel za vrč in ga na usta nagnil —
in sladki rdeči vir je vsahnil!
Pazljivi dominus tabernae drugega je vtočil
in ga sholarjem smehljajoč izročil:
in zopet potoval je vrč iz rok v roké,
razvneval misli in srcé.
In še in še so pili, in ko vinjenost
v Modric častilcih je vzbudila ginjenost,
Joannes vstal je in — kot je znal le on —
začel je govoriti ta sermón:

»Amici! — Obstipuistis omnes in čakate
vergilsko attenti ora tenentes,
da vam Joannes deklamirati začne
Satyras, quas inscripsi »Macaronica«, ardentes,
toda, carissimi commilitones,
omnes, veterani et tirones,
o drugem vam nocoj govóril bom! —
Prijetelji, vse moje misli izzvenijo v dvom
in vsa vprašanja,
ki jih človeški duh nemiren sanja
in rad bi nanja odgovora,
težijo dan in noč me kakor môra.
In bolj ko v knjige se zatapljam, večja je bridkóst
temè in vse obupnejši je dvom, moj gost!...
Carissimi, nocoj sem zadnjič v vaši sredi!
Verujte moji misli in besedi:
Minervine modrosti
mi je premalo in že dosti,
zato v življenje grem poiskati srečo si srcá
in mir duhá...
Ju li dobim? Če prej ne, z onim dnem,
ko smrti roki razprostim v objem! —
Aj dragi, oni dan zaman oči vas bodejo iskale,
zato, prijetelji, nocoj
se poslovimo med seboj!...«

»Salve aeternum nobis aeternumque vale!«
Sholarji so zaklicali mu v zboru
in eden njih, ko vtihnili so, je govoril:

Ti greš. Težkó
nam je slovó!
Vsem bil si ljub, vsem bil si drag,
kdo ve, kdaj spet
sholarja bo poslal vaš svet,
ki bil bi ti enak? —

»Nikdar, nikdar!
En sam je bil, je in ostane: trentarski sholar!«

Čul si besede. Hip
jih je izzval in vklesal naša čustva v kip.
Pozdravljen! Tvoj spomin ostal
med nami drag bo in svetál! —

A zdaj, prijatelji, prijatelju na pot neznano
zapijmo zadnjič pesem še ubrano! — —«

Sholarji vstali so in v popolnočni čas
je zadonel vesele poslovilne pesmi glas:

Sholar vagant sem brez skrbi — oj brez skrbi,
vse poti me tičejo
in me nase kličejo
in jaz vesel sem mladih dni — oj mladih dni!

V prihodnost nisem nič sejal — oj nič sejal:
dosti drugi sejejo,
ki to bolje umejejo —
kak klas bo zame že ostal — oj že ostal!

Tako vagant grem križem svet — oj križem svet
srca razigranega
in duha nevgnanega
in kaj mi mar, oh, kaj mi mar ves svet, ves svet! —

11. MATI.

V vedrih višinah orel se ziblje,
bistro okó
gleda na gnezdo v strmi pečini
nad Trento v planini —
in že iznenada
pada, pada,
da obsedi pri mladičih skrbno.

Više gre misel, dalje gre misel,
ki jo srcé
materino za sinom pošilja,
ko je odšel iz okrilja
ljubečega doma
in roma, roma
pot brez ljubeče, vodeče roké.

— Težka so leta, težki so dnevi,
dragi otrok;
kadar gre misel moja do tebe,
kakor je vroča, v srce me zebe,
in mati moli, moli...
O ne zabi nikoli
njenih k nebu sklenjenih rok! —

V vedrih višinah orel se ziblje
dan na dan,
v soških planinah sholarjeva mati
ne neha pred Milostipolno klečati,
da sin bi v daljavi
po poti šel pravi
in ne pozabil, da je Bogú darovan. — —

Že tretje leto teklo je,
odkar boter Gregor iz Vidma je
prinesel zadnje poročilo,
od sina pozdravilo.

Je dan za dnevom čakala
Pustinarica žalostna,
kdaj pride mašnik-sin domov
in dá ji sveti blagoslov.

»Težko dočakala ga boš!«
večkrat ji je govoril mož;
mu razposájenost študentska
ni iz spomina šla,

ki videl ob čedajskem mostu
v gostilnici jo je pri Grozdu
in mu je bilo žal,
da v svet Ivančka je peljál.

»Bi botra ne poslušala,
imela sina bi doma
in nama bi na stare dni
ne bilo sile, ne skrbi!

Zdaj boter bo pomagal ti,
ki za zakladi se lovi,
in oni čudni Benečan,
ki opeharil ga je oni dan!« —

Očitanja, ki jih je mož
ponavljal, so kot oster nož
Pustinarici šla v srcé,
skrivaj točila je solze.

Lila solzé in upala,
da sina bo dočakala;
in vzveselila se je, ko nekoč
prišel je že pod trdo noč

k njim oni mož, ki ji z roké
v mladosti je prihodnost bral
in se spolnilo ji je vse
kot je takrat vedeževal.

»Kaj prosim vas, oj mati vi,
bi mene vi prenočili
nocoj to noč, jutrajšnji dan
naprej bom šel na kranjsko stran!«

»Le notri, notri, dobri mož,
lahkó pri nas prenočil boš!
Ti dosti veš, po svetu greš
pa nam še kaj poveš!«

»Kaj pravim vam, oj mati vi,
vam dosti vem povedati
in eno novo pesem znam
in jo zapojem vam!«

In sedli za ognjišče so
in mož z zgovornostjo svojó
je praviti začel,
kar je o vojski vjel:

»So hudi, hudi časi zdaj,
da bi prestali jih, Bog daj!
O, ni povedat', ni izreč',
kako je vojska huda reč!

Je našim dosti slabo šlo
so Benečani Kobarid
zavzeli in pred njih vojsko
se tresel je tolminski zid.

Pa je čez noč prišla pomoč:
sto arkebuzirjev
in petsto močnih jezdecev
in zaplesali so ob Soč'.

Plesali so takó hudó,
da je do Kobarida šlo
in s Kobarida skozi kot
prav do Čedadada not!

Se je v Šenčurju Benečan
postavil našim trdo v bran,
pa naši naskočili so,
in vse požgali, pomorili so.

Pa je prišla pregrozna vest,
da umirajo ljudje po cest'
na kugi in na koleri,
opahnjeni in črni vsi.

Jih tisoče in tisoče
do danes že pomrlo je.
Vsi vzdihajo: »o Bog,
pomagaj nam in sveti Rok!« —

In ko je mož končal z vojsko
in so še povečerjali
in pomolili, je obljubljeno
pesem začel prepevati:

»Sveti Anton ni imel ko leta tri,
je vse molitve znal lepó,
še sedem let dovršil ni,
je v šolo šel jezuitarsko
in se je šole pridno učil,
vsem šolarjem v lep zgled je bil.

So šolarji bili jezni nanj,
ker se učil je tolikanj,
in so dražili ga vsak dan:
»Kaj se ti tolikanj šole učiš,
saj si, Anton, v pekel prodan!
Anton se močno vžalostí,
takó jim pravi, govori:
»O čajte, čajte šolarji,
grem prašat matere mojé,
ona resnico mi pové!« —

Prišel Anton je k materi
in mati tako govori:
»Saj si, Anton, v pekel prodan,
preden si se na svet rodil —
tvoj oče lakomni je tega kriv!
Sveti Anton je žalosten postal,

tako je materi dejal:
»Mati, pecite belo mi brašno,
ravnajte mi palico romarsko!

Sveti Anton se vzdigne ino gre
pred vrata samega peklá,
nanje potrka, kar se da
in že hudoba prileti
in zagolči in zakriči:
»Anton, kaj iščeš tu pri nas?
Sveti Anton odgovori:
»Jaz moram služiti pri vas!
Hudoba je pomljaskala,
Antonu se polaskala:
»Čaj no, čaj no, Anton ti,
naj prej grem prašat višjega
nas vseh — Luciferja!« —

Anton seže pod pazduho,
izvleče stekleničico
s požegnano vodó
in ž njo po peklu poškropí
in vse hudobe oslepí.
In še po peklu poškropí
in loči mi dušičice
ko en pastir ovčičice:
»Pojte, dušice, za menó,
le tri naj obdrži pekló —
ono, ki z vinom se nečistosti opijala,
ono, ki je v življenju ubijala,
in ono, ki nad Bogom je obupala.
Te ne bodo videle Boga,
ko sodni dan srditega!« —

Anton se vzdigne ino gre
z dušicami pred sveti raj,
tam mi na vrata potrka:
»Oj Peter, odpri notrika!
Pa Peter pravi, govori:
»Čaj no, čaj no, Anton ti,
naj prej grem prašat Jezusa!
Jezus odgovorí takó:
»Dušé pusti, Peter, v nebó,
Anton pa naj se vrne spet
tja doli na pregrešni svet!...'

Sveti Anton se vzdigne ino gre
do velike, do zelene vodé,
oj tja na globokó morjé.
Tam je takó lepó pridigoval,
da je morski val obstal,
da so se ribice ob kraju shajale,
da so ptičice v zraku postajale...

Sveti Anton iz Padove,
varuj nas greha smrtnega,
varuj nas greha smrtnega
in ognja večnega! — «

In mati vzdihnila je še:
»Sveti Anton iz Padove,
varuj še sina mojega,
varuj še sina mojega
Ti in Devica Marija!« —

12. POGODBA.

Večerni mrak se skozi okno gnete
v ponižnost štirih sten, med njimi se gosti
in pije umirajoči dnevni luči kri
in mrtvotiho svoje sanje plete.

Sholar Joannes, ki iskal po Padovi
in po deželi Jelvico je in je dobil ni,
na postelji leži oblečen vznak:
obraz njegov je kost in koža, ustne osinele,
oči globokovdrte, kot bi steklenéle —
še v dnevu vidijo megló in mrak.
Bolezen črna ga je zalotila
in ga na postelj priklenila,
in ž njo je pri zaprtih vratih glad
prišel k sholarju vasovat — —

Izpíle sence so že davno luč. V temò
je dvanajst vdarcev bronastih prišlo;
ko čakajoč drug drugega so tajnostno brneli,
sholarju, ki je vstal obupan, zadnje misli so razvneli:

O Bog, o Bog!
In še ni konec časa,
spet svoj krog
začnè od kraja!
Če se že čas pomlaja,
daj, da mu jaz odmrem,
daj, da oči zaprem
in v večnost grem...

Ni bridke misli dogovoril še do konca
in soba je vzžarela, ko da solnca
krvavega se v njo je luč razlila.
Sholar vzdrhtel je in neznana sila
mu je povrnila moči,
in ko so v rdečo luč strmele mu oči,
začul je glas kot še nikjer nikdar:

»ON noče tvoje smrti, o sholar,
ON hoče, da trpiš
in se trpeč življenja veseliš! —
Si zadovoljen ž NJIM sholar?«

In v rdečo luč rdeč smeh je prasn timer
in v njej je čez trenutek ugasnil...

Sholarju blede je zbledel obraz,
vse ude mu prevzel je oster mrz
in glas mu je drhtel, ko izza zob
vprašanje všlo je: »Kdo si?« v sobo tiho kakor grob.

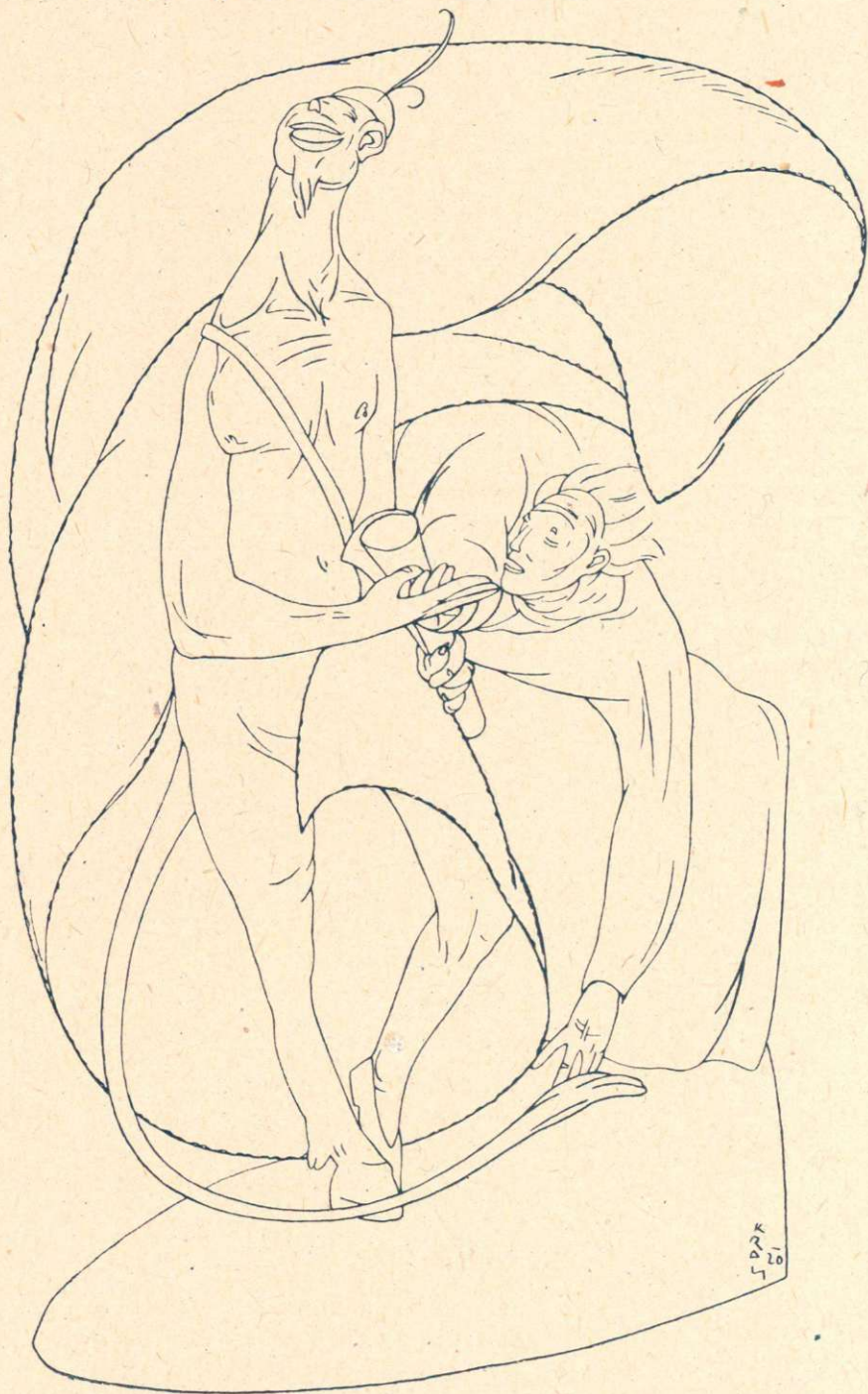
»Kdo sem? Ki NE mu geslo je vseh gesel,
ki NE mu veslo je vseh vesel
in nosi varno ga povsod
čez morje — zvano žalostni človeški rod!«

»In kaj bi rad, zanikujoči duh?«
vprašanje drugo šlo je do nevidnih uh.

»Obiskal sem te, čul sem tvoj obupan glas,
ki klical je pomoč in spas.

ON ni te slišal! — Hočeš, te jaz trpljenja rešim?
Telesni ti in misli glad utešim
za zdaj in za vselej,
Samó pogoditi se morava poprej!
Svoj živi dan se ne skesaš,
če se zapišeš mi in — dušo mi prodaš!«

Sholarju v sèncih je začelo bít, ko da narastli so možgani zviti
in nimajo v črepinji več prostora,
in zadnjega pomisleka zavora
se obžgala je ob veliki, blazni želji:

»Zapišem se ti in prodam. Vtolaži glad
in zdravje daj telesu, ki bolezen ga mrtviči
in da verjamem, pri tej priči
pokaži Jelvico mojò
in razodeni, kaj je ž njo!«

»Želel si; vse se ti zgodi!
Pogodbo še potrdi tvoja kri!«

Iz luči v roko je sholarju bel priplul papir
in na papirju ležal je rapir.
Sholar je vzel rapir in roko ranil,
krvi tri kaplje pod pogodbo kanil.

Tedaj
ko trenil bi postala vzhodna stena je prosojna,
in ko da ni razdalje, tik ob njej pokojna
je v noči stala bela pristava in lučice sijaj
iz okna Jelvičine sobice je lil ...

Joannes se je vzveselil
in presenečen prašal: »Kaj je ž njo?«

»Poglej!« mu glas veselo je odgovoril.
Pogledal je in videl tiho sobico
in Jelvico prepadeno, bolno.

»Je vojna vihra potihnila,
se Jelvica je že iz Padove vrnila,
prodana od očeta Gibellinu —
jo v tednih treh poročil bo v Devinu!«

To rekel Glas je in zgínila je sobica in pokrajina
in sredi sobe se je izobličil nič:
v žarečerdech škrlat odet
je pred sholarjem stal hudič:
»Spoznajva se iz obraza v obraz,
da ti ne pojdem iz spomina!
Glej, to sem jaz,
ki bom ti služil viden in neviden v dobi tvojih let!«

Z desnico segel je sholarju v desno,
čez prste mu je palec vžgal,
a v dlan mu znamenje je štirih prstov dal
in še je rekel votlo-resno:

»Pri znaku tem se vselej me spominjaj,
in ko želiš, ž njim v službo me zaklinjaj!«

To rekel je in kot se je iz niča vzel,
spet v nič hudič je pred Joannesom splahnel — —

13. PROTI DOMU.

Po ravnem polju cesta gre,
po ravnem polju med goré;
po beli cesti gre sholar,
nad njim se jasno jutro pnè
in pije solnčni žar.

Ob njivici pripotnici
beneški kmet stoji,
viniko obrezuje,
jo h kolom privezuje
in misli na jesenske dni
in svetega Martina,
ki pride krstit vina.

»Dobro srečo, dobro srečo!«
»Bog daj, Bog daj vsak dan večjo!«
Kmetič šegavo odgovori
in še Joannesu kriči:

»Holá, holá, sholar učen,
če črno šolo si končal,
bi za gotovo razodeti znal,
kakó bo na jesén!«

»Jesen, jesen ... je velik čas
in daleč je še proč od nas,
a pride, ko čez Pasji plot
spet plezal bo kričavi rod,
da orle bi lovil ...«

»Holá, holá, sholarček moj,
le kar lepo naprej potuj,
kaj bi iz nas se norce bril,
ko drugi jih s tebó,
ki so zmešali ti glavó!«

Tako dejal je kmetič in se nasmejal,
Joannes pa je dalje potoval
po beli cesti čez beneško našo plan
in vržel kletev v mladi dan:
»O čas, prokleti čas krvavih zvezd,
ki narodu daš mojemu nov palimpsest!«

In šel in šel je. Pred Čedadom je na cesti
še srečal viteškega jezdeca,
oblečenega v romarja.
Voščila sta si dober dan in romar sam,
ne da bi prašal ga Joannes: Kam?,
spokorno mu je razodel:
»Požig in kri imam na vesti
in romam v Rim! ...

Joannes srečno pot mu je želel
in še vznemirjen gledal je za njim — — —

V zenitu je bleščalo solnce, ko sholar
prišel je po nadižki cesti v Krejsko vas:
bled kakor marmor mu je bil obraz,
oči izraz
teman in presunljiv v njem čar.
Živ čudež bil je, bil prikazen,
in ljudstvu je strmečemu prorokoval prijazen:

»Kaj vse vas čaka? Večne čase reveži ostanete,
če se ne ganete!
Na križem Matajur mi presecite,
iz njega bo privrelo jezero,
nosilo vam zlato!
Ko Vrh z jeklom pokrijete,
vsak dan lahko se v mleku vmijete;
a Krna, Krna ne kopajte!
Če kdaj bo razkopán,
vam bodi znamenje in znajte,
da nadenj bliža se pregrozen dan:
Ognjenomodre kače bodo sikale
in v naglo smrt vse pikale! —

Poslušajte še to me, starčki sivolasi,
in ti, mladina, plod še nerojenih dni:
ko pridejo v deželo taki časi,
in se železna kača z rdečimi očmi
bo zvito vila čez ravni —
jaz davno že ne bom več živ
in rad bi, da še jermen moj bi že segnil —
takrat očistite srcé
in čakajte:

Vojak se kmetu bo pridružil,
in kmet, ki je stoletja dolgo le tlačnil,
na svoji zemlji drugim služil,
bo vničil vse in s svojo krvjo svojo last nahranil ...
In takrat, takrat se bo čas približal,
kedor ostane, se pred njim bo križal!
Od morja do Predela bi zastoj iskal,
da bi za mernik zlatov kdo pšenice mernik ti prodal,
in če na isti poti kravo bi dobil,
bi se takó razveselil,
da zvonec zlat
obesil bi ji koj na vrat!
Devet žen bo moža iskalo,
od daleč hrepenenje njih ga vгляda,
a ko približajo se mu, obstane jim beseda:
zijalo jim naproti bo trhnjivo tnalo.
In ko se v tistih dneh na cesti bosta srečala možá,
spogledata se in zahvalita Bogá,
da sta po tolikem trpljenju
ostala še v življenju,
ker kar ljudi tedaj ostane od Predela do morjá,
pod senco se orehovo zberó
in joj, sprejoi med sabo porekó! ...»

Poslušali ljudje so in se križali
in še bi radi zvedeli,
kdaj konec bo zemljé
in pride sodni dan.
»Ko se pisalo bo dvakrat tisoč in še in še ...«
sholar odgovor jim je dal temán.

Večer se je nagibal ... Zapustil sholar je vas,
a v vasi je ostal prorokujoči glas;
drhté so srca ga sprejela, vase skrila,
ga strahoma gojila
in dan za dnem so čakala, kdaj dozoriprorokba v kias
pregroznih dejstev, ki jih žel bo čas.

*

Tih podvečer na zlate solnčne strune
prepeva Krnu svoj pozdrav v slovó,
a tam nad njim prihaja mrak že s srpom lune,
da bi oblakov žito žel mu nad glavó.

Sholar Joannes gre zamišljen svojo pot. Pa kaj,
mu je oko, željno lepot, v sijaj
večera takó zastrmelo,
da je obstal in mu srce nemirno je vzdrhtelo? —

Ni ga prevzela solnca luč rumena,
ki se poslavlja od sleména do sleména;
Joannes gleda in strmi, strmi v zamišljeni obraz,
ki v Krn ga vseh umetnikov umetnik čas
stoletja, tisočletja z dletom strel je izklesál.
Visoko čelo: misli v njem, da planejo med svet, ga
prerodijo,

oči so temne: večnost govorijo,
in ustne — neme so, a človek bi ob slutnji njih besed
na zemljo pal in v mozgu čutil led:
Prorok iz tisočletij je za tisočletja vstal! — —
Tih podvečer na zlate svoje strune
dopel je Krnu svoj pozdrav v slovó,
a tam nad njim je vstala noč, da s srpom lune
gre žet oblakov žito čez nebó.

Sholar gre svojo pot, samotno pot ... Nadiža
oddaleč že za njim šumi,
ne zmeni misel se za šum, Obrazu v Krn se bliža,
da ž njim se svobodno razgovori.

Stal je pred njim in ni ga vprašal, kdo je.
Zamišljeno oko mu je strmelo
sam Bog ve, kam; a ko vprašanje smelo
mu je zaupal, vpri ga vanj temno je:

»Okó do dna bi rad izprašal moje
in misli, ki so se zagrizle v čelo,
in ž njimi mojih usten onemelo
besedo, ki nemirna v prsih gloje?

Pozdravljen, če si mož, ki govori
odkrito in resnico golo ljubi
in k njej se vijejo mu vse poti!

Drugače — preko čela sta dve gubi
se včrtali — okó v okó mi vpri
in beri: kakor si prišel se zgubi! —«

»Vsemoč sem videl božjo, ko beseda
zaukazala je njena ničú: Bodi!
In bili smo: goré so svoje grodi
razgalile, da čas se v nje zajeda.
Pozneje z morjem bila sva soseda
in govorila o človeškem rodi,
kakó zaslepljen v trdi temi blodi,
ko v liku stvarstva božje Bitje gleda.
V obrazu tvojem, vidim, so poteze,
ki hočejo, da misel bi povedal;
začni, ne motiš, jaz ne zabim zveze!«

»Ta čas bo spet. Prihodnjim dnem presedal
bo Bog in rod njih pojde stare steze:
v vesoljstvu svojega boğa bo gledal!«

»Tako? Mu bodo zgodbe davne znane?«
»Herodot, Livij, Tacit, Plutarh, Strabo
davnino včrtali so in ne slabo,
prevrtal jim bo mozeg in možgane ...«

»In prišel bo do novodobne hrane,
da Bog stvaritelj nič več ni za rabo,
in zadovoljen bo tedaj sam s sabo,
da rešil umno je problem nirvane?«

»Tako je!« — »Vidiš, jaz sem zrl rodove
prastarih Keltov, Grke sem poznal
in slavnih širnih rimskih tal sinove,
in znaj: ker Vere svit jim ni sijal,
moči izkrevavele so njihove —
kdor upa samo v svojo moč, bo pal! ...

Prešli so narodi, ki so ob mojem vznožju
prebivali, in prišli ste Slovenci,
ko drugi tavajoči v smrtni senci
po svojih lepih pokrajin okrožju —
in proti Blagovestju po orožju
ste zgrabili — a sreča: zmaže venci
so v Vero razcveteli in mučenci

junaški proti vzhodnemu brezbožju
postali ste za njo. In vaša dela,
zapisana v povestnici zahoda:
'Predstraža vere...' bodo v vek živila
in bodo sveto jamstvo, da usoda
vas ljudstev-prednikov ne bo zadela,
ker ste s krvjó že spričali Gospoda!«

»Vse dobro, toda kot sem rekel: Vero,
ki uči pravičnost, bodo pozabili
in vsepovsod navdušeno učili,
naj človek vsak in ljudstvo naj vsaktero
določeno le v Moči vidi mero
obstanka... Nauk ta bodo izrabili
takó, da malim narodom se vsíli
jeklenotrd dilemma na izbero:

,Vklonite nam se, če želite biti,
se nam ne vklonite, železna moč
vam naša brezobzirno da čutiti

samozavestne volje žgoč obroč,
iz kterege ne bo vam moči priti!...'
Ah, ne življenje, rod naš čaka noč! —«

»Noč, temna noč — a v jutro se prelije
in v velik dan veselega življenja,
po dolgem času težkega trpljenja
svobode svetle solnce vam posije!«

»Toliko, da oblak ga lahko skrije
in bo zaman klic hrepenenja,
ki bo — prevaran — čakal odrešenja,
iz samodržne, tuje tiranije...«

»A narod, narod vaš pa le ostane!
V zavesti, da stoletja ključoval
je in prebôlel vse velike rane,
ki bile so krvavo dosihmal
krivično mu tolikokrat zadane,
mogočno rastle bo sred rodni tal!«

OSAMLJENA DEVA.

Ko bi ti prišel, vse rože bi dobil, — do zadnje vse.
Povila v kito bi ti jih lepo, z rdečim trakom bi
ti jih ovila.

Pa zdaj — čemu sem se trudila?

Čemu zalivala sem jih skrbno,
da bo se sleherna mi posušila?

Ti si odšel! — brez mojega poljuba,
brez cvetja sam tja v tuji svet.

Ni bilo mar ti priti po slovo,
še enkrat seči ljubici v rokó.

Ti si odšel — a kdaj se vrneš spet,
da ti natrgam cvetja z vrta mojega?

Vida Taufer.

POPOTNA PESEM.

Od tope vročine do bolečine sem truden.
Da bil bi maj! O večeri, v zarji gaj...
Na oknih deklice, někdo jim igra piščal...
Na oknih deklice, někdo z violino
jih tiho vodi v mesečino...
O veter, veter, mehki, tožni val!

V vročini govorica je kričanje.

Ah, hreščanje voz,

kakó mi trgaš moje tihe sanje!

Da bi bila zima! Spet bi naše sobe bile bele, tihe...

še besede bile bi vse tišje...

Stopinje v snegu mehke so, kot da je popotnik bos...

Anton Vodnik.

BEDA.

Rad bi jokal,
pa so solze kakor kamen, —
nočejo iz oči,
rad bi klel,
pa je beseda trda ost,
ki v grlu obtiči.

Vendar so vse štiri strani sveta odprte,
in vsekrižem k veliki maši pozvanja,
kadar se gladnemu o kruhu sanja.

Ivan Albrecht.

AZAZEL.

DR. IVAN PREGELJ.

ŽALOSTNA IGRA V ŠTIRIH DEJANJIH.

TRETJE DEJANJE.

Vzhodna obal Tiberijskega morja. Mesečna noč okoli tretje straže v mesecu nizanu pred prazniki opresnih kruhov. Ravnina se dviguje na desni rahlo v holm, ki je porastel s terebintami. Ozadje je jezero, na katerem leži blesk ribiškega ognja na levi za pastirsko kolibo. Speči ljudje, ki so bili za dne na gori, ko je učil kralj. Polegli so v lomeči se črti iz leve v ospredju na desno v ozadje. Spredaj na desni skale, grmovje, na levi ob kolibi pregraja, šator.

1. prizor.

I. ribič (z jezera na levi). Ohovo! Kdo tam?

II. ribič (pri ognju). Benjamin iz Betzajde. A, vi? Baruhovi iz Kapernavma?

I. ribič. Salomini iz Tiberije.

II. ribič. Ali težko vozite? Kolikrat ste vrgli mreže?

I. ribič. Vso noč smo metali. Tri piškurje smo zajeli in četrtega, ki je bil gnil.

II. ribič. Mi počivamo že od prve straže. Vrgli smo trikrat in zajeli poln čoln.

I. ribič (strogo). Čarate. Jabolko dudaim imate v ladji in čarodejen koren ste navezali namesto svinca.

II. ribič. Lažeš, klevetnik. Ves breg je poln ribjega rodu.

I. ribič. Zasmehuješ nas, Betzajčan. Ni rib v teh vodah. Ne žive od trave, žive od odpadkov v Tiberiji in sestrah onstran.

II. ribič. Vrzite mreže, verjeli boste. Prerok spi na gori. Vse ribe je obrnil v ta kraj. (Za hip je viden čoln.)

I. ribič (daje povelja). Suni z veslom. Obrni krmilo. Tu je skala žalovanja. Človek, ki je bil obupal, je tu končal življenje. (Tišina, nato.) Vlecite! Ooo! Mreža se trga. (Čoln izgine.)

II. ribič. Ali sem lagal? Zdaj verujete. (Gre nizdol k jezeru, izgine.)

2. prizor.

I. romar (na levi v ospredju, se dvigne, zdeha). Petelini se še ne bude. Gostosevci so še visoko. Še za eno molitev bom legel in spal. (Leže.)

Žena (z dečkom na desni, v sanjah). Ne lazi, mladenič, ponoči okoli mojega doma. Moje hčere spijo. Niso jim še pognale prsi.

Deček (ob njej v sanjah). Joj, kruha! To bomo jedli.

II. romar (moli odzadaj na desni). Tebe hvalimo, Tebe spoznavamo! Otmi nas v stiski.

III. romar (bliže ospredju na desni). Malike nevernih upepeli, ptiče in podobe zatiralcev stri.

3. prizor.

Pastir (se dvigne ob kolibi). Vstani, moj sin, moj Eleazar. Pomolzla bova koze. Vesela je ura molže.

Sin (se dvigne iz šatora). Čujem, oče. (Briše lase.) Rosa mi je pokrila glavo. Peklo bo solnce čez dan.

Pastir (v kolibi). Eleazar, moj sin. Sreča je obiskala čredo.

Sin (v kolibo za očetom). Zares! Sovka je vrgla trikrat.

4. prizor.

Žena (se drami). Kaj je to? Ali spite? Judita, Sara. Ne slišim ropotati mlinov. (Spregleda.) Sanjala sem.

Deček (ob njej, boječe). Mati! Riba! Požrla me bo.

Žena. Ni ribe, otrok. Spavaj mirno.

Deček (napol buden). Mati, očeta sem videl.

Žena. O dete. Oče spi.

Deček. Saj je živ in ne spi. Na smokvo je plezal za studencem. (Zaspi.)

II. romar. S petelini se dramim in z jutranjico vstajam k molitvi. Gospod, zakaj si mi ukratil veselje?

III. romar. Nisem vrgel oči po ženi, ne želje mese sene po devici. Bodi mi v pomoč.

5. prizor.

Mirjam (pride z desne in gre mimo spečih v ospredju za skale in grmovje). Suzana spi. Joana spi. Nočem spati! Gospod je sam na gori in moli. O, da smem biti bliže pri njem! (Izgine za grmovjem.)

6. prizor.

Žena (z dečkom, strmi v ozadje na nebo). Kako je čudna luč na nebu. Kdo je kdaj to videl?

Slepec (slok, z leve proti desni v ozadje). Ljudje. Povejte slepemu, kje hodi. Izgubil sem palico, ki me je vodila.

II. romar. Urezal ti bom svežega vodnika v grmu.

Slepec. Imel sem živo palico, dečka, ki me je vodil. Ko sem spal, sem ga izgubil.

II. romar. Glej, glej. Pa če so ti ukradli palico? Trideset denarjev so zaslužili.

Slepec. Misliš? Da so ga ukradli, ki me je vodil in ga prodali?

II. romar. Slep si. Malo veš, kako so hudobni ljudje. Pa čuj. Ne hodi dalje. Nad skalo žalovanja stojiš. Padel boš v jezero.

Slepec. Slišim šum valov. Sedel bom. (Sede nad jezerom z obličjem proti desni. Toži.) Od svojega sedmega leta nisem videl solnca, ne meseca, ki se redi, ne treh zvezd, ki dan oznanjajo. Ali je mesec na nebu?

Žena (z dečkom). Čudo je na nebu. O, glejte! (Kaže.)

Nekaj ljudi (se dramijo in dvignejo). Kaj je, kaj je?

III. romar. Podoba odsekane glave je nad jezerom.

II. romar. Lasje so padli nizdol nad oči, ki so zaprte.

Žena. To je strašno znamenje božje. Pravični bo trpel.

IV. romar (nekod v ozadju na levi). Megla je pod zvezdo, ki ni stalna. Kaj se plašite!

II. romar. Le znamenje je. Pokolj gre nad ljudi.

Žena. O moje hčere, o moj sin!

IV. romar. Odprite oči in glejte. Megla je bila in je prešla.

III. romar. A znamenje je bilo. (Ljudje polegajo in sedajo.)

Žena. Znamenje je bilo. (Tišina.)

Mirjam (za grmom). Gospod, saj čutim, da si blizu. Šakali so utihnili pred teboj, strahovi so zaspali v duši. Tvoj obraz je prepodil iz mene Azazela, da ne slači in ne poljublja nečisti...

SL. 13. I. MEŠTROVIĆ : NA OLJSKI GORI.

SL. 14. I. MEŠTROVIĆ : OBJKOVANJE KRISTUSA.

Žena (se ozira). Kdo toži in ječi? (Se dvigne, pogleda za skalo.) Ali si bolna, žena?

Mirjam. Črna sem kakor plahta na šatoru.

Žena. Ne toži. Vse smo črne v Galileji od solnca in težkega dela. Ali imaš otroke?

Mirjam. Nimam jih, dobra žena.

Žena. Srečna si, ne toži. Nisi trpela. Nisi vpila v porodu, ni ti spanca jemal dojenec na prsih vso noč. (Sede spet k otroku.)

7. prizor.

Suzana (na desni od zadaj). Gospa Mirjam, kje si?

Mirjam. Blizu, Suzana! Lezi in spi.

Suzana. Vzbudila sem se in te ni bilo. Zdaj bom spet legla. (Gre za oder.)

8. prizor.

Žena. Glej! To je grešnica iz Magdale, a učeniku je ljuba. Veliko joče za greh. (V smeri k Mirjami.) Gospa Mirjam, saj verujem. Trpela si. (Glas prepelice in petelina.)

9. prizor.

Juda (v plašču z leve od ognja. Pod plaščem nosi tovor. Pogleda slepcu v lice.) Z odprtimi očmi spi človek.

Slepec. Od sedmega leta ne vidim.

Juda. Zato pa ti rečem, da ne bdi. Lezi in sanjaj. Vsaj v sanjah boš videl.

Slepec. Bedé sanjam in čakam rešenja.

Juda. Ali si star v letih?

Slepec. Šestkrat vse prste na rokah sem prehodil.

Juda. Smiliš se mi. Prsti na roki so tvoj svet. A tvoje upanje je dolgo šestdeset let. Jaz bi bil obupal v šestdesetih urah.

Slepec. Nad skalo žalovanja sedim. Ali me zasmejuješ? Ne bom obupal.

Juda. Ne zasmehujem te, prijatelj. Človeka iščem, ki mi je bližnji. Pa sem na slepca naletel; kako bo povedal? Sam je potreben vodnika.

Slepec. O čuj! Ukradli so mi ga. S slepčevim vodnikom so se okoristili za trideset denarjev.

Juda. Tudi to se je že zgodilo. Zato lezi in sanjaj. Resnično! V sanjah boš videl. (Gre, obstane ob II. romarju.)

II. romar. Tat! Kaj iščeš? Kaj skrivaš pod plašč?

Juda. Miruj, blazni! Svojega človeka iščem, pa ti nisi.

II. romar (se začudi). O, ne zameri mi, gospod. Nisem te poznal.

Juda. Ali me zdaj poznaš?

II. romar. Prerokov prijatelj si. V hiši mojega sosedu si sedel z njim. Ni dolgo temu. Tam sem te videl.

Juda. Zdi se mi, da si dobrih oči. Daj, reci, ali si kje videl ženo, po imenu Mirjam.

II. romar. Ne poznam je, gospod, ne zameri.

Juda. Zamerim ti dvakrat, da si mi rekel tat.

II. romar. Gospod! Tri črede so mi odgnali iz staje. Od tedaj sem ponoči hudih besed.

Juda. Grešil si nad menoj. Kdor preroku služi, ni tat in četudi nosi mošnjo in tovor pod plaščem.

II. romar. Odpusti mi.

Juda (krene ob ozadju na levo v ospredje). Ali jo bom našel?

II. romar (mrmra). Še bolj čuječi bi se zmotil nad njim. Gre, kakor da je od mladega vaje noči, nosi pod plaščem, kakor da je vzel.

10. prizor.

(Z leve čoln po jezeru. Izstopi nekaj ljudi. K Judi.)

I. potnik. Dobri človek, povej nam za kralja.

II. potnik (silno živo). Ne taji nam ga.

Juda. Kralja bi radi? Pa ponoči? Pa tu?

II. potnik (enako ko prej). Kralja, da! Ponoči. Pa tu!

Juda (se zasmije). Ali ti je burja ime, človek?

III. potnik. Benjamin je, moj sin. Povej mu za kralja.

I. potnik. V Kapernavmu smo čuli zanj. Pred solničnim zahodom je nasitil ljudstvo, pa so ga izbrali za kralja. Tu blizu se mudi. Ribiči so nam povedali.

II. potnik. Ribiči, si slišal? Ne smej se.

Juda. Benjamin Burja, hodi počasi, kralj ne bo ušel.

III. potnik. Pokaži nam k njemu, hočemo mu služiti.

Juda. Ne vem vam za kralja.

II. potnik. To bi bil koj povedal, tepec.

Juda. Benjamin Burja. Kraljev blagajničar ni tepec.

III. potnik. Ne zameri mu, ki te je sramotil. Veruj, da ni hudoben. Odkar je čul govoriti Simona iz Betzajde, kateremu je kralj taščo ozdravil —

Juda. Če je dobro storil, kdo ve. Zakaj bridke so tašče v hiši.

III. potnik. Kakor ogenj je in vso pot je veslal, da ga je znoj oblival. Zvesto bo služil kralju.

Juda. Hribovci. Povedal sem, da ne poznam kralja. Poznam samo človeka, ki je taščo ozdravil.

II. potnik. Saj ta je kralj. Kako so počasne tvoje misli.

Juda. Moje misli so mirne in moje besede so se vrgle po mislih. Mar bom pred vsem svetom klical in pričal, da je kralj, da pridejo in ga umorijo, ki so silni?

I. potnik. Resničen si. Slišali smo, da ga zalezujejo visoki. A mi smo nizki ljudje. Ljubili ga bomo.

II. potnik. Branili z roko in gorjačo.

III. potnik. Veruj nam.

Juda (se obrne v ospredje). Vaš kralj spi. (Pride do grma, kjer je Mirjam.)

Mirjam (se dvigne očitajoče). Tajiš ga jim?

Juda. Tebe iščem. Nadležni so.

Mirjam. Odstopi! Nadležen si. (Dvigne roko.)

Juda (se okrene. K potniku). Kaj hočete za menoj? Vaš kralj spi, sem rekel. Pa je bil človek, ki je iskal in je našel. Tudi vi boste našli. Čakajte, kakor čaka tisti človek. Ne raztečejo se vode do jutra, ne ubeži vam kralj. (Sede sredi pozorišča.)

II. potnik. Pokaži nam vsaj kraj, kjer je legel.

Juda. Nasilnež. Ne bom povedal. Ti bi kralja iz spanja budil.

III. potnik. Modro je rekel. Strpi se, moj sin.

Juda. Zares. Satana ima tvoj sin, nemirnega.

II. potnik. Zakaj bi satana imel? Za zlatom je sto src hitrih, zakaj ne bi bilo moje za mesijo?

Mirjam. Zvesti človek.

I. potnik. Vsaj pripoveduj nam, gospod, o njem, kakor bi s palico zamahnil, bo minila noč.

Juda. Noč je zbornica šakalov in duhov, ki obletavajo dušo žalostno.

III. potnik. Svetla bo po tvoji besedi o kralju.

Juda. Sitni ljudje. Saj ste čuli, da je kruhe pomnožil.

II. potnik. Čuli smo. Zato pa.

Juda. In da satana izganja, kakor bi jaz tvojega, ki mu je ime Nestrpni —

II. potnik. Nisem čul. A pravili so, da vidijo slepci.

Slepec (se zgane). Slepi vidijo. Čakam in upam.

Juda. Zato so ga hoteli za kralja. Pa se je skrila na goro.

I. potnik. O, reci, zakaj. Ali ni kralj?

Juda (porogljivo). Saj ste videli kraljeva znamenja. Ali jih niste?

Potniki. Nismo.

Juda. Niste? Ni li rosa obilna, ni li pozni dež o pravem času? Ali ni usahnila muha od Nila? Ali ne cvete terebinta trikrat in ni li pšenica bogata tridesetkrat? Ali ne vriskajo doline od vina in ne tuli živina od bolečine mleka? Kje so lačni, kje so vdove, kje tulijo žejni gobavci po grobeh?

I. potnik. Če so to znamenja, gospod, kdo jih je videl?

II. potnik. Saj je huje v deželi, kakor pa je bilo.

III. potnik. Ni znamenj kralju.

Juda. Pa ga vendar iščete? (Se dvigne, stoji blizu Mirjame.)

Mirjam (pridušeno). Tajiš ga, nezvesti!

Juda (se obrne k onim). Ali mislite, da tajim kralja?

I. potnik (otožno). Ali nisi menil, da ga ni?

Juda. Kako naj govorim, da boste razumeli?

II. potnik. Tako, da bomo.

Juda (ironično). Da boste razumeli! Dobro je. Pa čujte. Resnica je, da ne tuli živina od bolečine mleka in da ne rodi pšenica tridesetkrat. Ni kralja v deželo. Ni ga, ker ljudstvo samo noče, ker je skopo in stiska srebro. Kralj pa je ubog in preganjan. Nima, da bi ostal v sijaju in šel v svoje mesto. Ne bo imel, ker je ljudstvo bedasto in mu ni dalo, da bi imel. Njegov blagajnik sem. Poglejte pa, ali ni prazen moj pas?

I. potnik. Vzemi vse, kar imam. In ko bo kralj v sijaju svojem, mu spomni mene starca in reci: glej, bil je mož, ni se najedel do sitega vse svoje življenje. Pet sinov je imel in tri hčere. Stradali so z očetom ječmenovca.

Juda. To si bil ti in tvoji?

I. potnik. Jaz in moji. Ti pa mu reci in prosi zame: Glej, ni prosil zase. Za sinove je in hčere. Naj imajo ječmenovca do sitega vsak dan.

Juda (spravi dar). Skromen si, kakor je skromen tvoj dar. Ko bo kralj, ti bo vrnil.

II. potnik. Na, še od mene, za kralja.

III. potnik. In od mene.

III. romar. In še od mene.

II. romar. Kar morem, dam.

Juda (vedro). Zaupajte. Vstal bo kraljev dan in dvignil se bo v svoje mesto, kjer mu je prestol. Tam bo milosti delil in vsi kralji kraljev mu bodo služili. Ne bo vas pozabil.

I. potnik. Potolažil si. Stokrat si vrnil dar.

II. potnik. Jaz grem in počakam ob poti nanj. Zora je blizu.

III. potnik. Prav govoriš, moj sin. Pojdiva.

Juda. Le pojdite. Mene pa pustite, da počijem od dolge besede in nočne poti. (II. in III. potnik gresta, II. in III. romar se odmakneta. Juda sede. I. potnik se je nekoliko oddaljil in sedel.)

11. prizor.

Žena (z dečkom). Vzemi še od mene dar za kralja.

Juda. Sprejel bo vdovin dar in bo blagoslovil.

Žena. O glej! Ali veš, da sem vdova?

Juda. Saj vidiš, da vem. Kaj hočeš še?

Žena. Radovedna je žena, nikoli ne ve dovolj. Pa če si truden, gospod, kako bi prosila.

Juda. Zaradi žene bom premaгал spanec. Kaj bi rada vedela, žena?

Žena. Kaj takega mi povej o kralju, da bom mogla povedati otroku doma, ki je neuk, da ga bo ljubil.

Juda. Povej, kakor ljubiš, saj otrok vse veruje materi. Povej o Materi Mirjami njegovi v Nazaretu.

Žena. Ljubim njeno ime.

Juda. Tudi jaz ga ljubim.

Mirjam (vzdihne).

Juda. Povej, da je bil otrok in je sobotni dan zgnetel iz ilovice grlico —

Žena. Grlico?

Juda. Grlico. (Se ozre. IV. romar je vstal in stopil zadaj zanj.)

12. prizor.

Juda. To je videl njegov oče in je rekel: Kaj si storil, moj sin. V sobotni dan si gnetel. Nisem grešil, je rekel sin. Oče pa je šibo urezal, da bi ga pokaral za greh. Pa ti rečem žena, ne hrani sinu šibe, da ne bo umrl.

Žena. O, saj je ne hranim.

Juda. Zdaj čuj, da boš vedela povedati, kako je odgovoril mali kralj očetu svojemu. Oče, je rekel, ti sam si vreden šibe. Zakaj si jo rezal v sobotni dan.

Žena (veselo). Srečni otrok, kako je modro povedal.

Juda. Modro. A še modrejše je potrdil besedo in je dahnul v ilovico in je grlica zletela pod nebo.

IV. romar (temno). Ne veruj mu, žena.

Juda. Kaj? Ali sem lagal?

I. potnik in **II. romar** (se približata).

13. prizor.

Joel (pride od leve, stoji v ozadju, posluša).

IV. romar. Si in nisi. Zgodilo se je, kakor si rekel. A tisti otrok je bil Joanan Caharijev, jezni.

Juda (se suho nasmeje). In kdo si ti? Joananov učenec? Zdaj ko je umrl, si prišel k mojemu gospodu, da bi skušal, ali je tudi moder.

IV. romar. Resnico govoriš.

Juda (široko). Resnico govorim. Škoda je Joana, ki je umrl na post Esterin v Madari.

IV. romar. Na praznik šatorov je umrl.

Juda. Na post Esterin v Madari. Bil sem tam.

IV. romar. Na post Esterin sem te videl v Tiberiji. V taberni si sedel in kockal z vojaki za denar.

Juda. Hudiča imaš!

IV. romar. Ne štejem niti v cicitu. Nisem gorečnejš.

Žena. Pa si vendar grešil. Kraljevega učenca si žalil.

IV. romar. Poslušaj, žena! Že eno leto te poznam. Ti pa boš rekla, da sem pil.

Žena. Resnično si pil. Nikoli me nisi videl.

IV. romar. Saj sem rekel. Pa taji, če smeš. Mar nisi bila ob lanskim žetvi pri Jordanu z malo deklico, ki je padla in si ranila čelo? Mar nisi prašala po Joananu, katerega so bili že ujeli in zaprli v vozo?

Žena. Resnico mi je povedal. Iskala sem preroka in prej smo videli znamenje njegovo.

Juda (hripavo). Povedal je, kar je videl. Mene pa ni.

IV. romar. Videl sem te. Trikrat si segel v pas in ko si vse zaigral, si se na cesto opotekel in se mi zasmejal pijan v obraz, ko sem šel mimo. (Se naglo okrene in gre na levo v ozadje, kjer stopi **Joel** k njemu.)

Mirjam. O, Juda!

Juda (proti njej). Na lastnem pasu naj visim. (Drugim.) Kar je videl, je bilo od satana.

I. potnik. Od satana?

Juda. V temoti noči blodi Azazel in se oblači v človeško podobo in je zdaj tu, zdaj tam. Zdaj je lepa žena, ki misli greh, zdaj je pravični v pepelu.

I. potnik. O, o, o!

Žena. Ali pa sme? Ali more?

Juda. Kako ne bi? Ali niste čuli o pravičnem Jobu Husitu, kako mu je bil dan v oblast? Resnično, zdaj je lepa žena, zdaj je prerok, ki dela čudeže.

Mirjam. O, Juda, Juda!

I. potnik. Čudeže dela?

II. romar. Kdo bo tedaj ločil preroka od satana?

Juda (mirno). Saj sem rekel, da je noč in da tulijo šakali. Kadar bo dan, bo vse jasno in boste ločili ljuljko od zrna.

I. potnik. Žalost me bo ubila. Ne bom čakal kralja. Ječmenovca bodo stradali sinovi in hčere. (Gre potrt v ozadje na desno.)

Juda (v nekaki užaljeni zanešenosti). Samo razumejte me prav! To je skrivnost življenja, da pride veselje nenadno, kakor blisk iz oblaka in ne v uri, ko smo čakali. To pa je skrivnost vere v nas, ko smo žalostni: danes nisem našel, bom jutri, pa celo pod kamenom, ki sem ga nejevoljen dvignil s poti, ko mi je ranil nogo.

Mirjam (sovražno). Azazel!

II. romar. Kdo te razume? Grem. (Gre v ozadje.)

I. romar (se zbudi). Jutro je blizu. (Zakliče.) Vstane, romarji, k molitvi. (Gre na desno v ozadju.)

Juda (ženi z otrokom). Tako je, žena! Iščemo in upamo in ne vemo, kdaj bomo videli. Hodimo in ne pridemo.

Žena (nejevoljno). Kdo te razume, temni? (Drami dečka.) Vstani, moj mali! Jutro se je približalo.

Deček (zaspano). O, saj je še noč.

Žena. Vstani, greva! (Gresta za drugimi.)

14. prizor.

Juda (stopi v ospredje k Mirjami). Mirjam!

Mirjam. Hodiš in ne prideš!

Juda. Kriva si ti!

Mirjam. Sam si kriv. (Molk.)

Joel (preko pozorišča v ozadju s IV. romarjem). Ali ga v resnici poznaš? Ali ga nisi le zamenjal?

IV. romar. Tebe sem srečal pred tremi leti ob bronastem morju in si vrč razbil in te poznam —

Joel (začudeno). Zares imaš hudiča.

IV. romar. Nimam hudiča. Take oči imam. Vse brate sem poznal v deželi.

Joel. Glej, glej! Bil si brat s sekirico in belim oblačilom. Pravičen si.

IV. romar. Bil sem brat. A nisem ostal. Nisem bil krotek dovolj in sem šel k Joananu.

Joel. In zdaj, ko je Joanan umrl, iščeš novega preroka?

IV. romar. Iščem in bom našel. (Trdo.) Pa kaj laziš ti za menoj? Ali si prijatelj onega, ki sem ga osramotil?

Joel. Prijatelj baš ne. A poznam ga.

IV. romar. Njegovo ime mi povej, da se ga bom vedel ogniti, če bo treba.

Joel. Juda Simonov je.

IV. romar. Iz Keriota?

Joel. Iz Keriota, se mi zdi.

IV. romar. Slišal sem njegovo ime med brati. Tudi on jih je zapustil.

Joel (vedro). Brate s sekirico? Izdal, praviš?

IV. romar. Zapustil, sem rekel. Nisem izdal.

Joel. Ti ne, ti ne. (Preideta. Joel se čez hip vrne in oprezuje Judo.)

15. prizor.

Mirjam. Da se ti ne smilijo, ubogi ljudje. Skovikal si in jih užalostil.

Juda. Nadležni so mi bili zaradi tebe. Ti se mi smiliš. Kakor mehovina si se usušila. Glej, dišečega vina sem prinesel! Pij, da ne obnemoresh.

Mirjam. Ne bom pila!

Juda. Vso noč sem hodil, preden sem kupil in prinesel.

Mirjam. Roso bom pila s trave in solze. Ne maram vina.

Juda. Mirjam! Veruj mi! Ne boš vzdržala! Na poti boš legla in umrla. Nisi močna, nisi vajena. Še jaz hodim težko in se moram s skopo mislijo tolažiti: Juda, vsak korak je pol sekla.

Mirjam. Hodila bom in bom rekla: Vsak korak je en greh manj. In vsak korak mi bo v tolažbo.

Juda. V Magdali imaš dom. Veliko si razdala, a še je streha pred solncem in bramba proti hladu nočnemu.

Mirjam. V trnju blizu kralja mi je prijetno spati, mehko počivati na kamenu. V njegovi bližini ne tulijo šakali in ne plaši duše nečisti duh.

Juda (bridko). Azazel?

Mirjam. Molči o njem!

Juda. Glej, vsaj v sanjah te smem ljubiti.

Mirjam. Pojdi od mene. Obsedena sem.

Juda (mehko). Gospod te je videl in si se mu smilila in je naročil: V Magdalo naj se vrne.

Mirjam. Lažeš se. (Se sovražna umakne.)

16. prizor.

Joel (se bliža od zadaj Judi, ki hoče iti za Mirjamo).

Juda (vsiljivo). Mirjam, veruj! V resnici se mu smiliš. Nadležna si mu s svojo slabostjo, s svojim telesom.

Mirjam (zopet vidna). S svojim telesom! Saj vem, saj čutim, saj se sramujem. O, da nisem stara in grda! Posoda sem Azazela nečistega. (Si pokrije obraz z rokami.)

Juda. Nisi me prav umela, lepa Mirjam. Tvoja mladost se mu smili.

Mirjam. In če se mu. Desetkrat sto korakov bom hodila za njim, da me ne bo videl in bom le glavo položila na prag, kjer je vstopil za noč.

Juda (strastno). Mirjam, ne morem živeti brez tebe!

Mirjam. Pusti me. Strašen si mi. (Se odmakne. On za njo.) Pusti me, Azazel, nečisti! (Izgine.)

Juda (omahne nazaj). Kolne me.

Joel (se približa, za hrbtom). Juda Simonov, ali me še poznaš?

Juda (se ozre). Hasan! (Se zasmee.) Jeruzalemski šakal. Mrhovino slediš.

Joel. Pomilujem te zaradi trmoglave žene, Juda, in nočem biti nadležen.

Juda (ironično). Iz Jeruzalema v Galilejo, iz Betzajde v Kapernavm, iz Kapernavma v Kano, iz Kane v Nazaret in celo za morje v puščavo si našel za njim.

Joel. Kako ne bi? Saj je še mlada žena z bosimi nogami.

Juda. Molči o ženi!

Joel. Molčim o ženi. Govoriva o kralju.

Juda. Zoprni si, šakal Gamalijelov.

Joel (izvleče denar). Ne bilo bi ti treba kockati z vojaki, ki so revni.

Juda. Gad!

Joel. Kakor hočeš. Če ne ti, bo kdo drugi. A rečem ti, da Gamalijel ni skop.

Juda (ironično). Ali naj kralja izdam?

Joel. Kdo pravi, da izdaj! Taka grda beseda! A zakaj ga ne bi zapustil, kakor si brate s sekirico.

Juda (besno). Satan.

Joel (se umika na levo). Leksi lešalom, Juda. Saj bo prišel čas. (Izgine, kimajoč z glavo.)

Juda. Satan, satan!

17. prizor.

Mirjam (stopi naglo izza odra k njemu). Kdo je bil?

Juda (mirno). Šakal.

Mirjam. In ti se s šakali sestajaš ponoči? Ali ni rekel Gospod, da pojdi s Simonom in drugimi čez jezero? Ti edini nisi šel in iščeš družbo hudobnih.

Juda. Tebe sem iskal. Vino, ki sem ga prinesel, me priča.

Mirjam (čez hip, proseče). Juda! Saj še pomnim, kako si mi bil zvest. Glej, Juda, pri vsem, kar je bilo med nama, pri krvi nesrečnega Kuza te prosim: Loči svojo pot od Gospodove!

Juda. Ločim jo s teboj.

Mirjam (odločno). Loči svojo pot od Gospodove! Ne ljubiš ga več. Ne ljubiš ga več od tiste trde besede, ki ti jo je rekel, ko si godrnjal zaradi potrate z nardo.

Juda. S teboj pojdem od njega, s teboj za njim.

Mirjam. Za njim ne smeš!

Juda. Zabrani, če moreš! Ti boš prva legla ob poti in umrla. Jaz pojdem mimo tebe za njim.

Mirjam. Ne bom legla. (Molk.)

18. prizor.

Romarji (molijo na desni v ozadju).

1. **glas**. Mikamoha bahelim Jehovah.

2. **glas**. Dolga je pot v mesto h Gospodu.

3. **glas**. Poslal je blagoslov v jutranji uri. Rose je dal na trato in solnca v vinograd.

4. **glas**. Obranil nas bo vetra gorečega in sovražnika skritega.

19. prizor.

Juda (je objel Mirjamo. Strastno). Moja si —

Mirjam (se mu izvije). Satan! Strast skrivaš pod plaščem. Z vojaki kockaš. Denar kradeš vdovam. Pozabil si, da je bil Giezi Elizejev, ne bojiš se gob Naamanovih. Ne pojdeš za Gospodom!

Juda (uporno). Pojdem! In če pojde peš čez to morje, pojdem za njim.

20. prizor.

Slepec (je vzrastel ta hip v svoji strašni slokosti in razširil roke. Juda in Mirjam strmita začudena v ozadje. Sredi neskončne tišine se oglasi prečudna simfonija. To je pesem zemlje in vode, ki je poslušna svojemu Bogu in je spremenila svojo naravo in zakone svoje od nekdanj. Videti je lik Ješue iz Nazare, ki gre mirno čez valove, in gre mirno ob njem senca. **Slepec** zakliče). Ljudje, pomagajte! Vidim in ne vidim. Tam je človek in hodi po vodi kakor po suhem.

Glasovi (za odrom). Kralj, kralj, kralj. (Tišina. Simfonija ugasne s sliko na jezeru.)

21. prizor.

Mirjam (Judi). Pojdi za njim!

Juda. Grem! (Plane v ozadje in izgine nizdol k jezeru.)

Glasovi. Držite znorelega človeka. S skale žalovanja je stopil v vodo. Utopil se bo.

22. prizor.

Mirjam (z dvignjenimi rokami). Zveličar moje duše! Kje bom vzela, da ti bom dala, kje zajela, da boš imel? Videla sem. Naj umrem, naj umrem! (Hiti proti jezeru na levo in za oder.)

23. prizor.

Slepec. Hvalite ga. Slep sem bil. To uro sem spregledal. (Na desno.)

Glasovi (v dalji). Kralj, kralj, kralj. (Tišina.)

24. prizor.

Juda (od jezera). Videl je, da tonem, pa ni rekel: Hodi varno.

Joel (od leve, zahrbtno). Stoji zapisano in sem bral: Glej, pravi Gospod, pojdem nad preroke, pravi Gospod, ki imajo lažnive sanje, pravi Gospod, in jih pripovedujejo in zapeljujejo moje ljudstvo, pravi Gospod, s svojo lažjo in s čudežem, pravi Gospod —

Juda. Zapusti me! Če pridem, pridem sam od sebe.

Joel. In pa — kadar bo čas!

Z a s t o r.

JUNAK.

IVAN ALBREHT.

Ko smo začeli romati iz zaledja proti bojišču, nas je bilo še razmeroma malo, toda sami zdravi ljudje smo bili in mladi, premladi, — ljudje, ki nosijo v mislih mater in komaj še ljubico, nikdar pa ne boja. V bližini bojišča pa so začeli cepati med nas starci, ljudje sivih las, ugaslih oči in razritih obrazov, ljudje, polni znakov slabo zacepljenih ran, mrki in tihi, zakrknjeni možje, ki so tehtali besede kot suho zlato. Čutili smo, da nas sovražijo, nas otroke nebojlene, ki ne znamo ceniti važnosti dne, ne slovesnosti ure.

Šele čisto v bližini ognjenega plesa je naposled pal v našo tovarišijo on, ki je dopolnil število.

»Mati ti je umrla,« ga je pozdravil nekdo ob prihodu, on pa je dejal:

»No, ta je pa lepa!«

In se je zasmel tako široko, da je pokazal skoraj vse svoje lepe, zdrave zobe.

»Si lačen?« ga je vprašal mlad častnik.

»Sem,« je menil ta in se je zopet smejal.

Častnik je pobral kamen in mu ga je dal:

»Jej!«

In fant je veselo vzel kamen in je začel tiščati vanj svoje zdrave, lepe zobe.

In kadet je poklical poročnika, nadporočnik stotnika; celo sam major je prišel poleg in veliko veselje je bilo v Babilonu.

Ko smo se porazvrstili po jarkih, si je domislil nekdo in je rekel veseljaku:

»Ali znaš plesati?«

»Znam,«

»Zlezi malo ven in zapleši, da nas ne bo mučilo dolgočasje.«

Fant se je zasmel in je storil tako. Zaplesal je pred jarkom in začel peti. Od nekod je poklical: ziiiiv — in plesalec je obležal v krvi.

Ko se je stemnilo, smo ga pokopali. Par sto korakov za jarki smo ga zagreblili in major sam je govoril pri pogrebu:

»Domovina ga je klicala in junak je dal življenje zanjo. Vojaki, bil je junak!«

In vsi, kar nas je bilo mladih in nebojlenih, smo se v hipu postarali tisto uro. Klonili smo glave, skrili smo misli in smo začeli tehtati besede kot suho zlato.

DNEVNIK.

STANKO MAJČEN.

Ali moram umreti, ker sem lepa? Ali nimam bratov vojakov, da me ščitijo? Padla sem, oškropljena z blatom — kje si, Dragomir na konjiču, da zavihtiš sabljo nad blatilci? Tvoja sestra umira gnusa... Mesto je ogromna gomila ran, smradu in gnilobe. Najsi ga solnce prepeka, najsi

noč razmaje zrak in dviga nebes do zvezd — mesto smrdi, mesto se enostavno kadi kakor odprto žrelo nepopisnih, nepristopnih grdobij...

Mesto, to so velika, brezzoba usta! To je mesto! Usta do ušes in kazalec črno zanohten! Čujte in strmite! Tista tenka lutka iz Mišarske ulice... no, tista tenka, okrogla, z bradico ko mesec, z obrvmi ko dva metulja, tista, ki ji noben čevelj ni bil ozek dovolj, nobena rokavica premajhna, tista, dà, prav tista — e! Štrbunknila je — da je brizgnilo do kapi...

To je mesto. In jaz? Ali moram umreti, ker sem lepa, Dragomir?

Konje smo imeli, ko je brat stopil v generalni štab. Tri konje. Na vrancu je jezdil bratov dečko. Zmerom mi je brat pomagal v sedlo. Trata je bila mehka in prožna kakor mramorna ploča, s suknom prepeta, kakor biljar. In jaz: slonokoščena krogla na njem!

Nikomur me ni pokazal brat, skop ali ljubosumen ali izkušen, kakor je bil. Zdaj je mrtev. Vojskovodja božjih trum.

Jaz pa sem vedela, kaj mu je. Da sem namreč lepa, in da je ostal pri meni...

Prejezdila sva vse škrjančkovno jutro od roba pa do roba, od teme pa do svita in do svetle stene — tam, kjer je bilo solnce na zid narisano. Zemlja je bila oprežena s preprogami, da bi si konji ne oškrbili kopit. Podkovani so bili z živim, pojočim jeklom. Dlaka se je svetila, sedlo je škripalo, konj je prhal od slasti. In to vse pred čudečim se obličjem jutra. Tam daleč za hrbtom se je dramilo mesto. Lezlo je iz neblagodišečih ovojev, krmežljivo, pospano, zlobno — zlovoljno, ne vem zakaj. Malo mesto, samo sebe sito do grla!

»Po mestu, po mestu, med ljudmi, saj jih nočem poznati...! Tam je solnce, tam je radovednost in priznanje... ej!«

Brat molči ko sam bodoči vojskovodja božjih trum. Kakor Napoleon vali velike misli po svoji glavi, skalam podobne, ki jih je sama senca, sama senca in prostornost.

Nepremično drvita šarca vstric, iz mesta, iz mesta...

Na povratku je brat milejši, prijaznejši in malodane do prvega zidu me pusti na konju.

»Odskočiva!« — in oba se vgrezneva v globoko travo, ki je rosna.

Za vojaka me ima, in vendar sem njegova sestra, »tista okrogla, tenka iz Mišarske ulice, saj jo poznate...«

In peš se napotiva po stranicah v vojašnico.

»Kdo te bo brzdal, kadar odjezdimo na jug? Kdo te bo učil jezditi — (brat se nasmehne) — kdo te bo za roke vodil ob jutrih po rosi, sestra?«

In poljubi mi roko in stopi mimo straže. To je bilo tik vojašnice.

Na fotografiji ga ne prepoznam. Slikati se je dal — za koga? Daljen in nem stoji med drevesi, odmaknjen za dvajset let. Eno usodo daleč...

Mene je pogazil prvi tujec, ki sem ga srečala na ulici.....

DANTE ALIGHIERI: LA DIVINA COMMEDIA.

PREVEL IN RAZLOŽIL J. D.

TRETJI DEL: RAJ.

Spev III.

Ko je bila Beatrice, »solnce, ki mu je bilo mlado grud z ljubeznijo vžgalo«, pesniku razložila, zakaj so ene zvezde svetlejše od drugih, in je pesnik baš hotel izjaviti, da spozna svojo zмотo, zagleda naenkrat vizijo (prikazen): celo vrsto postav vidi, medlosvetlih (kakor je biser na čelu krasotice medlosvetel), in zdi se mu, da gleda v nekakšno ogledalo, in zato pričakuje, da odnekod pridejo prave osebe. Ali Beatrice se mu posmeje in mu pojasni, da so to že prave osebe in da naj le govori ž njimi. (Pesnik se je torej zmotil, imajoč prave osebe za njih slike; ravno narobe se je bil v starodavnih časih zmotil grški krasavec Narcis, imajoč svojo podobo, ki jo je videl v vodi, za pravo osebo nekega drugega krasavca, tako da se je vanjo zaljubil.) V duhu, ki ž njim pesnik govori, spozna slovečo Piccardo, Florentinko, ki jo je bil brat, plemenitaš Corso Donati, s silo vzel iz samostana sv. Klare ter jo dal za soprogo političnemu somišljeniku. In druga medlosvetla senca je Konstanca, sicilijanska kraljica. Sodobniki Dantejevi so trdili, da je bila tudi ona s silo vzeta iz samostana ter dana za ženo kralju Henriku VI., Hohenštavfovcu, »vetru« (viharju) iz Švabije, ki mu je rodila Friderika II., »tretjo, a obenem zadnjo vihro, ki je prišla od severa doli, sè Švabskega, v Italijo«. (Prvi »veter« je bil cesar Friderik I. Barbarossa.) — Obé ženi sta — seveda vsled sile — samostansko obljubo pomanjkljivo izpolnili; zato uživata blaženost na Mesecu, ki je nepopolnost in pomanjkljivost njegova stalna lastnost.

Tàk solnce, mlado grud ki vžgalo s pšico
bilò mi, zdaj, ovrǵši mi zmotnjavo,
mi krasno pokazálo je resnico.

- 4 In že, da sem preverjen, to izjavo
sem dati hotel bil in že v zahvalo
sem dvignil bil, kolíkor prav je, glavo:
- 7 v tem vídenje se mi je prikazalo,
ki me prevzelo tàk je brezpogojno,
da izjavo dati — iz uma mi je palo.
- 10 Kakor skoz šipo brušeno, prosojno,
al v vodi čisti, ki ji v dno pronica
okó lahkó in ki stoji pokojno,
- 13 odsevajo v obrisih naša lica
tàk medlih, kot medló raz čelo belo
bi biser razločila nam zeníca:
- 16 tam takih lic je več govôrit htelo;
in zmotil sem obratno kot Narcis se,
ki k vodni senci mu srcé vzplamtelo.
- 19 Jaz, ko zapazil medle sem obrise,
pogledam, kdo pač pride, na vse kraje,
misleč, da sem zrcala videl vtise.
- 22 Pa nič nikjer! Pogledam vpraševaje
naravnost v óči mili mi vodníci,
sijóče v svetem ognju in smehljaje.

- 25 »»Né čudi se nasmešku v mojem lici:«
mi dé — »»otročje vidim te se vesti;
še noĝa ne stoji ti na resnici,
- 28 v praznino stopa, ne po trdi cesti.
Duhovi so, ne slike njih, v kraj toti
poslani; niso obljubam bili zvesti.
- 31 Govôri jim, veruj, kar porekó ti,
ker Luč-Resnica, njih popolna sreča,
več ne pusti jim stópit s prave poti.«
- 34 In k senci, ki med njimi hrepeneča
se zdela po razgovoru je zlasti,
ko da me sla je zmedla pregoreča,
- 37 dem: »Srečni duh, ki vse okušaš slasti
ob žarkih, vate iz večnosti sijočih,
ki more jih le skušnja zapopasti,
- 40 usodo drugov, s tabo bivajočih,
in sam kdo si, prijazno mi oznani!«
In duh takoj óči mi dé smejočih:
- 43 »»Ljubezen naša uslišati ne brani
želj svetih, kot Ljubav jih sliši óna,
ki če, da slični vsi smo ji dvorjani.
- 46 Bilà nekđaj med svetom jaz sem nuna;
če izvoliš se v spomin nazaj ozreti,
spoznaš, da tu me zlepšala je luna,
- 49 in da Piccarda sem, se ti posveti;
v teh družbi bláženih, ki tu živijo,
sem blažena v najlencejšem planeti.
- 52 Vsa čustva naša radostno plamtijo
za vse, kar Duhu Svetemu uĝaja,
ž Njim tvorimo veselo harmonijo.
- 55 Le zdi se, da smo spod pod svetci raja;
tu smo, ker smo v nemár bili pustili
obljube, ne spolnili jih do kraja.«
- 58 Dem jaz ji: »Divna vaša lica pali
nekakšno lesketanje uprav nebeško;
drugačni ste, kot tam smo vas poznali;
- 61 zato spomin mi storil je pogreško;
zdaj, ko beseda tvoja mi pomaĝa,
zdaj izpoznati te mi več ni težko.
- 64 No, ki si srečna tukaj, duša blaĝa,
povej, al ne želiš si više gori,
več videt in bolj Bóĝu biťi draĝa?«
- 67 Nasmehne malo v drugih senc se zbori;
nato mi dé tàk radostnovznesena,
kot v ognja bi gorela Praizvori:
- 70 »»Brat, vsaka naša želja je utešena
v Ljubezni; kar imamo, to želimo;
vsa druga naša žeja je uĝasena.
- 73 Da više gori priti hrepenimo,
bi želje naše Njemu bile tuje,
po číĝar volji tu — zasé — živimo;

- 76 no, ták nesklad se tukaj izključuje,
ker nujno tu je, da ljubezen vlada,
a vsak nesklad nje b i s t v u nasprotuje;
- 79 zakaj to k blaženosti bistvu spada:
da mej se volje božje ták držimo,
da iz vseh se volj le ena volja sklada.
- 82 Na raznih stopnjah torej če stojimo
kraljestva tega, občanom vsem to ugaja:
Kralj hoče to, to voljo vsi častimo.
- 85 Iz volje te naš sveti mir izhaja;
v te volje morje s silnimi koraki
hiti, kar stvarja Bog, kar stvarstvo raja.«»
- 88 Bilò mi jasno je: na stopnji vsaki
je Raj, čeprav Bog ne rosí, ne trosi
povsodi milosti v meri enaki.
- 91 Pa, kakor se zgodi, da gost, ko kósi,
jedí je ene sit, po drugi gleda,
zahvalja se za ono, te še prosi:
- 94 ták moja je takrat bilà beseda,
da izvedel bi od nje, zakaj dotkala
s čolničkom platna ni v zatišju reda.
- 97 »»Popolnost in zasluge«« — je dejala —
»»osrečujó tam više gori ženo,
ki sosestràm je šlar in haljo dala,
- 100 da noč in dan bi mislile na eno,
na Ženina, ki rad sprejmè in mara
obljubo, iz ljubezni Mu storjèno.
- 103 Hiteč za njo, sem deklica, let stara
dovolj, pustila svet in obljubila
slovesno, da odslej me vodi — Klara.
- 106 A zlobnih móž me roka je ugrabila
iz tihega ozidja samostana;
sam Bog ve, kaj potem sem vse prebila.
- 109 A ta-le luč na desni, nespoznana
dotlej ti, s svitom vsem tega planeta
ožarjena takó in obsijana,
- 112 kot jaz bilà enako je zadeta:
bilà ji — nuni — raz glavó sè silo
ji šlara senca svetega je vzeta.
- 115 Pa dasi vrženi nazaj nemilo
u svet, zoper vse pravo in pravico,
s r c e ji še naprej je šlar nosilo.
- 118 Konštanco gledaš v luči tej kraljico:
ki vetru Švabov drugemu rodila
je tretji, da zaključil je trojico.«»
- 121 Zapela je, ko to je izgovorila,
»Ave Marija!« — in zginila izpred óči,
kot težka stvar v tolmunu bi vtonila.
- 124 Moj pôgled ji sledil je zginjajoči,
dokler je mogel; ko mi v svitu mine,
spet k cilju, k srca želji najbolj vroči,
- 127 spet k Beatriči pôgled se privine;
al ta mi v óči bliske je streljala,
da izprva nisem nje strpel bližine
- 130 iz vpraševanja sla mi je zastala.

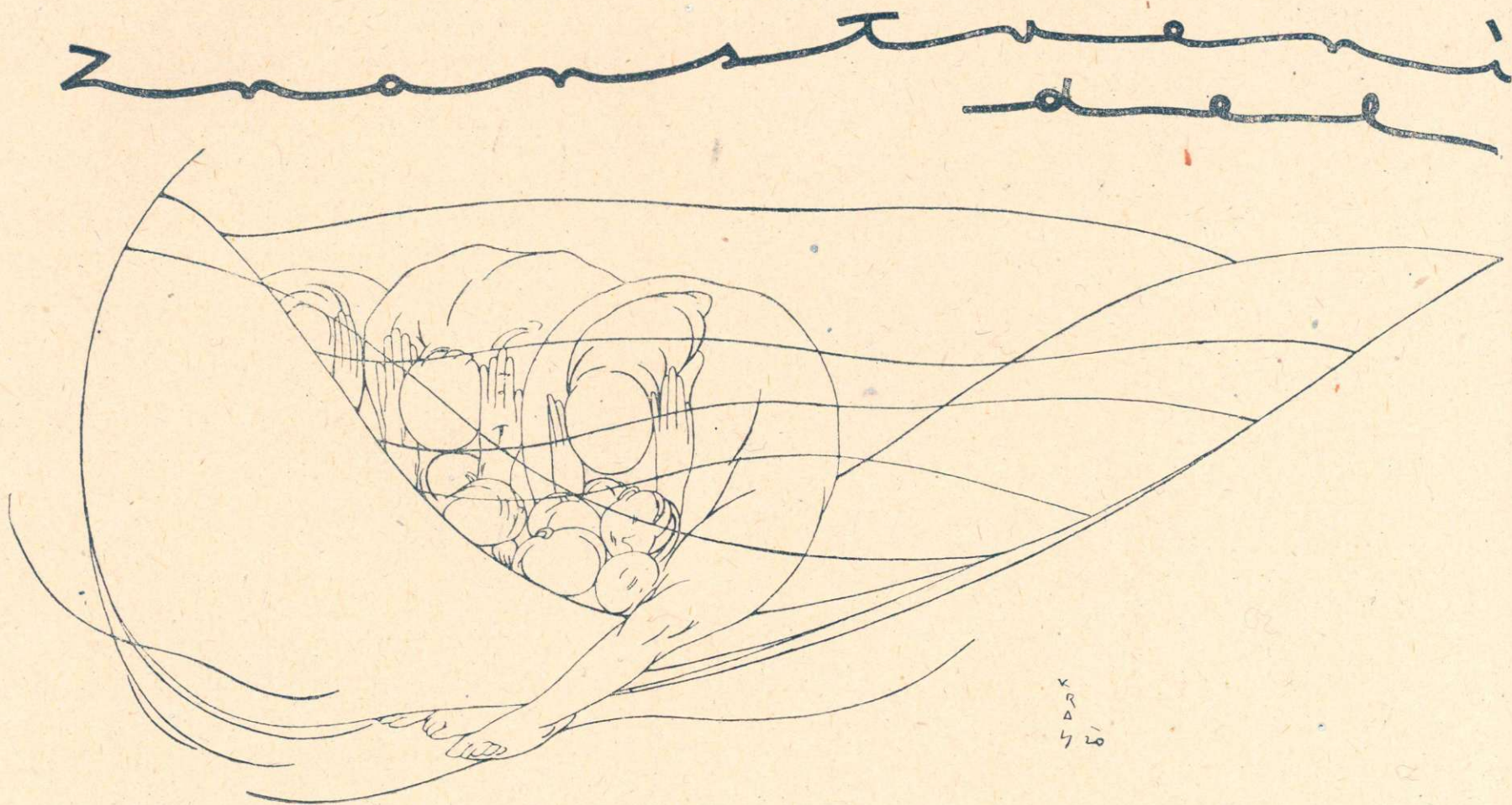
PAV V MESEČINI.

Vesoljnega vodometa mesečina šumlja, šumlja
na bajne pokrajine mojega srca,
iz bilke, iz rože, iz vej kipi za vzdihom vzdih,
v srebrne daljine lije vseмирske žeje dih.

In ko je bila čaša duše polna bisernih snov
je v prostorje tiho zvonečih zlatih zvonov
pav zaklical v noč. — —

Krik njegov bil je misli suličaste zasmeh:
»Kaj si lažeš opojnost v dveh,
saj si sam,
sam,
in ona odšla je bogvekam.«

Miran Jarc.

IVAN MEŠTROVIĆ.

FR. STELÉ.

Teoretični uvod k študiji o Meštroviću je v marsikaterem oziru napisal že dr. Iso Cankar v svojem za naše razmere tako potrebnem spisu o prezbitariju sv. Katarine v zadnji številki Dom in Sveta. Kdor si je osvojil njegove misli o moderni umetnosti in njeni vlogi v splošni kulturni zgodovini zapadnoevropskega človeštva, bo tudi Meštroviću en korak bliže in je na pravi poti k razumevanju njegove umetnosti. Kar je tam rečenega o vlogi simboličnega in historično-realističnega elementa v toku razvoja krščanske umetnosti, velja mutatis mutandis tudi za formalno in vsebinsko smer Meštrovićeve plastike, za njeno opravičilo — če je takega sploh potreba! — in deloma celo za njeno razlago, če pritegnemo gotove osnovne poteze modernega kulturnega stremljenja, ki jih na koncu spisa omenja tudi Cankar. Ime Meštrović je pri nas že znano, saj je razstavil l. 1909. tudi v Ljubljani, saj ima celo naša Narodna galerija eno originalno delo njegovo, in nazadnje, saj je bil Meštrović med vojno eden najbolj vidnih in, lahko rečemo, tudi eden najbolj vplivnih in uspešnih borcev za Jugoslavijo v zavezniških državah.

Ni pa zadosti znano, kaj se skriva za tem imenom; mimo našega kulturnega življenja je šel precej neopaženo nepričakovani razvoj od dalmatinskega pastirja-rezbarja do kiparja svetovne

slave. Ne čudimo se temu, saj je tudi v ožji domovini, Hrvatski, zelo neprimerno ocenjen in se tam pričkajo o upravičenosti njegove umetnosti še danes, ko ga je priznal ves zapadni kulturni svet. Kdor je lansko jesen o priliki razstave njegovih najnovejših del v Zagrebu zasledoval, kaj je pisalo zagrebško časopisje, se je moral čuditi, koliko težav dela njegovim rojakom njegova umetnost. Posebno takrat sem začutil potrebo, približati ga tudi našemu občinstvu, ker je žalostno, da lastnih kulturnih potenc ne poznamo in ne cenimo, ko se zanimamo za vse, kar pride iz tujega sveta.

Kdo je Ivan Meštrović?

Njegov pravi lik, sevé, nam predstavljajo njegova dela; kdor pozna ta, vé več o njegovi notranji veličini in razvoju, kakor bi mu mogla povedati najobsežnejša biografija. Zanimivo je, kar mi je v tem smislu izjavil sam: »Ja držim, da je samo djelo od interesa za publiku, a ne biografija ili pogodnosti i teškoće u životu čovjekovu. Ono što se pored toga i usprkos toga u djelo privede, jedino je od važnosti. To prvo, a drugo: čovječi život, pogotovo ako je tek napola puta, kao što je moj slučaj, nije nego jedna započeta slika, a rijetki su oni, koi ju i dovrše. Osim toga stvarnost čovječeg života i svjesni i nesvjesni događaji u njemu tako su daleko od onoga što drugi, pa čak i on sam o sebi znade da kaže, kao što je daleko i najbolja slika od stvarnosti.«

Toda radovednost ljudska je vsekakor večja kakor taki nazori, naj bi bili še tako pravilni, in ne miruje prej, da izvé vsaj nekaj potez zunanjega življenja tistega, za katerega se zanima.

Svoje podatke o Meštrovičevem življenju sem posnel po Čurčinu¹ in Strajniću². V glavnih obrisih je njegovo življenje dosedaj tako-le:

Rojen je bil l. 1883. slučajno v Slavoniji, sicer pa so živeli njegovi starši in tudi on vsa svoja otroška leta v Otavicah pri Drnišu v Dalmaciji. Oče njegov je bil tesar, ki pa je tudi spretno rezljal, in tako je mladi Meštrović dobil v očetovi delavnici prvo pobudo za bodoči svoj poklic. Legendarno zveni poročilo njegovih biografov, kako je kot mlad pastir rezljal les in mehko kamenje, izdeloval preslice in kolovrate in se v svojem primitivnem razvoju povzpел preko portretov imenitnih Hrvatov, o katerih je toliko čul, do Kristusa na križu, ki se menda še nahaja v očetovi hiši. Po posredovanju nekega kapitana je prišel v Split v kamnoseško delavnico, kjer je dobil prvi pouk o tem rokodelstvu; neki Dunajčan ga je spravil na Dunaj, tam pa se je začela običajna trnjeva pot revnega jugoslovanskega mladeniča, ki je pa preko vseh ovir in stradanja vendarle prodril na akademijo in preko te v veliki svet.

Meštrovičev razvoj je tako čudovit, uvod v njegovo umetniško delovanje v okviru otroških igrac majhnega pastirja tako legendaren, da ga sploh nisem mogel verjeti, dokler ga nisem čital pripovedovanega po njem samem Čurčinu, čigar biografijo mi je sam označil kot zanesljivo.

Njegova slava se je začela na Dunaju, kjer je že l. 1902. še kot gojenec akademije razstavil prvič v »Secesiji«. Prvo desetletje 20. stoletja je bilo njegovo delovanje in napredovanje še ozko zvezano z Dunajem. Toda že zadnja leta tega desetletja so ga pripeljala v Pariz, kjer je priredil l. 1908. in 1909. dve razstavi, ki sta mu zagotovili svetovno slavo in priznanje največjega kiparja takratne dobe, Rodina. V Parizu je tudi začel zoreti največji načrt njegovega življenja, Kosovski tempelj, ki ga je zamislil še l. 1905., od l. 1908. pa do vojne pa z mrzlično neutrudnostjo delal na njegovih detajlih in arhitektonski kompoziciji. Ko je razstavil leta 1910. v dunajski Secesiji večje število odlomkov tega ogromnega načrta, je postala njegova slava še večja. Velikega političnega pomena je bila mednarodna umetnostna razstava v Rimu 1911, ko je s skupino nekaterih jugoslovanskih umetnikov razstavil ne v avstrijskem paviljonu, ampak v paviljonu kraljevine Srbije. Bila je to ena najvažnejših demonstracij jugoslovanske skupnosti pred svetovno vojno. Kdo se bo potem čudil, da je ostal navdušeni Jugoslovani Meštrović takoj ob izbruhu vojne v zaveznih državah in od samega začetka naprej vodil neutrudno agitacijo za združenje Jugoslovancev v enotni državi. Njegove razstave v Londonu in drugih angleških mestih in navsezadnje v Parizu niso bile samo kulturnega pomena, ampak navadno celo v prvi vrsti politično-agitatoričnega, da nas tuji svet spozna, začne ceniti in se zavzame za naše ideale.

¹ M. Čurčin: The story of an artist v knjigi Ivan Meštrović, a monograph. London. Williams and Norgate, 1919.

² Kosta Strajnić: Ivan Meštrović. Beograd 1919. Čelapić i Popovac.

Ideja Kosovskega templja mu ni dala mirovati vse do izbruha velike vojne. S prelomom v svetovni zgodovini pa je nastopil nenaden in občuten prelom tudi v njegovem duševnem življenju in obrnil se je od narodne ideje, ki ga je do tedaj popolnoma absorbirala, h krščanskim verskim motivom, na katerih dela zadnja leta z nič manjšo vnemo, kakor je poprej na motivih, ki mu jih je nudila narodnostna ideja in narodna pesem. Razstava jeseni l. 1920. v Zagrebu je bila govoreč dokaz tega preobrata; prevladovala so dela religiozne vsebine, središče razstave in takorekoč sintezo vsega, kar je bilo tam, je predstavljal ogromni krucifiks, o katerem bomo še govorili. Sedaj živi zopet v svoji domovini in bi ji rad služil s svojo umetnostjo, kakor je ponovno nedvoumno pokazal, toda zadržanje širokih in celo za kompetentne priznanih krogov napram njemu in njegovi smeri dokazuje samo še enkrat resničnost reka, da nemo propheta in patria.

Do sem je dospela dosedaj nedovršena slika njegovega življenja. V tri važne dobe jo lahko razdelimo, kar se tiče njegove rasti ter njegove umetnosti in njene vsebine, zakaj vse to do pičice harmonira z njegovo zunanjo rastjo.

Po legendarni dobi njegove prve mladosti nastopi doba priprave in borbe, v kateri se samonikli talent ne da ukrotiti, ampak se uveljavlja z nučnostjo kulturnega činitelja, ki ustvarja značaj svoji dobi in ga ni mogoče preprečiti. V ti dobi igra posebno veliko vlogo portret; med drugimi deli se odlikuje posebno Studenec življenja pred zagrebškim narodnim gledališčem.

Sledi nato počenši z l. 1908. (važno leto v zgodovini Balkana, pa tudi vse Evrope radi aneksije Bosne in Hercegovine po Avstriji, kritično leto v preokretu mišljenja Jugoslovancev v smislu potrebe narodnega edinstva!) prva doba zrelosti do izbruha svetovne vojne l. 1914., ki jo označuje kot centralno zanimanje vsega njegovega mišljenja in delovanja Kosovski tempelj.

Sledi ji druga doba zrelosti, od početka svetovne vojne do danes, ki jo označujejo religiozni motivi, pograbljeni s tako silo in tako iskrenostjo, kakor je moderni čas ni bil več vaje pri velikih umetnikih, in odtod tudi začudenje hrvatske kritike o priliki lanske razstave v Zagrebu; kajti kritika ni mogla najti zunanjega povoda za ta notranji preobrat; storila je namreč veliko napako, ker je iskala logike dejstvom, ki so bila že ustvarjena, mesto da bi bila iz del sklepala na duševno revolucijo in jo po njih razlagala. Ta slučaj dokazuje samo, da ima Meštrović v uvodoma citiranih besedah prav in da je res postranskega pomena za razumevanje umetnika in njegove notranje drame zunanja biografija; zakaj mogoče bi niti sam ne znal prav označiti zunanjih povodov preobrata svoje duševnosti; zato je pravilneje dati besedo delom in zunanja biografska data privedi samo kot podatke za razlago tega, kar dela jasno in neovržno dokumentirajo.

Oglejmo si torej Meštrovičovo dosedanje delo, kakor se nam zrcali v največjih njegovih ustva-

ritvah, ki nam jih predstavljata Kosovski tempelj in njegova religiozna umetnost.

*

Kosovski tempelj je sinteza Meštrovićevega jugoslovanskega mišljenja in čuvstvovanja, izraz trdne vere v končno vstajenje Jugoslovanstva. Meštrović je trdno gojil to vero v najtežjih in najkritičnejših dneh moderne jugoslovanske zgodovine. Kaj on vidi v kosovski tragediji in v kakem smislu je zamislil svoj spomenik, o tem nas zadostno pouči umetnik sam, ki pravi¹: »Kosovo je trnjeva krona v trpljenju jugoslovanskega naroda; v njem je narod simboliziral vse svoje muke na svojem mučeniškem potu skozi stoletja. Okoli tega simbola se je osredotočila najlepša in najboljša sanja naše slovanske narodne duše, tako da je kosovski dogodek najusodnejši, obenem pa tudi najsvečanejši. Če spomnimo Kosovo, preleti vsakega Jugoslovana zona, globoka tuga leže na srce in v dušo mu leže neko vzvišeno čuvstvo, ki ga spaja z nebom. Vsakdo veruje, da je njegova rasa na usodni Vidov dan na Kosovem izpila najbolj grenko čašo za svobodo in za ljubezen Boga svetlobe in pravice, ki ne bo pozabil prevelike narodove žrtve, temveč mu bo nudil svojo pravico in pomoč, da vzpostavi njegov oltar«. Kosovo pa Meštroviću ni simbol samo srbske tragedije, temveč vseh tragedij vseh dob, v katerih so deli jugoslovanskega naroda drug za drugim izgubljali svojo svobodo. Kosovo mu je simbol in zaroka svobode vseh Jugoslovanov.

In na drugem mestu piše ob začetku svetovne vojne¹: »Misel o Kosovskem templju se je porodila v meni precej ko sem zapustil šolo, ali takrat se nisem čutil še zadosti močnega, da bi jo začel izvajati na širšem temelju. Šele radi aneksije Bosne in Hercegovine l. 1908., ko je izgledalo, da je naša katastrofa popolna in usoda naše rase zapečateni, na vrhuncu našega narodnega suženjstva in v mrzlici, ki nas je vse tresla, sem se odločil, da začnem delo na nekaterih fragmentih in v onem in sledečih letih sem izvršil, kar je ostalo od njih. Težko bi bilo na kratko in določno pojasniti zamisel Kosovskega templja. Pred očmi sem imel poskus, podati sintezo popularnih narodnih idealov in njihovega razvoja, izraziti s kamenom in stavbo, kako globoko tiči v vsakem izmed nas spomin na največje momente in najodločilnejše dogodke v naši zgodovini, — in ustvariti obenem središče nad za bodočnost, sredi prirode in pod vedrim nebom. — Po porazu na Kosovem ni hotel srbski narod sprejeti te nesreče za svojo končno usodo, temveč samo kot kazen za nekoliko pokolenj, ki si bodo morala s trpljenjem delati pot k novi svobodi, — imel jo je za neke vrste vice, ki vodijo h končnemu osvobojenju. Divji Turek je potolkel carja Lazarja, srbske junake in srbsko vojsko in si podjarmil

zemljo za več stoletij, toda ni mogel podjarmiti narodove duše, ki je stala nedotaknjena in močna in pripravljena čakati na bodoči veliki in sveti čas, ko bo započela zopet smrtno borbo, da dobi pravico in svobodo. Najboljši v narodu, slepi guslar, je prevzel nalogo, da bodri svoje sonarodnjake, in hodeč od kočice do kočice, od vasi do vasi, je opeval »slavnu pogibiju«; krepil na ta način vero narodovo in vzdrževal vezi notranjega edinstva, nevidnega carstva. Narodna pesem pravi, da je sam Bog dal carju Lazarju na izbiro med carstvom zemeljskim in nebeškim; on je izbral drugo; in goslar je odšel po deželi, da pripoveduje narodu, da car ni mrtev, temveč da se je samo preselil v nebeško carstvo, skupno z vsemi, ki so mu ostali verni, s svojimi častitimi vitezi, in da od tam gleda na one, ki so ostali in bodo prav tako živeli in umrli za isto stvar, za osvobojenje. Ti vitezi in junaki, prav kakor kesneje hajduki in uskoki, in po vrsti vsi posamezniki, ki so se odlikovali v borbi proti Turkom in nepravici, so prešli v narodno pesem in v dušo vsakega srbohrvatskega kmeta, postali so del njegovega žitja in bitja, njegova uteha in vera v ono, ki bo prišlo. Nauk iz teh pesmi je preprost in jasen. Treba se je boriti do smrti proti tlačiteljem in krutosti, za resnico in pravico in za svojo zemljo — in ne obžalovati nobene žrtve. In ta vera je živela in ostala neizpremenjena od Kosovega do dandanes in vojska carja Lazarja se je tako množila in rastla v milijone in milijone.«

Na drugem mestu¹ pa nadaljuje to misel takole: »Zato ni treba vpraševati, katerega leta je car Lazar vladal, kdaj je poginila njegova vojska in kako daleč se je raztezala njegova država, zakaj on vlada neprekinjeno v duši jugoslovanskega naroda, carstvo njegovo pa se razprostira tako daleč kakor njegov narod, in njegovi vojaki in zavezniki so vsi pravični ljudje, kjerkoli so. — Kosovski tempelj je tempelj vere skrajnega požrtvovanja, vere carja Lazarja in v njem se bo propovedovalo, da je treba živeti v pravičnosti in luči in umirati zanjo. Svečenik templja je Slepec, ki hodeč po zemlji gleda v carstvo večnosti, odkoder se vidi, da so vsi ljudje bratje, vse vere samo ena velika vera, vse cerkve plameni, ki gore v slavo enega vedrega ognja, ki jih je vse vžgal in ki vse razsvetljuje. Temelji templja so brezštevne pravične žrtve naše rase, stebri oni, ki trpe in prenašajo, litanijske v njem petje ljudskih muk, kadilo je ljubezen, sveta voda solze ponižanih in žejnih resnice. Stolp templja so očiščene duše, ki spajajo zemljo z nebom, zvonovi pa njihov veliki glas, ki pravi: Živite v miru in ljubezni z ljudmi in z vsem stvarstvom Gospodovim, neprestano se izpopolnjujte, da postanete enaki Njemu, On pa je neizmeren.«

S temi avtentičnimi mislimi je vsebinska ideja templja in njegovih fragmentov zadostno označena. Model templja je bil dogotovljen šele leta 1912, v Rimu in razstavljen prvič spomladi l. 1914, na mednarodni umetnostni razstavi v Benetkah.

¹ Citiram po Jugoslovenski biblioteki, ki jo je izdajal med vojno v New Yorku Milan Marjanović, 1. zv. Genij Jugoslovenstva Ivan Meštrović in njegov hram, str. 25.

¹ Citat po reviji Nova Evropa, knj. I, br. 13, 23. decembra 1920, str. 447. Zamisao Kosovskog hrama.

¹ Jugoslovenska biblioteka, br. 1., str. 30.

Arhitektura povzema osnovno potezo bizantinske kupolne cerkve, kakor je postala karakteristična tudi za slovansko pravoslavno arhitekturo, samo da čisto svobodno in odpovedno svoji ideji razpolaga s tem tipom. Celota ima v tlorisu podobo latinskega križa; na križišču leži glavni prostor z glavno kupolo; zunanjščina vseh kupol je stopnjičasta. Na kratkih koncih križa so trije stranski prostori z manjšimi kupolami, v enaki oddaljenosti od glavnega prostora kot ti trije se dviga nad dolgim krakom križa stolp, obstoječ iz petih zožujočih se nadstropij (pet stoletij suženjstva srbskega naroda), ki jih nosi pet vrst kariatid (duhov narodnih mučenikov). Na vrhu v višini nad 100 m bi imel goreti večni ogenj — simbol molitve naroda. Zunanost bi bila poživljena z vrstami stebrov stroge, na dorsko spominjajoče oblike, katerih kapitele bi tvorile glave konj, ki so poginili na Kosovem. V osi dolgega kraka, pričenši od glavnega vhoda, bi vodil v notranjščino hodnik, obdan od vrst kariatid (nosilcev tramovja namesto stebrov v obliki ljudi), srbskih ženâ, ki so nosile skozi vsa stoletja in še deloma v zadnji dobi breme narodne usode (težko kamenito tramovje). Teh kariatid je Meštrović izdelal celo vrsto; v enakomernem motivu nošenja težke grede je vendar vsaka individuj zase i čisto dekorativno (vse je skrajno stilizirano v ornamentalnem duhu pri upoštevanju vseh pridobitev moderne naturalistične anatomije) po motivih gubanja obleke i psihološko po izrazu obraza, iz katerega veje brezkraina tuga in resnost v vseh odtenkih od tužne skrbi do melanholične zasanjanosti. Kakor v svojih junakih je Meštrović tudi v obraznem tipu teh ženâ monumentaliziral resni tip jugoslovanske žene v tako sugestivno silno formulo, da ni čuda, če so ga drugi skušali posnemati; so to rodne sestre njegovih junakov; je to isti klasični tip srbskega vojnika, ki smo se ga navadili videti po ujedinjenju na ljubljanskih ulicah.

Na koncu te tužne aleje trpljenja srbske žene, nositeljice narodne kontinuitete, pa bi imel biti postavljen skrivnostni lik sfinge z istim klasičnim ženskim obrazom kakor pri kariatidah, strogo v daljo zroč, okoli ust pa ima potezo, ki te zazebe v dno duše, ne veš ali je to prezir ali je jedka ironija; — je to lik negotove usode, neizprosni in nepreračunljiv in nedoumljiv.

V glavnem prostoru pa bi se imel nahajati kolosalni kip kraljeviča Marka na konju-šarcu. Ta kip je ena najsilnejših koncepcij Meštrovićevih. Komponiran je za pogled s strani, v reliefni ploskvi; vkovana v strogo preračunjeno črto obrisa, se razvija vsa sila tega kipa. Nič ni lepega na njegovih formah, lepega v tradicionalnem klasičnem pomenu te besede namreč. Konj najtežje pasme, ki si jo moremo misliti, Marko na njem nag v praprimeri mišičavosti svojih udov, katerih proporcije ne odgovarjajo prav nič telesnemu idealu modernega Evropejca, temveč podajajo naravno-silen tip človeka, ki je zrastel v naravi. Sedi na konju brez sedla, gleda mrko predse, razmahnen z desnico nazaj, tako da še bolj zaključí močni obris, v katerega je vse vklenjeno. Najlepše na

njem pa je glava Markova, oni pratip Jugoslovana, o katerem sem zgoraj govoril, tip do neke mere odgovarjajoč grškemu idealu, čelo in nos tvorita ravno črto v profilu, oči globoko pod obrvmi, močne izbočene kosti v licih, lica upala, same izrazite mišice, spodnja čeljust močno izražena, okoli usten pa venec naprej štrlečih in doli visečih brk, ki so tako značilne za Balkanca jugoslovanskega plemena. Marko je nagubančil čelo, namrščil obrvi, usta jezno stisnil in gleda tako mrko-jezno predse, da bi se ga moral naivni gledalec ustrašiti. Kakor vse Meštrovićeve kreacije v okviru kosovskih fragmentov, je tudi Marko zamišljen strogo v duhu narodne tradicije, silen kot lev, težak kakor zemlja in velik kot planina. Kdor pozna srbsko narodno pesem, bodo pred njim brez nadaljnjega komentarja oživali Meštrovićeve junaki. Strahinić ban je torzo brez glave, rok in nog, iz krasnega marmorja, najlepše moško telo, kar si jih moremo misliti, kajti o njem ne pove pesem več kakor to, da je bil lepega telesa. Miloš ima nad komolcem odsekane roke in pod kolenom odrezane noge, telo v burnem koraku, zgornji del telesa zasukan z ostanki rok vred kakor pri košnji, pogled mrko predse uprt — večni legendarni kosec svojih sovražnikov. Glava, isti klasični brezbradi tip, ki smo ga gori opisali, je ena najlepših; še lepša pa je glava Srdje Zlopogledje, s prezirljivim, izzivajočim pogledom; v tem obrazu je toliko življenja in sile, da pozabiš, da imaš kamen pred seboj. Težko je dati kaki stvari med kosovskimi fragmenti prvenstvo, a jaz bi ga vseeno dal Srdji, med ženskimi figurami pa Sećanju (Spominjanje). Tema dvema se pripravnava relief Kosovska djevojka: Junak klasično lepega telesa, ranjen leži na tleh, oprt ob dekleta, ki je prišlo z vrčem na polje, da napoji junake in poišče svojega izvoljenca. Mišlien je moment njunega razgovora, oba obraza gledata v daljavo; to je napeto gledanje, ki te vsega prevzame. Pripovedovanje je izraženo v stegnjeni levici, zdi se ti, da čuješ besede, ki jih govorita po narodni pesmi, in da gledaš sam tam ona kopja bojna, kjer je pala krvca od junaka.

Protiutež skupini junakov tvori skupina vdov, spomenik srbskim ženam-materam, ki so vzele po katastrofi nase najvažnejšo nalogo, zagotoviti obstoj naroda z zdravim, čvrstim pokolenjem. Močna, zdrava ženska telesa, predstavljena v muki in pričakovanju in materinski ljubezni do otrok; med vsemi pa je najlepša ona, ki nosi naslov Sećanje, tudi ta kakor Miloš brez rok in nog, idealno lepo telo, glava zamišljena nagnjena na desno, telo ukrivljeno v hrbtu v blagoučinkujoči črti, celota vklenjena v tako nepozabno lepo harmonično konturo, v kateri je izražena vsa vsebina tega kipa, da bi se težko našla katera, ki bi se ji dala primerjati.

Prostor nam ne dopušča, da bi se поблиže bavili tudi z drugimi kosovskimi fragmenti, omenili smo le najvažnejše. Formalno pripomnim samo to, da so ustvarjeni paralelno največjim delom grške umetnosti strogega sloga. Kariatide spominjajo živo

po statični kompoziciji, posebno pa po stilizaciji obleke na grške kipe prve polovice 5. stol. pr. Kr. Toda o kopiji ni govora, je neko splošno sorodstvo, recimo, v razpoloženju figur, življenje pa, ki je v njih, jih daleč prekaša; v arhaični okvir je vlita moderna vsebina; kakor sem že drugod omenil, se mi zdi čisto naravno, da je Meštrović v konstruktivni dobi Jugoslovanstva, pri delu, ki naj po svoji duhovni vsebini polaga temelje nove stavbe, posegel po strogem okviru arhaične plastike; nobena druga bi se ne podala bolje. Drugi del teh fragmentov, n. pr. kosovska djevojka, junaki, vdove itd. je vklenjen v forme, zamišljene paralelno Fidijevimi, kakor nam jih predstavljajo parthenonske skulpture. Tudi tu isto razmerje, a duh tako soroden, da ga ni mogoče prezreti.

Druga doba pa je doba vojne in po vojni, v kateri, kakor omenjeno, prevladujejo religiozni motivi. Propovednik religije carja Lazarja je postal propovednik druge vsečloveške religije, religije trpečega Krista, religije žalostne Matere, religije nebeške nad vse svetsko dvignjene Matere, katere Sin kraljuje in blagoslavlja iz njenega naročja — trona svojega, katero spremljajo kori angelov in ji pojó neslišno, a v dno duše segajočo melodijo nebeških sfer. Zakaj je Meštrović zapustil Lazarjevo carstvo požrtvovalnosti za bodočnost in srečo naroda in »se privoleo carstvu nebeskome«, kakor se on sam izraža o Lazarju, ni pojasnjeno in bi tega mogoče niti sam ne vedel prav pojasniti. Za nas je to tudi stranskega pomena. Zanimivo bi pač bilo proslediti ves njegov duševni razvoj v tem oziru, a tudi brez tega so dejstva tako izrazita in tako sama ob sebi razumljiva, da pred njimi niti ne čutimo več te potrebe. Vsak izmed nas, ki je preživel ogromno svetovno krizo, ki se ni odigravala samo v zunanjih dogodkih, ampak nič manj burno v dušah ljudskih, bo slutil utemeljenost tega preobrata in se ne bo čudil, da stavitelj templja kosovskega sanja danes o drugem templju, templju trpljenja Gospodovega, ki je višek vsega trpljenja, templju Matere vzvišene nad vse materinstvo; jaz se temu ne čudim in se ne vprašujem začudeno, zakaj, kakor nekateri zagrebški kritiki, in razumem, da nova ideja ni nič manj kot prejšnja razburkala njegove duševnosti in porodila dela v svcjem redu še silnejša in globlja in še bolj občečloveška kot so bila prva.

Za podlago pri pregledu del te skupine mi bo služila lanska zagrebška razstava in pa slike, ki mi jih je dal na razpolago za ta spis umetnik sam. Niso sicer tako izbrane, kakor bi bil želel jaz, da označim vse smeri, ali kakor bi bil želel on, a razmere so take, da se ni dalo mnogo izbirati.

Na začetku nove smeri je skupina del, večinoma reliefov v mavcu, katerih relief je vrezan v mavec z navpičnimi konturami skoraj brez modelacije, vse je izraženo v linijah in ploskvah, a še te porablja umetnik tako ekonomično in podrejeno dekorativnim namenom, da nas v tem spominja skoraj na beuronsko umetnost. Tipi, sicer direktni potomci onega klasičnega tipa iz dobe kosovskega templja, dobe neko potezo v primitivni okus. Pri

skrajni ekonomiji sredstev, pri primitivnosti nekaterih potez, posebno v obrazih, pa je ekspresivna sila teh del tako velika, da preveva vsako potezo do najmanjše in da morate končno, če bi se tudi upirali, priznati, da ta umetnik avtonomno razpolaga z anatomijo človeškega telesa in njegovimi proporcijami, in kjer pretirava ali opušča, da to dela z namenom, da dobi njegova ideja ali čuvstvo tem silnejši izraz. Na razstavi v Zagrebu so bili glavni predstavniki te skupine št. 19. Obisk Janeza pri Jezusu, št. 20. Polaganje v grob in št. 21. Jezus in Samarijanka. Kar sem povedal prej o Kosovski djevojki, velja mutatis mutandis o tem reliefu razgovora pri vodnjaku. Način operiranja s ploskvami in črtami, kakor sem ga zgoraj opisal, se zdi najprimernejši za material kakor je mavec, in težko si mislimo, da je preko tega tako naravno iz materiala izhajajočega načina mogoče v mavcu z rezanjem ustvariti res umetniško na višini stoječe stvari. Nekak prehod k reliefom, rezljanim v les, sicer tudi obrisno zasnovanim, a vseeno konsekvantno v velikih ploskvah modeliranim, se mi zdi št. 22 Amor in Psiha, kjer je rešen zanimiv ornamentalno-formalni problem dveh teles v klečeči pozi. — Skupina lesenih reliefov je v svojem redu prav tako karakteristična kot ravnokar opisana v mavcu. Umetnik izhaja iz ploskve površine deske, v katero reže svoj plitvi relief, kot okvir mu pusti okoli in okoli ozek pas nedotaknjen. Sledovi dleta so pušeni na vseh nevažnih mestih in opravljajo nalogo požitve sicer mrtve ploskve, ali pa napravijo vidnejši kak del s pomočjo kontrasta in podobno. V tem oziru spominja Meštrovićeva režbarska tehnika na tehniko genialnega umenitka, rezbarja Čeha Fr. Bílka. Relief je sicer zelo plitev, toda kljub temu je poleg važnih kontur modelacija konsekvantno provedena. V mnogem oziru spominja ta relief formalno na egipčanski relief. V to skupino spada cela vrsta važnih in globokoobčutenih del. Tako št. 5. Jezus izganja trgovce iz templja; Kristus je tako grandiozno izrazit v gesti, s katero izganja trgovce, da se mora gesti pokoriti vsak, naj bi prišel še tako nerazpoložen za Meštrovićevo umetnost. Pendant k tej je št. 6. Skušanje Kristusa. Karakteristična primera sta št. 8. in 9. Veseli in Žalostni angeli (gl. sl. 17. in 18.). Kompozicija Madone in skupine Pietà v nepravilen okvir deske je michelangeloško smela. Na reliefu Veseli angeli (sl. 17.) vidimo Madono sedečo, igrajočo se z detetom Jezusom in malim Janezom; Jezus jo boža. Janez je prinesel ptička. Na levo od Marijine glave je viden angel, ki igra na piščal, a nasprotni drugi je izveden skoraj izključno v konturah, in se veselo drži na smeh. Nasprotni relief Žalostni angeli (sl. 18.) nam predstavlja Madono, ki obupno poljublja mrtvo truplo sinovo. Žalost je izražena v njenem nagubanem čelu in očeh, ob njeni glavi pa je viden angel, ki se je obupno prijel z obema rokama za glavo in katerega obraz, izveden skoraj izključno v konturah, je neskončno žalosten. Št. 17. in 18. Mladič in Djevojčica sta zopet pendanta. Oba sta pojmovana primitivno.

obraz, stiliziran skoraj bi dejal v duhu umetnosti primitivnih narodov; posebno karakteristična je stilizacija oči. Št. 7. Bogorodica in angeli spada po svoji vsebini v bližino Veselih in Žalostnih angelov, po svoji koncepciji nas spominja na renesanske slike Marije, obdane od skupin angelov. Marija sedi sredi scene z detetom v naročju, od vseh strani jo obdajajo vrste angelskih glav, ki so ornamentalno razpostavljeni kot neke vrste neskončen vzorec; izredno srečno v tem ornamentu so porabljene roke z dolgimi prsti, ki držé cvetove. Angeli so vsi prav lahko, skoraj samo v konturah izklesani, pri tem pa ne najdete niti dveh, ki bi imela isti izraz obraza.

Priobčujemo še dva karakteristična primera te skupine: Objokavanje mrtvega Kristusa (sl. 14.) ima vse karakteristične poteze te skupine. Opazujte obraze in se prepričajte, kako vsak na drug način z malo markantnimi potezi izraža svojo žalost; opazujte tip obraza posebno pri ženi na levi, ki ima obupno sklenjene roke; je to zarodek tistega, na primitivno umetnost meječega tipa, ki se je pojavil v nekaterih poslednjih delih; opazujte ženo s pokrito glavo poleg te, ki nam podaja tip z visokim čelom in nad temenom podaljšano glavo; je to tip, ki ga je klasiciziral v svojih Madonah. Opazujte nenavadno stegnjene prste jokajoče žene ob njegovih nogah. — Koliko čuvstva je v njih! — Je to ona poteza, ki jo vidimo najdalje razvito v velikem Kristusu. Od iste scene obstoja nekoliko starejša replika, ki jo poznam iz reprodukcije v Jugoslovnski biblioteki št. 1, str. 38., s tipi, še precej sorodnimi periodi kosovskih fragmentov; izraz žalosti je tam mnogo burnejši, dramatičnejši, v novejšem delu pa v primeri z onim psihološko poglobljen. Zanimivo je tudi, da je na omenjeni repliki tip matere nedvomno izposojen od klasičnega portreta umetnikove matere, ki je eno najlepših njegovih del, tip Krista pa od njegovega lastnega portreta. Sploh sem opazal ta dva tipa pri več replikah skupine Pietà; v novejši dobi, ki jo zastopa tu objavljeni primer, pa je v razvoju tipov stopil Meštrović važen korak naprej, na eni strani v smeri primitivnega človečanstva, na drugi v smeri vzvišenega nadčlovečanstva, za kar imamo samo v našem primeru v zgornji vrsti kar celo galerijo plemenitih obrazov.

Priobčujem iz te skupine tudi Kristusa na Oljski gori (sl. 13), čigar izraz obraza je ves molitev in čigar nenaravni prsti še povzdigujejo ta vtis. Ta tip je rodni brat velikega Krista na križu, po nenaturalističnem, vizionarnem pojmovanju človeške postave in njene poduhovljene izraznosti pa se mu da priravnati samo romanska skulptura v sredi 12. stoletja (Moissac itd.).

Trefjo skupino predstavljajo Madone; nobenega temata razen Pietà se ne loteva pogosteje kot tega. Božja mati z detetom, sedeča ali samo doprsna, je pojmovana vedno na nov način. Edino Rafael in nekateri renesanski umetniki bi se dali, kar se tiče iznajdljivosti vedno novih motivov ljubeznivega razmerja teh dveh oseb ali sveča-

nega razmerja, po katerem je Mati samo tron Kralja nebes in zemlje, primerjati z Meštrovićem. Priobčujemo tu dva posebnostna tipa. Prvi je sedeča Mati božja z detetom (sl. 16.) v naročju. Namesto nimba ima Marija glavo povečano v zgoraj opisanem smislu; s tem je Meštrović ustvaril res nadzemski tip. Z neizmerno milino v obrazu se ozira na sina v svojem naročju. Jezus ima plastičen nimb okoli glave. Od strani, kakor nam jo kaže naša slika, je opomina vredno dekorativno gubanje obleke. Od spredaj pa bi videli, da ima na kolenih prekrižane noge in da ta precej nenavadni aranžmâ ustvari pri od spredaj gledanem kipu sliko izredne dekorativne vrednosti, pendant k nenaravno prekrižanim nogam velikega Kristusa na križu.

Druga slika (sl. 15.) nam kaže doprsno Madono z doprsnim Jezusom pred seboj. Tu ima tudi Jezus tip navzgor povečane glave namesto nimba, kar mu daje z obrazom vred izraz izredne inteligence in nadčloveške probujenosti. Malo sem videl tako plemenitih, vzvišenih obrazov kakor je ta. Temu odgovarja tudi obraz Matere, skrbno in z vidnim spoštovanjem gledajoče nanj. Nekdanji klasični tip iz dobe kosovskega templja je že popolnoma premağan; oni je temeljil na nacionalni realnosti, ta na nadsvetski, nadčloveški milini in vzvišenosti. Opozoriti je treba tudi na motiv desne roke s podaljšanimi prsti, spoštljivo dvignjene k češčenju tistega, ki ga predstavlja češčenju sveta.

Preden preidemo h glavnemu delu te dobe, h Kristusu na križu, se ozrimo še enkrat nazaj na te tri skupine del in ugotovimo še par reči. Pri Kosovskem templju smo ugotovili formalno paralelnost z grškim arhaičnim in Fidijevim slogom. Tudi tu lahko korak za korakom ugotavljamo take paralele. Tako zveni v zgoraj omenjenem starejšem objokavanju mrtvega Krista sorodna nota kakor pri Botticelliju, ki je prvi osnoval svoje kompozicije na takozvanih ekspresivnih črtah (prim. njegovo Oznanjenje). Pri Madoni, obdani od trume angelov, smo se spomnili takih angelskih glori pri renesanskih slikarjih, posebno pri nekaterih starejših Benečanih. Pri neprestanih variacijah motiva nebeške Matere z detetom smo prisiljeni misliti na Rafaela (samo da je njegov tip v primeri z nadzemskim Meštrovićevim popolnoma človeški). Pri Kristusu na Oljski gori smo morali misliti na asketično ekspresivni ideal umetnosti romanskega srednjega veka. Pri objavljenih Madonah pa moremo misliti samo na paralele iz najbolj zrele dobe bizantinske umetnosti na začetku drugega tisočletja po Kristusu. Kakor je bil pri kosovskih fragmentih samo duh del soroden grškemu in ni mogoče nikjer govoriti o kopiji, temveč samo o paralelnem občutenju, tako je tudi tukaj. Direktne kopije ne nahajamo nobene, in ne trdijo prav tisti, ki očitajo Meštroviću pomanjkanje formalne osebnosti, ki odrekajo njegovi umetnosti orientacijo. Orientacijo ima in še prav izrazito, toda ta orientacija je notranja in ravno iz te notranje orientacije je mogoče, da

pri občem človečanstvu njegovih čuvstev in idej zabrni sedaj ta, sedaj ona struna paralelno z umetniško najbolj izrazitimi dobami človeške kulture.

Največje delo poslednje dobe, pendant k Marku Kraljeviću v prejšnji dobi, osrednja figura novega templja, o katerem sanja ta doba, je nadčloveško velik lesen Kristus na križu (sl. 10. in sl. 11.). Suho telo, sama kost in koža — posledica nadčloveškega trpljenja tega mrtveca. Glava mrtva, da je noben naturalist ne bi napravil bolj mrtve, usta razprta v smrtnem izdihu. (Sl. 11.) Noge mu je čisto nenaravno prekrižal in dosegel s tem važen ornamentalni učinek, podoben onemu, ki smo ga omenili zgoraj pri sedeči Madoni. Isti pomen imajo na križu prebite stopali. Roke imajo podaljšane prste, ki smo jih že večkrat omenili. Križ je namenjen za gledanje iz daljave, kjer bi učinkovala njegova vizionarna kontura in tu bi te roke prišle do tiste veljave, za katero so zamišljene. Ta Kristus je simbol vsega trpljenja človeškega, odrešenik od vseh preteklih, sedanjih in bodočih bolečin; če je torej njegovo trpljenje tu potencirano na najvišjo mero, je naravno. Le v času ogromne boli, kakršna je polnila svet v letih vojne, je moglo nastati delo, ki je tako grozno v izrazu trpljenja kakor ta Kristus. Po svoji formalni strani ima paralele samo v globoko vernem in verske momente res preživajočem srednjem veku. Omenjam zopet skulpture v Moissacu in sorodne iz srede 12. stoletja.

Razen teh del pa je ustvaril Meštrović še celo vrsto kapitalnih del, med temi v prvi vrsti portrete, izmed starejših na prvem mestu svoje matere, o kateri bi se lahko reklo, da je okamenela molitev. Njegova žena in Miss St. George sta originalno zamišljena ženska portreta, ki bi jima komaj našli par po osebnem akcentu, ki ju preveva. Med moškimi portreti pa je najsilnejši Rodin (sl. 12.). Monumentaliziran je do skrajnosti v svojih karakterističnih potezah: v robustnem telesu s svojo ogromno brado, z orlovskim nosom. Ako ga vidite od strani, morate misliti na sfingo ali na leva; to spojenje predstav o človeku in živalski sili, najsibo duševni ali telesni, je nedvomno srečna poteza in velik kos učinkovitosti tega portreta.

Pozabiti ne smemo nazadnje še par silnih del iz zadnje dobe. Tako v prvi vrsti vestalke, žene s čudno stožčasto frizuro, sedeče tako, da njene razkrečene noge in navzgor zožujoča se kontura telesa tvorijo trikot; kompozicija sama že simbolizira večno plamtanje molitve k nebu, kar je poudarjeno še s tem, da so podplati nog nenaravno združeni, kakor v molitvi, in roke tudi predse stegnjene in sklenjene k molitvi. Duh, ki preveva ta kip, je že po svoji statični kompoziciji paralela k liku orientalskega večnega kontemplatorja Bude; ta vestalka pa je večna molitev po svoji funkciji in po svoji kompoziciji obris plamena, ki neprenehoma hrepeni k nebu.

In še eno veliko delo: Jezni, razburjeni prorok Mojzes, zažrabljen v momentanem napadu svojega razjarjenja, ko se je vrnil z goré, tako silen

i v konturi i v izraziti gesti ter v jeznem izrazu obraza, da mu pač ni para v zgodovini umetnosti.

Dokumenti ogromnega duha so se vrstili pred nami v ti razpravi. Če mi je v tem omejenem okviru uspelo vsaj malo zbuditi občudovanja in razumevanja za dela tega ogromnega človeka, ki je moral neizmerno mnogo prečuvstvovati, da je uspel toliko in vedno novega dajati, sem dosegel svoj namen. Njegovo delo, ki se osredotoča okoli ideje dveh templjev, dobi s tem še večji pomen, obenem pa se strne v enotno sliko neumornega stremljenja duha po višjem in silnejšem. In v tem, da je zamogel dati svojim delom trdno idejno hrbtnico, ni majhen del njegove veličine. Kam pojde njega nadaljnji razvoj, ni mogoče prorokovati; ali bo kdaj uresničena njegova mladostna ideja kosovskega templja, je zelo dvomljivo, ker kljub svetovni slavi mojstrovi ni gotovo, da je pri odločilnih krogih zadosti razumevanja za vso veličino in ogromni narodno-vzgojni pomen tega načrta. Da bi se mu kdaj uresničile sanje po drugem templju, krščanskem, v katerem bo stoloval njegov Kristus, ki je v trpljenju odrešil ves svet vseh časov, kjer bi njegova dela pela himno Madoni in pripovedovala pretresljivo tragedijo Kristusovega življenja in trpljenja, je skoraj še bolj dvomljivo. Zanimivo je, da so lansko leto sprejeli cerkveni krogi zagrebški njegovega Krista simpatično, da pa je z vso svojo avtoriteto nastopil proti njemu zastareli Iso Kršnjavi, ki ga, žal, še vedno smatrajo za nezmotljivo avtoriteto v teh vprašanjih. Lik nadčloveške muke je on nazval opico in s tem zlobnim očitkom uspel. Mogoče pa se vseeno enkrat časi izpremene in bodo njegova dela prišla v okolico, za katero so namenjena in v kateri ne bodo več fragmenti, temveč zvoki ene same harmonije.

GAZELE.

DR. JOSIP PUNTAR.

(ZLATE ČRKE: DRUGI DEL.)

2. DVA VENCA Z NAPISOM ZLATIH ČRK.

Più volte Amor m'avea già detto: scrivi,
Scrivi quel, che vedesti, in lettere d'oro.
Petrarca, XCIII.

Kako je skril Prešeren ime »svojega srca gospoda«, kako v posodi in na posodi Gazel ovekovečil zlate črke imena Julije? V kateri »posodici« sedmerodelne posode se nahajajo te skrivnostne črke?

Trden odgovor more prinesiti le daljša razprava, cpirajoča svoje sklepe na izjave pesnika samega, v prvi vrsti seveda na pravo pojmovanje odnosa med Sonetnim vencom in Gazelami.

Imamo tri, z Magistralom kot enoto zase pa štiri Prešernove pesmi, sklicujoče se na »ime« Julije. Te so: sonet o žlahtniču trde glave, Sonetni venec in Gazele.

Sonet o žlahtniču pripoveduje po stari legendi, kako je po smrti žlahtničevi priklila iz srca skozi grob »zala« roža z napisom zlatih črk: »Maria avel« Prenos

tega napisa od zale rože na napis Sonetnega venca z opravičbo, češ:

De pred ko vgasnila smrt moč plamena,
Je 'z srca zrastel venec, ne zameri,
Ki nosi črke tvojiga imena.

nam daje v roko prvo nit, ki vodi do objasnitve. Zakaj primera Sonetnega venca z »zalo rožo« z napisom zlatih črk »Maria ave« ne velja le za enačbo Venec = zala roža, nego tudi za postanek in končni rezultat, javljajoč se ravno v čudovitem nadpisu zlatih črk. Zadnji verzi soneta pričajo sami dovolj jasno, da meri akrostihida na Vencu tja na »zlati« napis imena »Maria ave« na zali roži.

Tu je vsakomur vidno, da velja napis »zlatih črk« enako za »Maria ave« kakor za akrostihido »Primicovi Jul'ji. Pomen »zlatih črk«, tikajoč se akrostihide na Sonetnem vencu, ne povzroča prevelikih težav; vse drugače pa je glede napisa na posodi Gazel, kjer ni nikjer jasnega migljaja o kaki intimni zvezi med »zlatimi črkami« in imenom Primčeve Julije.

Žigon izrečno odklanja specialno zvezo imena Primčeve Julije z zlatimi črkami na posodi Gazel, češ, Prešeren je prej že ustvarjeno vazo šele kesneje okrasil z drugo umetnino in v to položil šele njeno ime, a ne — na vazo Gazel. In vendar čutimo, da mora biti tudi tu pri Gazelah gotov odnos, dasi neviden še in skrivnosten, med »zlatimi črkami« in imenom Julijinim. Zakaj, če po Žigonu »zlate črke« ne merijo tja v Venec, ampak so svojski izraz umetnine »Gazel«, potem imamo pač za obe umetnini, Venec in Gazele, isto označbo, toda s to razliko, da je le za eno umetnino točno in določno označen. Žigonova »široka« razlaga je sicer dober, vendar pa le preširok poskus, ker se da »ime«, s katerim je zvezana pesem posoda Gazel, še precej točno določiti.

Kako to?

Vzporedimo najprej izraze in primere, ki nam jih nudijo Sonetni venec, sonet o žlahtniču trde glave ter Gazele. Imamo:

- a) Zala roža — Sonetni venec — »pesem ognjena«;
- b) posoda — Gazele;
- c) na zali roži napis zlatih črk — na posodi v zlatih črkah slava imena;
- č) napis zlatih črk »Maria ave« — akrostihida »Primicovi Jul'ji«;
- d) na Vencu akrostihida — na Gazelah ...?

Ta vzporedni pregled nam odkriva več odnosov, ki omogočajo nekaj sklepov, kakor:

a) Sonetni venec z akrostihido je vsebinsko identičen z zalo rožo z zlatim napisom »Maria ave«. Kar je na zali roži »Maria ave«, to je na Vencu napis »Primicovi Jul'ji«.

b) Ker je »Maria ave« napisan z »zlatimi črkami«, smemo to nenavadno označbo prenesti tudi na akrostihido na Vencu: »zlate črke« pomenijo torej akrostihido samo. Črke imena Primčeve Julije so potemtakem »zlate« črke.

c) Če pa so tega imena črke »zlate črke«, katerega imena črke so pa »zlate« na posodi Gazel? Gotovo tudi — Julijinega, če so Gazele posvečene nji.

č) Med »zlatimi črkami« Venca in »zlatimi črkami« Gazel ter imenom Julije vlada gotov odnos, ki ga treba šele dognati in objasniti.

Vzemimo v roke Poezije iz l. 1846/47. Prvi pogled vanje nam priča, da o »zlatih« črkah ni sledu v njih ne na Vencu in ne na Gazelah, tudi če preštejemo črko za črko prav do zadnje pike. Enako je s prvimi natisi obeh teh umetnin in njunimi rokopisi. O »zlatih črkah« v akrostihidi ni torej niti sledu ne tu ne tam, pač pa ima prvi natis Venca iz leta 1834. v Ill. Bl. 22. febr. neko tipografsko posebnost: vsi začetni in končni verzi posamnih sonetov so enako razprto tiskani, kakor je tudi ves »Magistrale«. Ni li tu v tem načinu tiska skrit gotov kažipot? Da! Priča nam o gotovem namenu poeta in nam je zato dobrodošel komentar za dvoje: sestavo Venca in njegov postanek. Poet je hotel, z a v e s t n o nameraval opozoriti bralčevo oko, da naj išče razlog za tak tisk, naj se toliko časa pomudi ob začetkih teh verzov, dokler se mu ne pokaže vanje položena skrivnost —.

To je vse, a o »neizbrisnih« »zlatih črkah« — nobenega sledu! Ker pa ni zlatih začetnic imena Primčeve Julije ne na Vencu in ne na Gazelah, potem moramo »zlate črke« umevati drugače: ne tako »naravno« kot dr. Tominšek, nego v prenešenem pomenu ali metaforično.

Z »naravno« razlago »zlatih črk« imena torej ni nič; tem manj, čim upoštevamo še legendarno tradicijo, ki se kaj rada poslužuje metafor, alegorij in simbolov, kadar hoče v podobah ali na slikovit način izraziti gotov odnos do resnice.

Mimogrede lahko navedemo v dokaz Simrock-ove verze, ker je baje pri njem dobil¹ Prešeren snov o žlahtniču trde glave. V pesmi »Das Ave Maria« (Gedichte, Stuttgart, 1863, Cotta) se končuje sedma kitica (str. 282) z opisom lilije:

Und auf den lichten Blütenblättern
Las man in goldenschönen Lettern:
»Gegrüßt seist du Maria!«

Očito je, da je moral vir obeh pesnikov² imeti sporočilo o napisu zlatih črk »Maria ave«, ker o tem

¹ V Lj. Zv. 1881, str. 441, piše Levstik: »Simrock je pripovedovalno pesen, zvano 'Das Ave Maria', sestavljen v osmih kiticah, izmed katerih ima vsaka po 7 gránesov, zatorej vsa pesen vkupe 56 gránesov. Od tod je Prešeren vzprejel samo sámcató gradívo ter ga do konca po svoje »potrébil v znanem, le 14 gránesov beročem sonetu: 'Ni znal molitve žlahtnič térde gláve.'«

² Za Levstikom je L. Pintar v Lj. Zv. 1889, str. 305/6, opozoril na legendo pri Juliju Hammerju (1810—1862), češ, da sicer ne more dokazati, da bi se bil pri njem Prešeren seznanil z legendo, pač pa da le sumi o tem, »četudi je seveda mogoče, da sta jo oba zajela iz istega starejšega vira«. Urednik Levec pa v opombi pod črto meni, da sta snov oba pesnika dobila nezavisno drug od drugega v otca Cochema »eksempeljnih«. Levec obžaluje, da jih nima pri roki. — V ljubljanski licejski knjižnici so Cochemovi »eksempeljni« pod naslovom P. Martin von Cochem »Lehrreiches Histori- und Exempel-Buch, Augspurg u. Dillingen 1696.« Dočim Cochem nima med zgledi za Ave Marijo »eksempeljna« o žlahtniču in čudoviti roži z zlatim napisom »Ave Maria«, pa poje Hammerjeva o tem tako:

Eine Lilie wuchs aus seinem Munde,
Die gab vom frommen Schläfer Kunde,
In Golde glänzt auf jedem Blatt;

Ave Maria.

V Zb. S. M. IV. (1902), str. 151, pripominja Pintar, da je legenda mnogo razširjena. Tako je ohranjena tudi v neki srednjevisokonemški pesmi (Cod. pal. 341, p. 46 d). Tudi je

pripoveduje tudi Jacobus a Voragine († 1298) v svoji »Zlati legendi« (»Legenda aurea«), c. II (De annuntiatione) o žlahtniču trde glave. »Et ecce super eius tumulum speciosum excrescit liliū: et quidlibet folium ave maria litteris aureis habebat inscriptum.« Enako pripoveduje o žlahtniču Thomas Cantimpratensis († 1280) v 2. knjigi svojega dela »Apiarium« (Bonum universale de apibus), c. XXIX. 9. o drevesu ignoti generis, na katerega listih je stalo zapisano v zlatih črkah »Ave Maria gratia plena«.

Dasi se na to vprašanje povrnemo v posebnem poglavju, je ugotovitev, da so »zlate črke« legendarnega značaja, vsekakor bila že tu potrebna, da se tem laže umeva njihov metaforični značaj.

Kar pa smo ugotovili za »zlate črke« na zali roži, odnosno za akrostihido na Sonetnem vencu, to mora veljati gotovo tudi za »zlate črke« na posodi pesmi eno leto poprej.

Tako bi bili ugotovili izreden in nenavaden, torej nenaraven pomen zlatih črk na pesmi posode Gazel. »Zlate« črke so poetičen izraz poeta romantske šole, ljubeče tradicijo in uporabljajoče njen čar za svetotajno in slovesno označbo mistične lepote. Od tu do »nebeške gloriije«, o kateri govori Prešeren zlasti v Krstu, Izgubljeni veri in sonetu v počast umetniške roke Matevža Langusa, je samo en korak. Te »nebeško« lepe smeri ne sme prezreti, kdor hoče umeti Prešernovo zamaknjenost v lepoto zlatih črk imena Primčevega.

po vitezovi smrti izrastla iz groba lilija, na katere vsakem listu je stalo z zlatimi črkami zapisano »Ave Maria« (Ersch-Gruber, Encyklop. I., 42, 108). Rajko Perušek pa opozarja v Lj. Zv. 1910, str. 506, v svojem referatu o dr. Lozovine knjigi »Povjest talijanske književnosti« (Hrv. Mat. 1909) na fra Bonvesino da Riva († okrog 1313). Ta menih je spisal povest »Il frate Ave Maria«, ki pripoveduje o vitezu, ki je svoje grešno mladostno življenje obžaloval v samostanu, a se ni mogel naučiti nobene molitve, le »Ave Maria« je znal na izust. Po smrti je zrastle iz njegovega groba rožno stebelce s čudovitimi rožami, ki so imele zapisane na vsakem listu »Ave Maria«. — Ta vir je zanimiv, ker govori kot Prešeren o »roži« in ne o »liliji«, kakor govori večina legendarnih prič. Kje je dobil legendo Prešeren, je še odprto vprašanje; vse kaže, da jo je imel ali iz nemške literature ali italijanskega vira. — Goedeke (Grundriss zur Gesch. d. deutschen Dichtung, I., 2. A., 1884) poroča, str. 230, o Marijinih legendah od 12. stoletja dalje med drugim tudi to: »Vom Munde ihrer Anbeter pflücktsie die Ave wie Rosen und windetsie auf goldnem Reif zum Kranze. Auf den Lippen ihrer Diener läßt sie noch im Grabe Blumen wachsen, reine Lilien mit dem goldnen Ave Maria.« Tu je »roža« genos, »lilija« pa species. Ali bo tudi pri Prešernu istotako? »Zala roža« bi bila potemtakem istovetna z »lilijo«. — Heinrich Günter je sestavil pregled nekaterih motivov iz Marijinih legend. Med drugim navaja v knjigi »Die christliche Legende des Abendlandes« (Heidelberg, 1910), str. 39, tudi to: »In Chartres begrub man einen sittenlosen Kleriker, der von seinen Feinden erschlagen worden war, außerhalb des Gottesackers; der Tote war aber Marienverehrer gewesen; als er 30 Tage draußen gelegen hatte, erschien die hl. Jungfrau einem Kleriker und befahl die Wiederbegrabung und eine würdigere Bestattung; man fand eine wunderschöne Blume im Munde des Toten und seine Zunge, die einst Maria begrüßt hatte, unversehrt (variiert Adgar 26). Nach anderen Versionen fand sich wohl auch ein Zettel mit den Anfangsbuchstaben des Ave Maria oder einem »Salvatus est« im Munde des Toten oder die Buchstaben auf der Zunge oder auf den Blättern einer über dem Toten aufgesproßten Pflanze.«

Toda nismo pravzaprav s to ugotovitvijo podprli Žigonove »široke« razlage? Nikakor. Saj se dasta obe, naravna in metaforična razlaga, prav lepo združiti in pojasniti, ker druga drugo izpopolnujeta. Žigonovo preširoko razlago je treba približati »naravni«, Tomiškovo omejeno pa razširiti, tako da dobimo zlato sredo, v kateri bo ustrezno eni in drugi.

Ker se Žigonova preširoka razlaga opira zlasti na pomen besede »ime«, o katerem govori refren prve gazelice, poskusimo od te strani priti do gotovega zaključka. Govori naj v prvi vrsti Prešeren sam, zakaj njega treba umeti najprej preprosto, šele v drugi vrsti metaforično, alegorično in podobno. Najznačilnejši in neposredni dokument tiči gotovo v sonetu »Oči bile pri nji v deklet so sredi«, kjer stoji izrečno, da

Govór'le ústa le od njé so hvále,
Rok é po síli njé ime písále.

Tu besedi »ime« in »hvala« nista istovetni, ker opravljajo usta sebi lasten posel, roke pa tudi le sebi primeren posel. Če ti roka piše vedno in vedno le eno ime, potem znači, da ti to ime ne gre in ne gre iz spomina, nego da ti je glava tako polna tega imena, da roke kar same iz notranje nuje pišejo črke imena ali na papir ali v pesek ali v lubje dreves. Kdor pozna prastaro navado vseh zaljublencev, mu tudi Prešernova izpoved ne bo delala težav, tem manj, čim pomisli na en fakt — akrostihido na Vencu. Godilo se je pač tudi njemu tako kakor že marsikateremu poetu pred njim. Če drugje ne, je spoznal to »žalostno« dejstvo lahko pri enem izmed citiranih rimskih elegikov v prvi gazelici. Psihološko umljiv in zato naravno preprosti način ovekovečanja dragocenega imena, n. pr. na klopici, mizi itd. ter pri poetih, spoznamo pozneje še bolj natančno.

Zato bomo tudi verze 9. soneta v Vencu (Poezije 1847, str. 141)

Željé rodíle so prehrepénéče,
De s tvôjim môje bi im é slovélo,

ali po besedilu iz l. 1834:

Isdíthleji in shélje hrepénézhe,
Im é deb' tvoje takrat lhe llovélo,
Ko velo bo oblízhje zdaj zvetezhe.

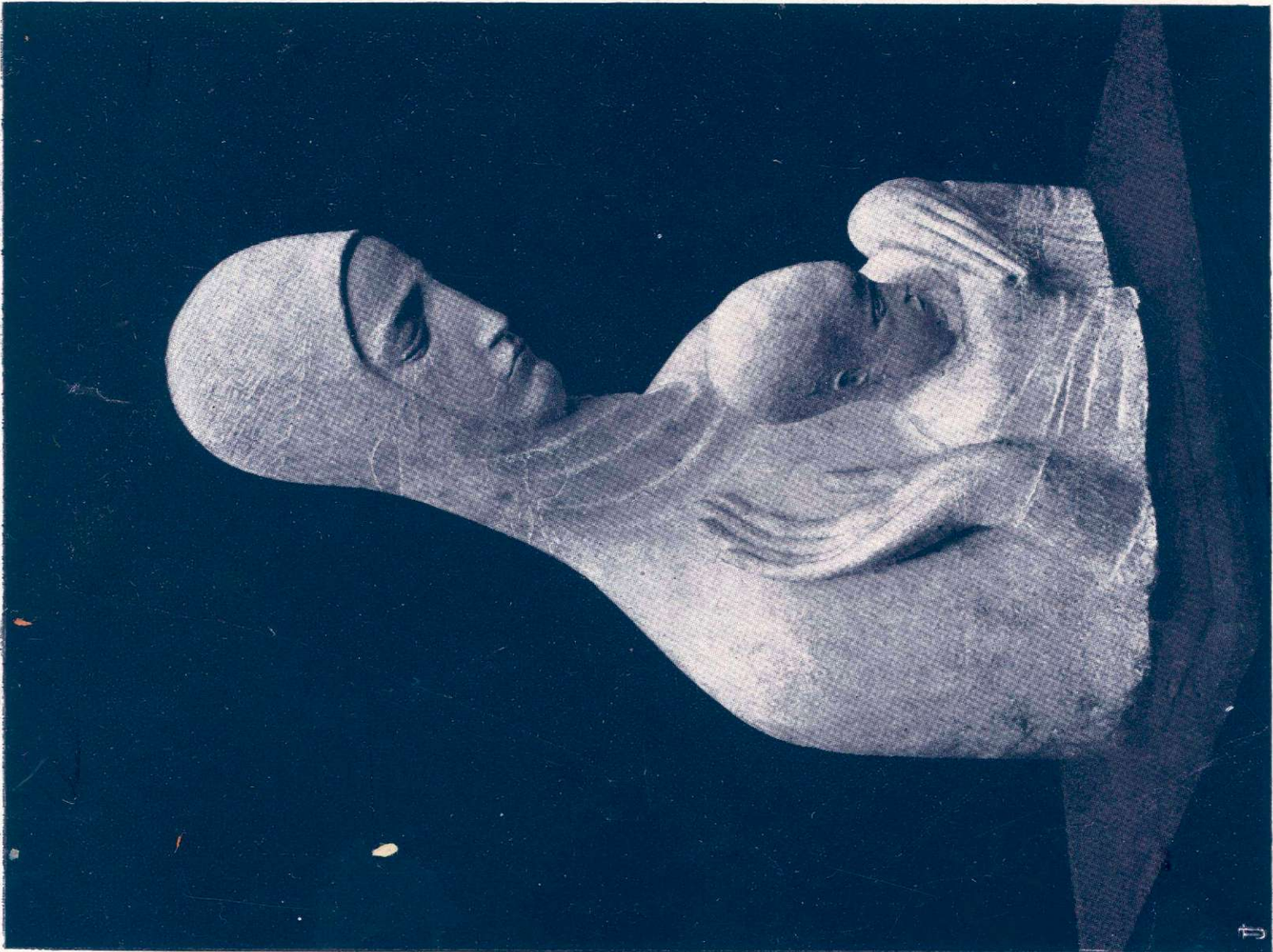
umevali v pravem prvotnem ožjem in ne v širšem pomenu: mesto »slava« torej kot ime — »nomen«.

Ker treba torej »ime« umeti najprej dobesedno kot pravo osebno ime in naziv, nastane takoj že novo vprašanje, katero ime naj si mislimo ali po dr. Tomiškovem nasvetu predočujemo pri verzih prve gazelice, ker ta ne kaže nič jasnega in vsakomur pojmljivega.

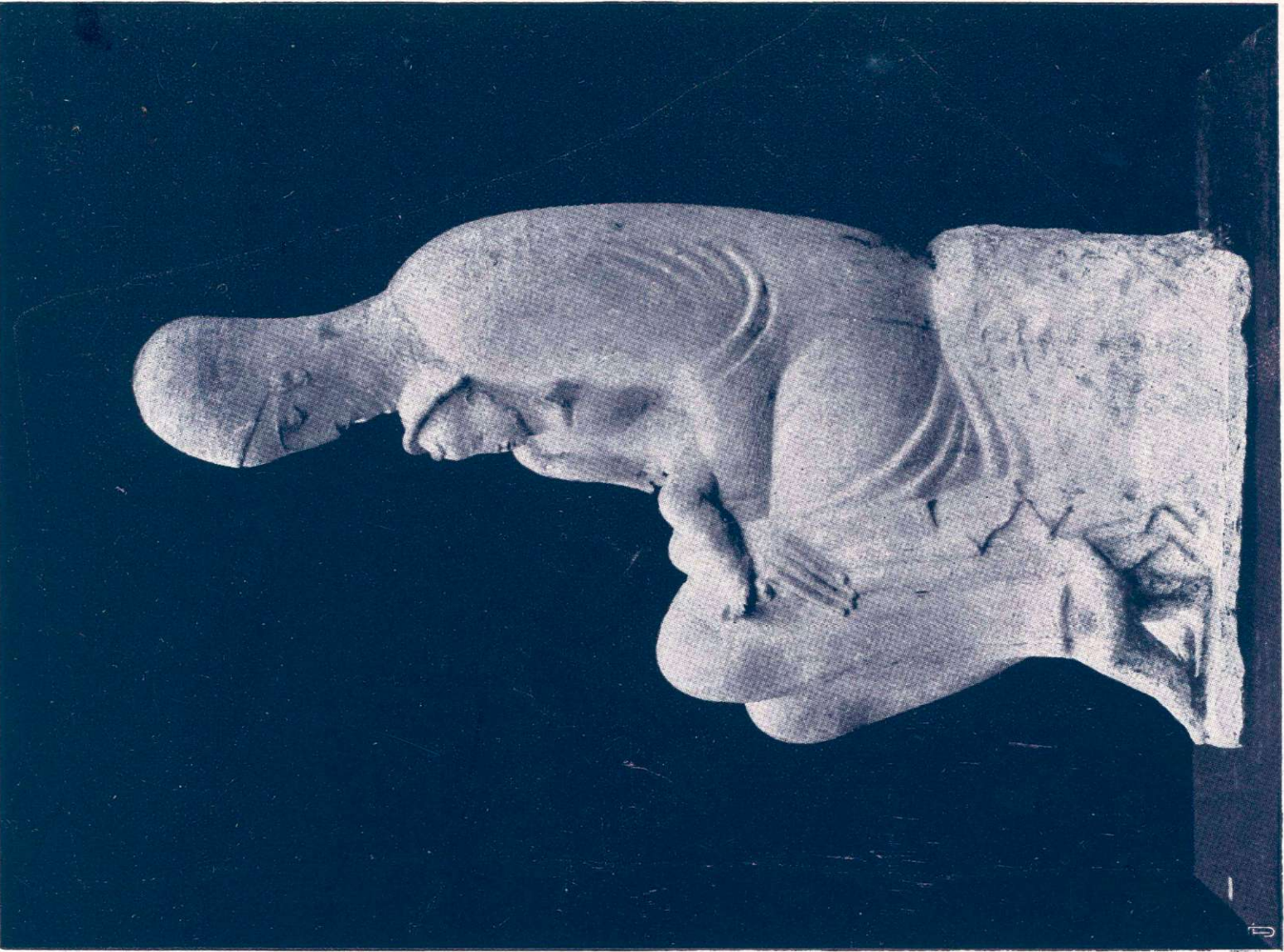
Na pomoč moramo pritegniti besedilo prvih dveh verzov samo, glaseče se:

Pésem môja je posóda tvôjiga iména,
Môjiga sercá gospóda, tvôjiga iména.

Razumeti je namreč treba ta dva verza tako: »Pesem moja je posoda tvojega imena, ki je mojega srca gospod«. Izraz »mojega srca gospod« je apozicija in pojasnilo k besedi »ime«, zato »gospod« pomeni isto kot — »ime« po svojem pomenu za pevca pesmi posode, v kateri je ime-gospod.

SL. 15. I. MEŠTROVIĆ: MADONA.

SL. 16. I. MEŠTROVIĆ: MADONA.

SL. 17. I. MEŠTROVIĆ : VESELI ANGELI.

SL. 18. I. MEŠTROVIĆ: ŽALOSTNI ANGELI.

To dejstvo je za umevanje himniškega značaja Gazel temeljno vprašanje. A tudi za umevanje načina, kako je položeno ime-gospod v posodo Gazel. Radi tega je umestno, če primerjamo še druge verze Prešernovih obeh umetnin, ki pričajo o ceni in višini njegovega »gospoda«.

Bistveno isto misel kot prva verza prve gazelice namreč izraža tudi verz uvodnega soneta v Vencu, češ

Ti si življenja mój'ga magistrále.

Razmerje do »gospoda« pa je še točneje označeno v četrtem sonetu, ki ga je Prešeren že v rokopisu za Čebelico dodal Sonetnemu vencu kot zaključek k »aferi« radi prve objave Venca v februarju 1834. V tem sonetu, glasečem se »Vi, ki vam je ljubeznitiranija«, stoji:

Dal v hujlhi flushnoft me je Bog s pulhízo
Kakòr terpé med Túrki jo Kriřtjáni.

K vsemu temu dodajmo zdaj še verz iz pete gazelice, izpovedujoče, da

Zdáj je Háníbal per Kánah, premagávec tvoj obraz.

V tej zvezi stoji ime-»gospod« in obraz-»Hanibal premagavec« vse jasneje pred nami. Ponižni, a ne ustrašeni podanik prevzetnega, včasih celo jeznega, vendar pa nenavadno lepega gospoda poslušaj pokorno vse »ukaze« njegove, a enega ne, — da bi pozabil nanj in njegovo ime. Verno zre v nebeško mili obraz in vse, prav vse, kar je le malo ž njim v zvezi, ceni na »nebeški« način. Klanja se celo imenu kraljice s tihim pozdravom: »Ave...!« Saj je ime najizrazitejši spremeljevalec in drug človekov, dasi le zvočni namestek in hieroglifski posnetek žive podobe. Proskinezis tudi temu simbolu žive osebe! Umljivo zato, da treba ohraniti spomin nanj na posodi in na vencu pesmi, ovekovečiti ta hieroglif in proslaviti črke imena gospoda premagavca. Posvečeno bodi ime...!

Rosa mystica! »Pred dekleta so imele, al kar ti cveteš, med njimi, — Vseh lepot nobena nima nam dopasti več pravice. To pomisli, ne zameri, da kar solnce sem zagledal, — Od oči so tudi meni se vzdignile temnice.«

Prav nič se ti, poet, ne čudimo, da si hotel položiti ime svoje »rože«, ime svoje »kraljice« v posodo in na posodi ovekovečiti spomin na skrivnostno tajnega »gospoda«. Bilo ti je pač ime nad vsa druga imena, sveta in neizrekljiva tajna, ki ji ni smel tiste dni l. 1831/32 blizu nepozvani čeyljarček s svojim neestet-skim merilom, ker si se bal, da ti ne bi oskrnil svetišča oltar in svetotajni zlati napis na njem¹. Tvoj »ave« je trepetal v žarečem srcu, a svetotajno ime dobro vzgojene in komaj šestnajstletne deklice še ni smelo

¹ Prešernove Gazele so v marsičem slične Dantejevi »Viti Nuovi«. Zanimivo je poglavje, v katerem Scherillo (Dante, La Vita Nuova, sec. ediz. Milano, 1921) razpravlja o Beatričinem imenu (»Il nome della Beatrice«). Prešeren je poznal dobro »Vito Nuovo«, še bolj pa Čop. Sonet »Matevžu Langusu« je kombinacija dveh Petrarkovih sonetov (77 in 78) ter dveh Dantejevih iz Vite Nuove (c. 40 in 41). O tem več v Dantejevem zborniku, kakor tudi o »gloriji« ter Prešernovem »dolce stil nuovo« (= »Nova pisarija«).

med zobe ljubeznivih ljubljanskih ženic — »pri kofetu«! Zato si šel in skril pred njimi svojega srca gospoda v pesem z apelsko svojo roko, da je iz posode tajinstveno zažarela slava zlatih črk češčenega »bogstva«.

»Magister vitae« biti komu, določati komu tek življenja, ukazovati mu — to ni mala reč. Visoka mora biti cena take osebe, da ji izročiš popolno vodstvo vsega tega, kar imenujemo »življenje«. Saj vemo, kakšno moč so imeli rimski imperatorji in kakšno čast glavni triumfatorji, kako so se klanjali podložniki srednjeveškim mogotcem (»sirventese«!), kako se klanjajo še danes orientalcji svojemu »solncu«.

Po dosedanjem izvajanju lahko trdimo, da »Gazele« slave »zlate črke« imena Julije Primic, ker je bilo tudi ime osebe in ne le njen obraz gospod premagavec srca Prešernovega enako prvič l. 1832, kakor je bilo leto kesneje iste osebe ime in obraz in vsa osebna bitnost — »magistrále«.² Ali se ne vriva kar sama po sebi misel, kako da ne bi bil mogel isti poet, ki je l. 1833 spletel čudovito lep venec v čast črkam imena svoje »oboževanke«, poprej leta 1832 isto ime zaplesti tudi v »posodo« Gazel? Ali ne spada Prešernova črkarska umetnost, ki jo kažejo, v prav isto historično vrsto, kakršno je pričela že l. 1831 ona značilna poteza v čast in slavo imena Kopitarjevega tam v »Sonitu de formulario«, jo nadaljujejo »Litterarische Scherze in August Wilhelm v. Schlegels Manier«, izpričujeta tudi za Vencem soneta v čast in počeščenje imen Langusa ter Pavška in Stelčiča?

Ravno ta enotno tekoča poteza od Kopitarjevega soneta pa do onega v čast Langusovega daje tudi naši razlagi zlatih črk v posodi Gazel trdno oporo, da upravičeno sklepamo: Izključeno ni, da ne bi bil Prešeren tudi pri Gazelah, ki so posvečene slavi imena Julijinega, mislil na zlate črke njenega imena in tem črkam v čast in počeščenje ter večni spomin zložil ravno sedmerodelni venec in posodo »Gazel«.

Da je moralo število sedem imeti pri tej sedmorični sestavi gotovo skrivnostno vlogo, o tem priča prav odločno en »slučaj« iz Prešernove prakse.

V rokopisu za Čebelico III, l. 1832, katerega leta so nastale Gazele, je bil tudi poseben venec z naslovom »Serlheni«. O teh pa piše Prešeren iz Celovca 5. februarja 1832 v Ljubljano Čopu med drugim tudi to, da naj mu Kastelec in Jakon vzprejmeta v Čebelico vseh 20 epigramov, češ: »Es liegt mir viel an der Zahl 20, als dem Duplo der 10 Gebote Gottes.«³ Ta izjava Prešerna samega, da mu je mnogo do števila 10 kot števila božjih zapovedi, v istem letu, ko je pletel svoj sedmerodelni venec gazelic in v posodo Gazel polagal zlate črke Julijinega imena, je trdno dejstvo, ki nam izpričuje, kako je Prešeren upošteval pri sestavi svojih »ciklov« gotova pomenljiva sveta števila. Zato se smemo vprašati, da li ne obstoji med Prešernovimi Gazelami kot sedmerodelno pesmijo posodo, med

² »Magistrále« je italijanski izraz za: vodilen, ukazujoč, uravnavajoč itd.; samostalni pomeni: gospod, mojster, vodnik. Sonet »Magistrále« pomeni torej toliko kot vodilni, glavni sonet; sonet, ki vodi in ukazuje drugim, iz njega se porodivšim. Primerjaj pozneje navedeno žigonovo razlago Vencal!

³ Lj. Zv., 1888, str. 569.

številom sedmerih gazelic in pa »zlatimi črkami« Julijinega imena neka skrivnostna vez. Ali se morda per analogijam s Sonetnim vencem in z zlatimi črkami »Primicovi Jul'ji« ne da dobiti na kakršenkoli način ta intimna vez med številom črk zlatega imena na posodi Gazel in številom sedmerih gazelic? Tisto hipotetično ime, zapisano na posodi in položeno v posodo Gazel, bi potem takem moralo obsegati **sedem črk**, ker je — sedem gazelic posodic!

Tako stoji pred nami že trdno in za nadaljnje izvajanje prevažno dejstvo, da je Prešeren zavestno, da, z gotovim jasnim namenom uporabljal gotova sveta števila pri sestavi svojih pesniških umetnin. Kaj to znači, se uverimo pozneje še bolj, ko se v 3. poglavju vglobimo v »nomos« Gazel. S tako važno izjavo poeta samega smo dospeli predvsem do »vloge števila kot oblikujočega principa v pesnitvah« ali do onega vprašanja, ki ga omenja Boll v svoji kritiki Weinreichove knjige, češ, da se nahaja številčna razporeditev pesmi zlasti tam, kjer naj bi bilo v pesmi sami označeno gotovo število stvari ali oseb.

Pri Sonetnem vencu je številčna razporeditev z ozirom na število »zlatih črk« akrostihide očesu vidna in s tem tudi označba gotove osebe sama po sebi podana. Enako pa velja tudi za sestavo sedmerodelnih Gazel in z njimi tesno zvezane zlate črke imena Primčeve Julije. Zato je treba naglasiti, da je vodila ravno misel o slavi njenega imena Prešernovo roko, tako da je iz velikega spoštovanja do črk tega imena, tega svojega »srca gospoda« napisala »zlati« ime na posodo Gazel na izreden način, kakor ga je tudi leto kasneje zopet na poseben način oveko-večila pri sestavi venca iz samih sonetov.

Da bo dokaz o pravem pomenu »zlatih črk« na pesmi posodi Gazel uverljivejši in jasneje dokazan, treba poznati vse skrivnosti, kako se je porodil, razvijal in izobličil Sonetni venec, ta klasična priča za pomen zlatih črk na vencu »sonetnih« cvetic ali kot bi lahko tudi tu rekli, sonetnih »posodic«.

O Sonetnem vencu smo danes vsled točnih Žigonovih historičnih opredelb dobro poučeni. Vemo, da je bil prvič objavljen v posebni prilogi 22. februarja 1834, dasi je nastal vsaj pol leta prej, torej 1833, kot izpričuje Žigonova »Letnica 1833«.

Dasi so za vestnega interpreta zgodovinska dejstva neobhoden predpogoj za pravo umevanje umetnine, vendar tvorijo le zunanje meje, dočim je vestnega interpreta »nove šole« najsvetejša dolžnost, da se vglobi v umetnino samo, spozna njen zakon in skuša dognati tudi notranji psihični razvoj od prvega zametka dalje. V najgloblje psihične skrivnosti rojstva umetnine se more vglobiti le redkokdaj kdo. Kdo pač more n. pr. razbrati iz mrtvih not originala vse utripe srca in vse bežne misli komponista-umetnika za tiste trenutke, ko je umetnina dobila svojo osnovno podobo? Kdo more pregledati in preceniti trud, preden je stalo delo pred proizvodnim umetnikom, dirigentom, kot dovršeno in zaokroženo umetniško dejstvo?

Kakor svetotajni hieroglifi strme v dirigenta notni znaki s svojimi skrivnostmi. Kongenialni duh išče za temi znaki živo utripajoče srce genialnega moža. Toda

kdo mu jamči, da je prodril do zadnje tajne, ki jo je položil v umetnino ustvarjajoči duh umetnika? Ali ne zanese lahko v mrtve »črke« preveč svojega duha? Možno, a možno tudi, da privabi izza mrtvih znakov pravo živo srce in prave žive misli umetnika samega! Prav je učila šola romantikov, ko je trdila, da je umetnina neskončna. Res je: duh se ne da določiti z matematično mrtvo formulo, toda naznačiti se da vsaj približno jedro in bistvo zakonite poti, ki jo je hodil ustvarjajoči duh: po formi, po posodi, po umetnini, po »črki« in hieroglifu«, skratka po zunanjih vidnih znamenjih prodiramo v globine duhov in njihovih del. Ex ungue leonem: obraz nam je — izraz!

Umetnik je vedno ekspresiven, interpret vedno impresionist...

Psihološka analiza je radi tega prepotrebno dopolnilo historične opredelbe.

Ako opredelimo po psiholoških momentih Sonetni venec, nam to nudi trdno oporo za psihološko analizo Gazel. Poprej pa treba čuti Žigona, kako razvija bistvo arhitektonske misli Sonetnega venca. Zakaj njegovo izvajanje more biti stvari samo v dobro.

V Zb. Sl. M. 1906, str. 62 sl., piše:

»Iz oblike soneta samega pa je organsko vznikla in se razrastla — nova, višje vrste celota z novo, svojo, a v arhitektoniki svoje kali v oni soneta samega utemeljeno, trdno in stalno arhitektoniko: »Sonetni venec«.

Sonetni venec zahteva torej najpoprej sonet, ki bodi v njem nekaka dispozicija vsebini nameravane nove umetnine. Misli vsega Venca leže naj že kakor v svojem semenu v tem sonetu. Sam zase pa mora ta spajati te misli v eno glavno misel, da se dá čitati ta sonet kakor vsak drugi. Ta zahteva je jako globoke važnosti: podlaga je vsebine tega soneta enotnost potem že sama po sebi enotnosti glavne ideje vsega Venca. Zato pravimo temu sonetu, temu embriju vse umetnine, »Magistrale«; sonet-voditelj-učitelj!

Arhitektonska ideja pa, ki določa način, kako vzrasti iz te kali nova organska celota, je ta-le: Iz vsakega verza tega soneta razrasti se mora nova pesem enake vrste, kakršna je ona, katere del je dotični verz: tedaj iz vsakega verza po en, nov sonet. Kakor vsak sonet, ima tudi »Magistrale« štirinajst verzov; zato šteje Sonetni venec sam — štirinajst sonetov. Za sklep pa bodi nazadnje oni izvor vseh teh štirinajstero, ona njih »domačija«, sonet, ki je njega vsebina — dispozicija misli vsega Venca; sonet »Magistrale«, kot Venca petnajsti. Tako tedaj ni tisto število kar iz zraka zajeto, ampak v soneta bistvu določeno!

Vsaki posamni sonet pa kaži tudi jasno ter nōsi na čelu svojem, odkod je doma, kje ima svojo — »domačijo«! Zato imej prvi sonet za svoj prvi verz — prvega iz soneta »Magistrale«; saj je tu, v tem prvem verzju njega izvor. A vsaki sonet pa se tudi vrni zopet k svojemu izvoru, k sonetu »Magistrale«; zatoj imej za svoj zadnji štirinajsti verz zopet en verz iz njega, in sicer tistega, ki sledi prvi za onim, iz katerega se je porodil sam: in tako ima prvi sonet n. pr. za svoj sklep prvi verz za prvim, t. j. drugega iz soneta »Magistrale«; tedaj tistega, iz katerega vstani drugi sonet Venca. Ta drugi sonet pa mora po prvem pravilu

nositi ta drugi verz iz »Magistrala« na čelu kot svojega prvega; tako nastopi kot naravna posledica v Vencu dejstvo, da se pričinja vsak naslednji sonet s tistim verzom, ki sklepa neposredno poprejšnjega. In tako gredo vsi soneti Venca iz enega verza Magistralovega po vrsti v drugega, neposredno za njim sledečega, ki se iz njega razvij naslednji novi sonet! Za zadnji verz 14. soneta stoji zopet prvi iz Magistrala, tisti torej, s katerim se prične naslednji 15. sonet, t. j. Magistrale sam.«

Ne samo navedene besede tvorijo za psihološko umevanje trdno podlago, marveč tudi nadaljnje izvajanje Žigonovo o izvoru in originalnosti arhitektonske ideje Venca nam more samo dobro služiti, ker pravi (str. 74 sl.):

»Eno pa je glavno, da je namreč poet že prvič naglasil, tedaj spoznal in poznal tisti sklepni sonet »Magistrale« kot embrio, kot kal, kot izvor vse arhitektonike Venčeve, spoznal tedaj bistro nje temeljno (Ž.) idejo. Gotovo da je o času Prešernovem bil Venec — že šablona ter stara tradicija (jaz). Prešeren ni sam iznašel te arhitektonike, ni sam iz sebe spočel te ideje, on kot prvi! Prevzel je to arhitektoniko kot šablono **najbrže iz laške umetnosti**, ne vemo pa, če ne morda po posredstvu nemške romantike, in sicer preko šole Schleglove (jaz). — Naj je Pre-

šeren resda prevzel si staro tradicijo, vidi se pa, da **je ni prevzel kar kot golo šablono** (jaz), ampak da si je te arhitektonske oblike temeljno formalno in formujočo idejo jasno razbistril, jo jasno spoznal in vedro proniknil do zadnje niti in do poslednje zakonitosti; zato je spoznal in zamogel premeriti vso logiko in vse iz nje izvirajoče zahteve te arhitektonike ter ustvarjati tedaj jasno in realizirati problem točno, kakor da si je izmislil to kompozicijo sam! Zato ni nikjer nikakega sledu tistim znakom nestrokovnjaškega umetnika-manirista v njegovem Vencu, nikjer nejasne zabrisanosti, vse do najmanjše poteze vedro ko kristal, polno tiste kristalne, belemu dnevu tako podobne bistrosti, ki je tisti značilni znak vedro se zavedajočega, arhitektonske ideje in zakonitosti jasno spoznavšega, **tvarino obvladujočega duha** v umetnosti (jaz). Odtod tu vse tako toplo v tej arhitektoniki ko živo življenje samo! Ne mogel bi pa kaj takega trditi človek o vseh Sonetnih vencih naših, ki jih premore nekaj naše slovstvo; in ne mogel tega niti o Vencih, ki so jim sicer očetje njihovi — mojstri oblike (jaz)! Imeli smo pač samó enega Prešerna, in imeli samó enkrat — Čopovo šolo, ki jo je pa Bog dal in poslal slučajno in po sreči ravno temu edinemu Prešernu našemu!« (Dalje.)

SLOVENSKO LJUDSTVO IN SLOVENSKA KULTURA.¹

† IVAN CANKAR.

I.

Cenjeni poslušalci!

Zdaj, v tem vihnem volivnem boju, je dela veliko, časa malo. Zato mi oprostite, če to predavanje ni tako temeljito in dovršeno, kakor bi se spodobilo za tako važen predmet. Smatrajte torej to predavanje le kot poskus, morda celo kot ponesrečen poskus večjega in temeljitejšega dela. Vendar pa se mi zdi, da je ravno zdaj, ravno ob tem vihnem času potrebno govoriti o slovenskem ljudstvu in o slovenski kulturi — zakaj nikoli še kakor zdaj ni bilo toliko pridigovanja, toliko, časih jako klavernega besedičenja o narodu in narodnosti, o ljudstvu in o kulturi! —

* * *

Dolgo je že, kar se ukvarjam s peresom; marsikatero bridko očitaneje sem preslišal v teh težkih letih, marsikatero hudo grajo in pa tudi, kar je bilo še posebno grenko, marsikatero neumno hvalo. Ampak v vsakem očitaju, v vsaki graji in v vsaki hvali se je ponavljala pesem, ki sem se tako navadil nanjo, da mora biti zapisana tudi na mojem grobu: »To ni za ljudstvo!«

Za par ljudi pišeš, za par ljudi se mučiš, za par ljudi si stradal od začetka do konca; kajti ljudstvo te ne razume, ono je tuje tebi in tvojemu delu, ti si tuj njemu in njegovemu življenju!

¹ Predavanje se je vršilo, kakor mi je sporočil g. Ivan Zorec, v Trstu na »Ljudskem odru« leta 1913.; natančnejšega datuma se ne spominja. — Op. ured.

Tako se je godilo meni, drugim pa se ne godi nič boljše.

V ljubljanskem gledališču igrajo lepo moderno ali pa tudi klasično dramo. Drugo jutro že prepevajo po Ljubljani tisto ljubeznivo pesem: »To ni za ljudstvo!«

Naše ljudstvo ne mara takih reči, naše ljudstvo ni zrelo za take reči, ne ponujajte našemu ljudstvu torte, ko je komaj žgancev vajeno! In res — moderna ali klasična drama izgine sramotno z odra, na odru pa se prikaže domača umetnost, ki ima na čelu zapisano geslo: »Ejduš in ga že 'maja!' —

Tako se godi gledališču, drugim pa se ne godi nič boljše.

V Ljubljani razstavijo slovenski umetniki svoje slike in kipe. Da je njih umetnost velika in čista, tega jim živa duša ne odreka. Ampak vsi ljubljanski zvonovi zapojó takoj tisto pristrčno pesem: »To ni za ljudstvo!«

Naši umetniki ne delajo za ljudstvo, ne poznajo ga in zato jih tudi ono ne pozna. Naj torej stradajo in životarijo nadalje, kakor so stradali in životarili doslej! Naše ljudstvo ne rabi umetnosti, doslej je živelo brez nje, pa naj živi brez nje do konca! In resnično: naši umetniki so pobrali šila in kopita in so pobegnili v tujino, vsi do zadnjega, s svojo umetnostjo vred. Zakaj spoznali so v svoji modrosti, da je vendarle nekoliko prijetnejše, če stradajo v tujini, nego da bi stradali doma, kjer imajo na prežgani juhi še očitaneje in zasmeh v zabelo.

Tako se godi umetnosti, znanosti pa se ne godi nič boljše.

Nekaj mladih ljudi, nekaj idealistov, je začutilo potrebo, da pripovedujejo ljudem ne samo o antikristu in o farju, temveč da mu pokažejo, slepcu doslej, pot do spoznanja in resnice. Ampak tudi njim je zabrnala v ušesa naša narodna himna: »To ni za ljudstvo!«

Stari gospodarji in poznavalci ljudstva se jim pomilovalno posmehujejo: Kaj treba našemu ljudstvu spoznanja in resnice!

Vsi vi težaki na polju slovenske kulture: obujte škornje, nategnite jermena, povežite cule, zakaj — »To ni za ljudstvo!«

V spoznanju, da naše ljudstvo ni kulturno, sta si edina obadva stara slovenska tabora. Tako dobé časih celo najhujši sovražniki mirno zatišje, da se poljubijo v slogi in bratstvu. Nekoč je na Dunaju vodnik naroda oznanil vsemu svetu: Naše ljudstvo je zaostalo v kulturi za sto let, naše ljudstvo je neumno in zabito. In takoj je zvonilo in potrkavalo tisočero zvonov na zelenih holmih prostrane slovenske domovine: Obrekovalec ljudstva!

Tako sta si edina obadva tabora in obadva tabora ne vesta, koliko grenke resnice je skrite v tem nekulturnem kulturnem boju, v teh kulturnih besedah o nekulturi!

Ko sem prvokrat slišal tisto brutalno očitanje: Ne delaš za ljudstvo, vi vsi ne delate za ljudstvo! — sem bil globoko potr. Naravno je, da človeku ne more biti prijetno pri srcu, če mu poklican besednik narodov zaluci v obraz: Nepotreben si, nepotreben s svojim delom vred! Pojdite in obesite se vsi po vrsti v Latermanovem drevoredu; ljudstvo bo vedelo o vašem pravičnem koncu prav toliko, kolikor je vedelo o vašem delu in življenju! ... Moj občutek je bil podoben bridkosti človeka, ki je romal ponoči zaspan in truden tri dolge ure; in ko se mu zdi, da že vidi svetlo okno svojega doma, spozna nenadoma in ves prestrašen, da stoji na tistem križpotu, odkoder je bil nastopil svoje klaverno romanje ...

Kaj torej?

Dvomil nisem niti za trenotek, da govoré ljudje resnico, da pojó cerkveni zvonovi neskaljeno pesem: da je to takojmenovano kulturno delovanje izgubljeno in brezplodno, kakor voda v pesku. In da je tisti modrijan pravično besedoval o vislicah v Latermanovem drevoredu ...

V tej bridkosti in potrtosti me je prijel usmiljen človek pod pazduho in me je vodil v krčmo. Nastežaj je odprl duri, iztegnil je roko in je govoril téle pametne besede:

Ne žaluj, prijatelj! Saj je resnica in pismo, da vi vsi ne delate za ljudstvo; da je vse vaše nehanje in trpljenje nepotrebno, če mislite, da darujete ljudstvu; da vas ljudstvo ne razume, kakor ga vi ne razumete! — Ampak, prijatelj: sursum corda! Ne delujete za ljudstvo, zato pa delujete za narod; ne trpite za ljudstvo, zato pa trpite za narod; narodu darujete in narod vam bo hvaležen! ...

Nisem razumel te globoke modrosti, toda prijatelj, ki je bil usmiljen, mi je razložil stvar na jako prijeten način:

Glej to prostrano, zakajeno, slabo razsvetljeno izbo! Glej te ljudi! Njih obrazi so grobi, v njih očeh je več skrbi in sovraštva, nego učenosti, njih roké so težke in okorne, njih obleka je zakrpana in posvalkana, iz ust pa jim žganje smrdi ... Glej, to je ljudstvo! ... Njih lica so groba, ker so ožgana od solnca, njih roké so težke in okorne, ker so trudne od dela, v njih očeh je skrb in sovraštvo, ker so ugledale krivico, iz ust jim smrdi žganje, ker je šampanjec drag ... Glej, to je ljudstvo! ... Stopi prédenj in mu beri Maeterlincka in Wedekinda, pa ti bo odgovorilo: Ne norčuj se, kanalja, zakaj dolga so tvoja ušesa ... In še boljše ti bo odgovorilo: Plačaj, kultura, kar si dolžna mojemu delu, nato se mi pokloni, da se ti poklonim tudi jaz ...

Tako, prijatelj, sva videla ljudstvo, poglejva še narod!

Narod je sedel v salonu in je bil že nekoliko pijan. Izba je bila svetla in prijazna, mize so bile pogrnjene. In za mizami je sedel črno oblečeni, veseli, glasni narod. Njegov obraz je bil rdeč in vroč; iz lic je puhtelo vino, v očeh je gorela prešernost življenja. Pa se je vzdignil izza mize lep in postaven gospod, potrkal je s prstanom ob kozarec in je izpregovoril:

Gospoda slavna! Ker smo tako lepo zbrani, je potreba, da pokažemo kletim sovragom, kdo da smo! Kaj je slovenski narod? Slovenski narod je teptan ... Natakar, zapri duri, da ne bo smrdelo sem tisto ljudstvo s svojim žganjem in tobakom ... Teptan je, pravim! Ampak po krivici uživa naš narod to preziranje in zaničevanje: visoko se je vzdignila njegova kultura — tak zapri ... ti prokleta ljudstvo! — in naš narod je stopil v ravno vrsto z drugimi mogočnimi narodi! Zatorej zapojemo lahko s ponosom ...

In po salonu je veličastno zaorila himna: »Slovenec sem« ... Nato so hoteli zapeti še »Hej Slovani«. toda glave so klonile in glasovi so umirali ... Ljudstvo se je razšlo že zgodaj, ker je bilo trudno, narod pa je ostal pod mizo in je smrčal ...

Moj prijatelj je bil hudoben, toda vsaka resnica je hudobna.

Pokazal mi je narod, kakoršen je v polnočni navdušenosti, ki je najbolj odkritosrčna in ki najočitneje razodeva naše kulturno stanje ... Naši narodni prazniki, veliki semnji naše kulture, niso bili drugega nič, nego polnočna navdušenost ... S kakšno glorio so pozdravljali prvo slovensko umetniško razstavo! Človek bi si bil mislil, da je napočil nenadoma dan vstajenja, da je naša umetnost rešena, naša kultura rehabilitirana, da stopimo lahko z jasnim obrazom pred narod, ki je rodil Michelangela! Ampak komaj je zašlo solnce, so pobegnili slavnostni govorniki v krčme in so se muzali in smejali: To je bil hec! Takega pa še ne! Ali ste videli tiste packarije? Počenega groša bi ne dal zanje vse skupaj! Jakopič pravi, da je naslikal svetnika, pa je bolj podoben ljubljanski barabi ali pa tržaškemu fakinu, kakor pa svetniku! Ljubši mi je žabji pildek za Šentklavžem! ...

Prej si govoril o vstajenja dnevu! — se začudi mlad poet.

Slavnostni govornik pa ga usmiljeno pouči in okara: Vstajenja dan, kultura, umetnost, znanost — to, pesniče,

so polnočni strahovi! Pameten narodnjak jih kliče poldnevi, zato ker vé, da ne pridejo; opolnoči pa jih pustí pri miru!...

Še prijaznejša je druga zgodba, ki sem jo nekoč že opisal. Napravili so velik shod, imenitno manifestacijo v prilog slovenske univerze. Dvorana je bila natlačena, prišel je ves črno oblečeni, izobraženi, navdušeni, dostojni narod; ljudstva ni bilo od nikoder in ga tudi treba ni bilo: ne sodilo bi bilo v dvorano nič boljše, kakor delavec v »Piccolovo« redakcijo. Nastopili so govorniki drug za drugim, dolga vrsta jih je bila. Govorili so, da se je zemlja tresla in da so meni, ki sem mehak človek, stopile solze v oči. Tisti večer sem bil prepričan, da je slovenski narod enkrat za vselej rešen, ali pa da bo rešen vsaj naslednje jutro ob prvi zori. Po dovršeni slovesnosti sédejo slavnostni govorniki v krčmo, brišejo si potna čela in se muzajo:

Toliko dela za tako neumnost! Kaj pa nam je treba univerze! Če bi jih imeli troje: v Ljubljani eno, v Šiški eno in na Vrhniki eno, — jaz bi šel na Dunaj! —

— Pa si tako lepo govoril! — se začudi mehkobni poet.

Slavnostni govornik pa se razljuti:

Kaj govoril! Ali misliš, da bom govoril o naši nekulturi? Saj sem narodnjak! Navadi se razločevati med mislijo in besedo, med pametjo in navdušenjem! Mi govorimo o kulturi, zato ker je nimamo; ko bi jo imeli, bi molčali o nji! —

In osramočen je povetil glavo poet...

Tudi tretja zgodba je prijetna v precejšnji meri.

V Ljubljani so postavljali Prešernu spomenik in so napravili veliko slavlje. Kdo je bil slavljen: ali Prešeren, ali njegov spomenik, ali oče Janez Bleiweis, ali župan Hribar, še ni natanko dognano; dognano je le toliko, da je bilo tako veliko in imenitno slavlje. kakoršnega narod še ni doživel; vse je bilo brez mere navdušeno, posebno zategadelj, ker ni vedelo zakaj. O Prešernu je vedel tisti narod le toliko, da je rad vino pil, da je živel v divjem zakonu in da je zaljubljene pesmi pel; o spomeniku je vedel toliko, da je neizrečeno neokusen — ampak slavlje je bilo lepo in lep je bil dan. Lep je bil dan, še lepši je bil večer. Toliko cvička se še nikoli ni stočilo v Ljubljani, toliko slovesnih govorov se še nikoli ni govorilo, celi potoki najglasnejših fraz so curljali po ulicah in so se stekali v Ljubljano. Narod je bil navdušen in je na veličasten način dokazal svoje neomajno rodoljubje — in praznik je bil semenj motovilastega slavokričanja in bobnastega vseslovanstva. Zakaj na semnju je bil Prešernov spomenik, Prešernovega duhá ni bilo; na semnju je bil narod, ljudstva ni bilo! —

Popoldne šele je prišlo ljudstvo. In ljudstvo ni slavilo praznika, ljudstvo ni bilo navdušeno, ne za Prešernov spomenik, ne za vseslovanski boben, ne za fraz curljajoče potoke. Ljudstvo je prišlo pozdravit tistega človeka, ki je pred petdesetimi leti v svojem obupu in v svoji bridkosti slutil, kar vidi danes ljudstvo samo — svetel cilj na gori. »Največ sveta otrokom sliši Slave, tja bomo našli pot —«

Takrat se je jasno pokazala silna razdalja med ljudstvom in narodom. Morda sta čutila to silno razdaljo obadva, ljudstvo in narod — morda sta videla obadva tisti brezmejno široki, brezdanje globoki pre-

pád, ki ju loči od nekdanj in ki je do vrha napolnjen s smradljivo vodo smradljivih fraz...

Stvar je tedaj taka: ljudstvu je kultura tuja, narodu pa je znana samo po imenu in mu je le preteza za pijano navdušenost. Na tak način visi naša kultura v zraku, živi sama svoje življenje — in kadar nekoč pogine, se nobeno oko ne bo solzilo za njó, narod in ljudstvo bosta živela svoje življenje v miru in nemiru dalje, kakor sta živela doslej. Ljudstvo ima svojo cerkev in svojo prižnico kakor je imelo cerkev in prižnico pred tristo leti; kar se naroda tiče, je pa za njegovo navdušenost Marko Pohlin tudi dober; — in imetnitnih imen imamo naposled že toliko, da jih je zadosti za tisoč narodnih praznikov...

Resnico oznanjata obadva tabora: kultura je nepotrebna tako ljudstvu kakor narodu! —

*

Kaj je kultura? Kateri pojem izraža ta beseda, ki je nam vsem tako domača in hkrati tako strašno tuja? Literatura, umetnost, znanost — to je le zunanji izraz, je le dokument narodove kulture, je dokument narodovega duševnega in materialnega blagostanja. Naša slovenska kultura, kakor je na današnji stopinji, je rezultat vsega našega duševnega in materialnega dela od začetka zavednega narodovega življenja do danes. — Zgodovina narodove kulture je zgodovina njegovega političnega, družabnega in gospodarskega razvoja.

*

Še pred nedavnim časom je bilo sploh nes pametno govoriti o slovenski narodni kulturi. Zgodovina slovenskega naroda je zgodovina tlačana, hlapca, ki je služil na vekov veke in ki se je tako korenito navadil služiti, da mu je prešlo suženjstvo v mesó in kri. Stoletja je služil politično in družabno tistemu gospodarju, ki mu je bil najbližji; stoletja je romal v noči in mraku njegov zaslužnjeni duh po cesti, ki vodi v Rim. Prvo veselo znamenje mladovzklile kulture se je pokazalo v reformacijski dobi. V drugi polovici šestnajstega stoletja sta Primož Trubar in Juri Dalmatin postavila prvi in veličasten spomenik slovenski kulturi. Omejena in nerazumna je trditev, da je bilo tisto veliko gibanje samo in edino versko gibanje, da ni torej pomenilo za slovenski narod nič drugega, kakor malopomemben korak iz ene cerkve v drugo, iz enega duševnega suženjstva v drugo. V tem kakor v vseh znamenitih kulturnih bojih si je dalo duška mogočno, v masi ljudstva dremajoče hrepenenje po svobodi. Verski reformatorji so bili buditelji tega hrepenenja, so bili njegovi voditelji proti cilju. V tem boju proti tradiciji suženjstva so se prvi poslužili orožja literature in so tako napisali prvi dokument kulture slovenske; prvi dokument hrepenenja po svobodi, po višjem duševnem in telesnem blagostanju. —

In ker so to storili, jih je doletela usoda velike večine kulturnih delavcev: izgnani iz domovine so poginili v tem, njih delo pa je bilo uničeno z ognjem in mečem... Slovenski narod se je pogreznil v hujše tlačanstvo, upognil je hrbet pod težjim jarmom...

*

Drugo veliko kulturno gibanje so bili kmečki punti (v šestnajstem in sedemnajstem stoletju). Vsaka ped svobode, ki si jo pribori ljudstvo, je korak naprej v kulturi. Tisti obupani, v svojem obupu do blaznosti poginani kmetje, ki so požigali graščine in ki so se upirali cesarski vojski s kosami, cepci in vilami, tisti kmetje, ki so obešali valpte in gnali graščake pred plug, niso bili manjši delavci na polju slovenske kulture, nego Trubar in Dalmatin. — Matija Gubec, ki so ga posadili v Zagrebu na razbeljen tron ter mu dali na glavo razbeljeno krono in mu potisnili v roko razbeljeno žezlo, zasluži v vékomeh spominu tron od brona na Markovem trgu in krono od zlatá. — Trubar in Dalmatin sta zapisala v knjigo spomenik slavnega svojega dela, puntarski kmetje so ga zapisali v kamenito slovensko zemljo s svojo vročo krvjó ...

Zakaj doletela jih je tista usoda, ki je usoda velike večine kulturnih delavcev: poginili so v sramoti, njih delo pa so pokončali z ognjem in mečem! ...

Nobeno delo, ki ga je izvršil človek v prilog svobode, torej v prilog kulture, ne izgine za vekomaj, ne ogenj ga ne more za vekomaj pokončati, ne meč! — S krvjó tistih naših delavcev prvorojencev je bila pognojena njiva vse naše poznejše kulture. In kadar bo žetev dozorela, kadar bodo kosé pripravljene, se bomo spominjali mučenikov! —

Sto let in dalj je ležal na tleh slovenski narod, suženj tujinske gospode. Uživel se je pod suženjstvo kakor konj pod komat. Tako se je vdal in ponižal, da si ni mogel misliti več ne sebe ne svojega soseda brez valpta z bičem v roki. Zelo pravična in resnična je tista lepa Trdinova povest o Petru in Pavlu. (Da bi ta suženjska slov. zemlja oskrunila podplat svobodnemu človeku!) Vzdramil se je narod šele pod vplivom sveže sape, ki je dihala s Francoskega, tudi slovenskemu narodu se je zableščalo v očeh, ko je vzplamenela v Parizu luč vélike francoske revolucije ... in Vodnik je navdušen pozdravljal žezlo Napoleonovo ... No, ta preporod je bil kakor hipno prebujenje, ko se človek strese in se mu zalesketajo oči ... Napoleon je šel — in če je bilo ljudstvo tepeno prej z bičem, je bilo tepeno zdaj s škorpijoni.

Kako se je godilo Slovencem od Napoleona do Franca Jožefa, popisuje dr. Lončar v svoji brošuri: *Politično življenje Slovencev*:

»Obupen je bil socialni, kulturni in politični položaj Slovencev v predmarčni dobi. Domače plemstvo so bili izgubili popolnoma; kar je bilo plemstva, je bilo

odtujeno narodu in je delalo za nemške, laške in madjarske koristi. S slovenskimi žulji je bogatelo na škodo slovenstvu. Tudi meščanstvo je bilo neslovensko po duhu in deloma tudi po krvi. Mali trgovci in obrtniki, o katerih bi se lahko reklo, 'da ni doma meščanov, kadar gredo kmetje na polje,' so bili odvisni od tuje gospode in tujih uradnikov in so se jim zato prilagodili v mišljenju in vedenju ... Kmet ni bil svoboden, temveč podložen svojemu graščaku. Trli sta ga tlaka in desetina kakor tudi veliki davki ... Tlačanstvo pa je slabo vplivalo na moralo slovenskega naroda, ki mu je vzgajilo servilizem, hlapčevsko ponižnost pred gospodo, kar je umevno, ako se je med graščinskimi uradniki nahajal oskrbnik, ki se je bahal: 'Jaz sem četrta božja oseba na zemlji!' —«

Že v drugi polovici teh žalostnih časov je živel in pisal največji slovenski pesnik, Prešeren. V kakšnih političnih in družabnih razmerah je živel, kako je živel, izginil in poginil on sam in njegov najožji prijateljski krog, to je prvo in strašno znamenje nove dobe. Prešeren je živel kot proletarec in se je hotel obesiti, predno ga je rešila smrt; Andrej Smolè, idealen človek, je živel viharo življenje in je klaverno umrl; Čop se je utopil.

Življenje, nehanje in smrt teh ljudi je žaloigra, ki jo bo treba še napisati in ki odpira duri nastežaj v preteklost našega naroda in v njegovo prihodnost do naših dni.

Zakaj nikoli poprej kakor v Prešernovi dobi se ni tako jasno odprlo brezdnost med narodom in ljudstvom. Prešeren je bil velik pesnik in ljudstvo ga ni več razumelo; njegove pesmi, iz srca pete, so zvenele in izzvenele brez odmeva — ljudstvo jih ni slišalo. Ljudstvo ni več poznalo tistih, ki so darovali na njegovem oltarju svoje telo in svojo dušo. Začela se je dolga vrsta tragedij, grozna vrsta, ki ni zaključena do današnjih dni. Vsa strma cesta naše kulture je orošena in pognojena s solzami in s krvjo.

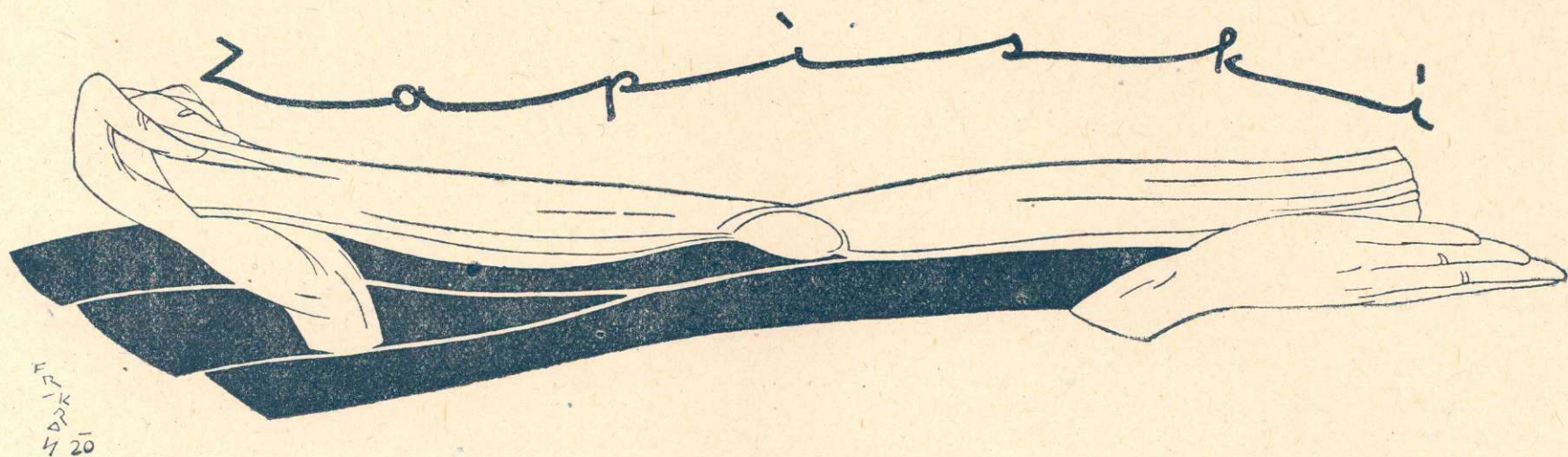
Vsi tisti naši veliki in pravični pesniki, umetniki in znanstveniki, ki so s pošteno mislijo in močno voljo zidali dalje in višje na zgradbi naše kulture — vsi so plačali svoje početje s svojo srečo in s svojim življenjem. V narodu, ki so ga ljubili, so bili tujci, v najboljšem slučaju nepoznani, v navadnem slučaju zasmehovani in zaničevani. Ne z zlatimi, s krvavimi črkami je pisana knjiga slovenske kulture.

Zakaj se je tako godilo in zakaj se je moralo tako goditi — o tem jutri! —

(Dalje.)

† **Jože Piber.** Dne 15. avgusta t. l. je umrl v Ljubljani nadebuden abiturijent Jože Piber. Zanimal se je za socialna vprašanja in umetnost. Tudi sam se je poskušal v pesništvu in priobčil celo vrsto pesmi v zadnjih letnikih »Zore«, pozornost je vzbudila njegova socialno nadahnjena Majska pesem v »Novem Času« 1. 1921. Med svojimi tovariši je igral vodilno vlogo in postal prvi predsednik srednješolske organizacije

»Razor«. Mnogo prahu je dvignilo njegovo poročilo o XIX. umetnostni razstavi v Jakopičevem paviljonu, natisnjeno v »Slovincu«, ki je iskreno in brez ovinkov povedalo sodbo naraščajoče generacije o naši sodobni umetnosti. Bilo je, četudi ne čisto samostojno, vseeno znak take zrelosti, da mi je že takrat neki znanec rekel, ko je prečital spis: »Fant je prezrel za svojo starost; bojim se, da ne bo dolgo živel.«

SLOVSTVO.

Fran Levstik. Izbrani spisi za mladino. Priredila Fran Erjavec in Pavel Flere. Z risbami okrasil Anton Koželj. V Ljubljani 1921. Str. XXXII, 220. — Iz zbirke »Slovenski pesniki in pisatelji«. II. zvezek. Izdala in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. — Vez. 54 K.

Po ponesrečeni Golarjevi izdaji Levstikovih »Pesmi« sem skeptično vzel v roko gori navedeno knjigo. A prav prijetno sem bil presenečen, prečitavši jo do konca. Življenjepis, ki je natisnjen kot uvod, je pisan z veščo roko; posebno srečno je sestavljen odstavek »Levstik kot človek«. To so besede, ki sežejo globoko v srce. Vsaka vrsta je pisana z globokim umevanjem in toplo ljubeznijo. — Snov je razvrščena sledeče: I. Otroške pesmi. — II. Pesmi o živalih. — III. Razne pesmi. — IV. Pravljice in pripovedke. — V. Martin Krpan. — VI. Potovanje iz Litije do Čateža. — Kdor pazljivo prečita te pesmi, bo res dobil vtis, da je bil Levstik največji pesnik svoje dobe ter da je še vedno med prvimi pesniki otroških pesmi (edini Župančič ga je prekosil). Pomislimo samo, kakšne omledne stvari se nudijo danes našim malim kot mladinska literatura! Zelo srečna je bila misel, da sta sestavitelja sprejela med »Razne pesmi« tudi pesem »Na vseh svetnikov dan«, saj je bila ravno ta pesem ena izmed onih, radi katerih so proglasili prvo Levstikovo pesniško zbirko iz l. 1854. za »pohujšljivo«, jo postavili pod zaporo in skoro uničili Levstika. — »Martin Krpan« je tiskan v celoti brez karakterističnega uvodnega odstavka o Močilarju in brez nebitnega stavka nekje v sredini. — V »Potovanju iz Litije do Čateža« je izpuščen popolnoma upravičeno del one znamenite digresije o slovenskem slovstvu, ki zanima bolj literarnega historika nego mladino. S tem pa je »Potovanje iz Litije do Čateža« dobilo bolj zaokroženo obliko in pridobilo na vrednosti kot vzoren potopis. — Dodani »Tolmač« popolnoma ustreza potrebi; mogoče bi si želeli tuptam še kaj več.

Škoda, da motijo knjigo številne tiskovne napake in dejstvo, da sta sestavitelja prevzela v zbirko pesem »Turkova prisega«, ki ni Levstikova, temveč Bezenškova; torej podobna smola, kakršno je imel tudi Golar pri svoji izdaji. — Ilustracije tudi ne bodo vsem ugajale. Čudno, da Martina Krpana naši umetniki še dosedaj niso mogli tako pogoditi, da bi vsaj nekoliko odgovarjal Levstikovemu; tudi Smrekarjev se mi ne zdi pravi. — Kakor čujemo, nameravata gg. sestavitelja nadaljevati izdajo slovenskih pisateljev in pesnikov za mla-

dino. Pričujoča izdaja nam jamči, da bodo izdaje res dobre, ker sta gospoda z izborom pokazala, da imata dober okus.

R. M.

Aškerčeva čitanka. Izbrane pesmi Antona Aškerc. Uredil in uvod napisal dr. Ivan Prijatelj. — II. pomnožena izdaja. — V Ljubljani. Izdala in založila »Omladina«. 1920. — Str. 187.

Prvo izdajo (l. 1913.) je urednik pomnožil za dve pesmi (Judit, Tri ptice) in na podlagi Aškerc-Levčeve korespondence vstavil v uvod velezanimiv, popolnoma nov odstavek o Aškerčevem pesniškem razvoju. Tukaj se nam prvokrat razgrne v jasni sliki Fran Levec kot urednik, ki je v skromnem štajerskem kaplanu odkril epično silo in pomagal ustvariti Slovencem največjega epskega pesnika. Interesantno je zasledovati razmerje med mentorjem, ki daje nasvete, a obenem občudovaje zasleduje razvoj, dokler ne pride do točke, ko ne more več svetovati, temveč samo ponosno občuduje, in učenec, prvotno skromnim, sprejemljivim, a pozneje »samozavestno vzravnanim«.

S tem odstavkom se je Prijateljeva študija o Aškercu spopolnila, odkril nam je njegov pesniški razvoj.

R. M.

Gaj Petronij Arbiter: Pojedina pri Trimahijonu. Poslovenil dr. Joža Glonar. 1919. Založba »Omladine« v Ljubljani. Cena broš. 9 K. Str. 88.

Kateri izobraženec ne pozna Petronija iz romana »Quo vadis?« Na videz je bil lehkoživec v krogu prijateljev cesarja Neron, v resnici pa bister opazovalec sodobnikov in izboren pisatelj. Napisal je prvi realistični roman svetovnega slovstva, »Saturae« zvan, v kakih 20 knjigah, od česar sta se nam ohranili nekako dve. Pa koliko zabave in pouka nam nudita že ti dve! Tu vidimo, kakšno je bilo socialno življenje v majhnih mestih južne Italije ob času cesarja: »bratovščina avgustalov«, povsod razširjena, je skrbela za božje češčenje cesarjevo; posamezniki imajo cele črede sužnjev in sužnjic; z izrednimi lastnostmi se marsikateri izmed teh povzpne do večkratnega milijonarja, ki se, od sreče pijan, brezmiselno zabava, napravljaja pojedine in si dá od zajedavk kaditi; vidimo že tudi nekatere strasti italskega ljudstva, ki so se do danes ohranile (n. pr. zasledovanje in pobijanje ptic). Kar je pa najvažnejše: že ta odlomek nam kaže, kako se je v Italiji čimdalje bolj širil prepad med popolno bedo in pa med maloštevilnimi bogatini, ki niso imeli prav

nobenega človeškega sočutja z bližnjim (saj glavni junak našega odlomka, Trimalhion, pravi, da ne vé, kaj je to: siromak, str. 43); iz vsega vidimo, moralo je priti do popolne propasti antičnega sveta. — Še novih zanimivosti pa nam nudi izvirnik: ti ljudje ne govorijo klasične, Ciceronove latinščine, ampak pokvarjeno (n. pr. bonus vinus, vetuo m. veto, vasus fictilis itd.), ki že kaže na prehod v poznejši italijanski narodni jezik; premnogi izrazi so sploh krožili samo med najnižjimi sloji (t. zv. žargon). V izvirniku vidimo tudi, koliko je tekst trpel, koliko ima vrzeli, koliko besednih dovtipov, ki se sploh prevesti ne dajo. Zlasti pa se ne moremo nikoli dosti načuditi neizčrpnemu zakladu psov, s katerimi Trimalhion obkłada svoje sužnje. — In to delo torej smo dobili v slovenskem prevodu. Prijatelji humanistične izobrazbe smo ga resnično veseli: na tem zgledu lahko najširšim krogom pokažemo, kakó globok vpogled v razvoj občečloveške kulture, zlasti tudi v način mišljenja preprostega antičnega človeka, nam nudijo stari klasiki. Seveda, da bi čitatelj popolnoma pravično presojal vrednost prevoda, bi moral imeti izvirnik pred seboj. (Škoda, da ga g. prevajavec ni dal vzporedno natisniti; v drugi izdaji naj bi se to gotovo zgodilo.) Šele ob takem primerjanju bi se pokazalo, koliko truda, razmišljanja, divinacije je bilo treba za prevod marsikaterega mesta. Najboljši dokaz, kakšne težkoče napravlja prevod tega dela, je ta, da je Friedländer svojemu prevodu, ki obsega 114 strani, dodal (poleg uvoda!) še 148 strani razlage! (Dr. Glonar je ima samo 2 strani.) Predvsem vidimo, da je hotel prevajavec ohraniti spisu tisto posebno barvo, barvo žargona; odtod njegovi izrazi: špogati si, candra, gobec, skidati se itd., ali »kuplet iz Smrdokavre« za lat. Laserpiciarius mimus). Mislim, da se mu je ta barvitost kolikortoliko posrečila. Druga njegova težnja je bila, antične uredbe izraziti kjer mogoče z našimi, nam znanimi: n. pr. str. 36: »Čemu pa imamo župana...« za lat. aedilem, ali str. 38: »pri volitvah bo zmaгал na celi črti« za lat. plenis velis vinciturum« (sic). Kot tretjo vrline pa moramo priznati, kako je za latinska rekla, pregovore in dovtipe znal najti podobne in res primerne slovenske, domače. V tem oziru bi lahko navedli nad sto zgledov (n. pr. str. 65 za lat. »Bucca, bucca, quot sunt hic« — »Eniga, beniga, koliko jih je?« itd.). In končno naj poudarimo, da je g. prevajavec — kar se pač redko zgodi — tudi s kritičnim očesom spremljal latinski tekst in kot uspeh te pažnje na enem mestu (Bücheler, pag. 11) predlaga popravilo teksta, trdeč, da je Petronij ondi najbrž zapisal: ac ne in hoc quidem tam modesto tacebant officio m. molesto (str. 20 prevoda in opazka zadaj!). Meni — po pravici rečeno — njegov predlog ne ugaja, 1. ker izvirnik na tej točki ne kaže nobene omahljivosti, in 2. ker se mi zdi, da je bilo prirezavanje nohtov — vsaj za moje pojmovanje — res prej molestum nego modestum officium. — Podrobnosti, kjer bi kritik drugače prevel, širšega občinstva pač ne morejo zanimati; samo eno napako naj omenim: str. 26 čitamo, kaj Trimalhion vse doma pridela, med drugim tudi oranže. V latinščini stoji izraz credrae. Friedländer ima: Pomeranzen. Pa niti oranže niti pomaranče ne more biti prav, ker nam kulturna zgodovina pripoveduje, da je oranža (in tudi limona) šele v dobi kri-

žarskih vojen preko severne Afrike prišla v Italijo. Credra je bila v dobi cesarjev le za okras. Ne bi pa smelo biti takih napak, kakor n. pr. male m. majhne (opetovano), terebintni les (m. terebintov), pavina jajca (m. pavja, saj tudi kokošje jajce, a ne kokošino), dočim m. medtemko (opetovano), ta dober človek (m. dobri), katero svinjo naj se pripravi? (str. 41), moj, z mojim itd. (opetovano) m. svoj, raba preteklega časa, kjer kar kriči, da bi moral biti predpretekli (n. pr. str. 50, kjer tudi v izvirniku stoji: oblitus fuerat!), ali raba pripovednega sedanjika, kjer bi se moral pretekli čas rabiti (str. 63; v sredi). Take stvari zelo motijo. Tudi bi znanprej prosili, naj bi ondi, kjer v izvirniku ni predebelo povedano, tudi v prevodu ne bilo, zlasti ne še debelejše (n. pr. str. 51 v pesmici, v. 11!).

Humanistični izobraženi krogi bodo delce uživali z veliko koristjo. Priporočamo pa to »Pojedino« posebno predavateljem v raznih prosvetnih in izobraževalnih društvih. Časih treba kaj humorističnega predavati (n. pr. v predpustu). Za tako priliko opiši drastično in dramatično — kakor čitaš pri Petroniju — večerjo starorimskega bahača-milijonarja, pa boš združil utile dulci.

J. Debevec.

Sibe Miličič, **Knjiga radosti**. Beograd. Izdavačka knjižarnica Gece Kona. Knez Mihajlova, 1. 1920. Štamparija Vuk Karadžić, Beograd, Kralja Petra, 9.

Dalmatinec Miličič je v gotovih ozirih zastopnik one umetniške struje, katera tudi pri nas Slovencih v slikarstvu, kiparstvu, muziki in pesništvu sili med svet, ki jo gleda zaenkrat še z začudenjem, nezaupanjem, deloma celo s sovražnostjo.

Knjigo je Miličič napisal »bližnjemu za zabavo, sebi za mir duše«. Posluhuje se, dasi je Dalmatinec, ekavskega narečja, ki na hrvatskem teritoriju vedno bolj prodira. Da bi ga bolje razumeli, nam Miličič na prvih štirih straneh svoje knjige podaja kratko vsebino svoje umetniške filozofije. Pesnik izvaja, da smo ljudje izgubili pravo življenjsko »Radost«, kot nekak bled odsev te »Radosti« pa nam je ostalo »veselje«. Prava radost deluje iz naše notranjosti ven in je moralna, medtem ko je »veselje« nekaj zunanjega, akcidentalnega in je — nemoralno... »Radost« je nezavestna slutnja »Večnosti«. — Živeti, kakor živi drevo, tica, ne za sebe, marveč za življenje, za večnost življenja: eto, to je »Radost«.

Če se solnčnega dne popnem na visoko brdo in gledam pod seboj in nad seboj prostranstvo, čutim, kako se v meni gubi vsaka zavest o sebi samem: neki veliki zakon prirode čutim, enak v meni in v vsem okoli mene, in to čutenje mi polni dušo z »Radostjo«. In kakor da me nič več ni, niti ne opazim ne, kdaj in kako sem se ves utopil v neki »Veliki Radosti«, in sem izginil osebno v njej... Če je sploh življenje po smrti, potem je to življenje gotovo »Radost«. Materija nas ovira, da ne živimo popolno v »Radosti«; kdor pa je zmaгал materijo, se takorekoč izvil iz nje, ta je postal svoboden, radosten. To je, po pesnikovem mnenju, religija vseh onih, ki so bili popolni: vseh cinikov, vseh pravih svetnikov, puščavnikov in fakirjev.

H koncu pesnik samozavestno vzklika: V meni je »Radost«, v meni je »Večnost«, čutim jo... Priroda je »Radost« in Bogu je ime »Radost«!

Zbirka se deli v dva velika dela, v »Sunčani dan«, ki mu sledi kratki »Epilog«, in v »Zvezdana noč«, zopet z epilogom; »Pesma mojih pesama« zaključuje zbirko.

Zvest svoji filozofiji, ki smo jo zgoraj očrtali, se popne pesnik lepega solnčnega dne na visoko brdo, pa se zagleda v prostranstvo in tone, tone v »Radosti«, dokler ne izgine v njej s celo osebnostjo.

Krasno opisuje pesnik oblake — biblijske kerubine, solnce in sence — najlepše arabeske, ptice, ki pijejo solnce kot pijanci vino, dokler omamljene ne padejo v travo. Zemlja pleše in pesnik — ubogi prašek na njej ž njo vred. Slabotni roki izteza po solncu; nalogiti hoče namreč v grudi solnčnih žarkov, da jih shrani za bodočnost: pa se mu naenkrat zakrohota duša nad njegovim brezupnim početjem. Šele ko se pesnik popolnoma potopi v naravi, ko preneha torekoč s svojim osebnim življenjem, nastopi ona čudovita »Radost«, ono razumevanje, kaj govori gozd, kaj pojo zvonovi, kaj mislijo ptice, cvetke, kamenje, kako žije in klije in snuje svetovje. Vse se ziblje, vse premika, vsa zemlja: vsi dalmatinski otoki »od Zadra do Kotora grada« so dvignili svoja sidra, tudi rodni pesnikov otok Hvar, in se napotili po Jadranskem, Jonskem in Sredozemskem morju »kroz uski Gibraltar« v širni ocean...

Pesnik položi uho na širno zemljo in posluša: čudna, čudna glasba odzvanja od nekod, »Radost i Život«. Toda tajne svetovja ne doume prej, dokler mu njegovi občutki kot jastrebi niso raznesli srca, en del v morje globoko, drugi do solnca in zvezd, tretji na zemeljsko drevje; šele ko je pesnik ostal »bez svojega srca« in »svemir darovao njemu«, je dosegel svoj cilj. Neštevilno pesmi kroži med nebom in med zemljo, razume jih pa samo pesnik, ki ima dušo kot harfo z nebrojnimi strunami, dušo globoko kot morje, dušo divjo in strastno kot nevihta...

V »Zvezdni noči« se v pesnikovi duši dogaja sličen proces, kot smo ga opazali zgoraj. Prej je nebo zemlji pelo pesem, sedaj pa zemlja nebu. Pesnik pa zopet tone, tone, dokler ne utone v vsemiru. Zvezde so pesniku kot zlata jabolka na košatem drevesu: iztegnil bi roko, pa utrgal eno tako jabolko, potresel bi drevo, pa bi se ta zlata jabolka, te zvezde usule s firmamenta... Toda ne more, nima moči. Naenkrat se začno gibati nebeški svetovi, veliki voz, rimska cesta, orion, planeti eden za drugim, in pesnik sam se jedva še blede zaveda, kako sedi na ladji — zemlji in jadra po razburkanem morju, boječ se, da se ne bi morje kam odlilo, da ne bi naenkrat zvezde zaigrmele nanj, premišljuje ljudi, ki z drugih zvezd gledajo nanj, kot bo nekoč morebiti tudi on s kake druge zvezde gledal na zemljo, na svoj — grob... Toda kje je kraj, kaj je z dušo, življenjem po smrti? Pesniku sile vedno bolj pešajo, vedno manj se zaveda svoje osebnosti, dokler se ne potopi v neki čudni »Radosti«, plešoč z zvezdami, ki so ga povabila na raj. — Tako je pesnik nekako med nebom in zemljo; zvezdana noč, solnčni dan, jutranja zora, vse to je v njegovi duši, toda tajno, nedoumno: pesnik »nebu i zemlji se divi«...

Pesnika označujejo drzne slike, nenavadne metafore, prosta, skoro vseh tradicij osvobodjena oblika, mistično nadahnjena pesniška dikcija, ki jo pa žalibog

semintja motijo vprav mučna racionalistična »pojasnila«, in nemalo tudi ono primitivno »čudenje«, ki se semintja preliva v oboževanje narave. Vsekakor vrelo vino, novina, ki se bo še unesla... *Ivan Mazovec.*

Đuro Dimović, **Kraljević Marko**. Drama u četiri čina. Zagreb 1919. Izdanje Matice Hrvatske.

V dobah velikih narodnih pokretov in usodnih dogodkov se v književnosti opaža, da se pesniki radi potapljajo v zgodovino, se zamišljajo v prošlost svojega naroda, v duhu oživljajo velikih prednikov pomembne dogodke, čašo oblike napolnjujejo z nanovo oživljenim življenjem blestečih junakov in predstavljanjem dejanja in nehanja velikih časov. Srbohrvatski umetniki kaj radi zajemajo snov iz one slavne davne dobe, ki jo je otela pozabnosti ljudska pesem.

Največji srbski junak kraljević Marko je postal v ljudski pesmi idealizirana mitična osebnost, nekako vtelešenje plemenitega srbstva, a očituje poleg vseh junaških prednosti tudi čisto človeške slabosti; preliva solze, popiva, včasih se sam omaloveri in v gotovih opasnih trenutkih se izmota iz položaja na zvit, junaku nepristojen način. Da je postal Marko centralni tip, bo razlog v tem, ker je narod pod njegovim modrim in treznim vladanjem srečno in zadovoljno živel; Marko brani pravico, zakon in čast, služi cerkvi in narodnim običajem, išče človečanstvo in spoštovanje prednikov, ljubi prijatelje in druge, ščiti ženske in slabe in pomaga ubogim. Toda vse njegovo dejanje in nehanje, kot se nam razodeva v pesmi, je tako epično, tako raztegnjeno, tako nedramatično, da je težko iz te snovi napraviti dramo. To se tudi Dimoviću ni posrečilo, ampak je pričujoča »drama v četiri čina« dialogiziran epos, ki pa vsebuje skrite tragične koncepcije. Dejanje ne izhaja iz notranjosti, iz junakovega hotenja, ampak je čisto mehanski zunanje. Koliko več tragike je v še tako kratki lirični narodni pesmi, kjer ni navidez prav nič dejanja, a je vsak stih napisan s srčno krvjo — kot v teh štirih dejanjih, kjer nastopa nebroj oseb in so izrabljena vsa scenična sredstva, ki naj vplivajo na gledalca, kot je običajno v velikih romantičnih dramah. Poleg tega vplivajo na čitatelja tudi pogosto posejane sentence, čuvstvena razmišljanja, ki so nanašana na zunanje dogodke, kakor na str. 176:

Čudni jesu božji puti:
za smrtnikom zvono zvoni,
a za Markom urla bura —
plače nebo, gora odgovara!
Al ni mûka ako nema,
život — borba prazno snovidjenje,
čežnja veza s javom, što je i ja sagledam moram,
u bunaru, na kraj puta — nedohoda kada se probudim!?
... Mir moj opet ote, Marko: nema bića bez bola!

Skratka: pričujoče delo je nov dokaz, kako nevarno je epos pretvarjati v dramo, če se pri tem pisatelj ne poglobi dovolj v snov in ne poišče onih skritih tragičnih konfliktov, ki jih zastirajo zunanji dogodki.

Miran Jarc.

Avguštin Ujević: **Lelek sebra**. — Beograd. C. B. Cvijanović. MCMXX.

Hereditivski stih. Klasicizem. Tudi erotika spominja na staroitalijanske lirike. Značilno za Ujevićevo poezijo je sintetiziranje doživljajev. Sonet ne obdeluje

le posameznega gotovega hipa duševnosti (impresionizem), temveč to, kar je tipično (Prešeren). Zato je tudi povsem razumljivo, da je pesnik vzljubil Ketteja, ki mu je posvetil sonet:

D a h.

Svaku srodnu dušu dira svojim zvukom,
drumom kuda hodi širi nebulozu
i prazninu sveta kudi večnim mukom
a strahotom mira bije ljudsku prozu.

O n j e s a m i d u b o k. A kad zvučnim lukom
probudi za rosu zoru i mimožu,
uskrsnule stvari, smehom i jaukom,
prodiru u crnu svetinju i grozu.

Širom zemlje stupa s tajnom i sa ružom.
Sva ga srca žude, trepeću sva nedra
ko za neku ljubav otrovnu i jaku;

— no kad carski prođe celim belim krugom,
i nijednog čela ne bude več vedra
gubi se ko oblak, u zlatu i mraku.

V zadnjem sonetnem ciklu je pointa vse zbirke: otroci časa smo, na licu nosimo žig trpljenja in kot luč v gluhi puščavi zasveti ljubezen in nam je edino dano le še čakanje na smrt. Poslednji verz izzveni v večnovetni vprašaj: »Šta to znači?«

Iz vseh pesmi diha odkritosrčnost, ki odtehta vso eksotično navlako kot jo neredkoma očitajo moderni in ki je le bogato nakičeno zagrinjalo, za katerim zeva široka praznina njihove notranjosti.

Miran Jarc.

Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1921. Izdala in založila Družba sv. Mohorja na Prevaljah. Vojska je ubila poljudnost častitljive ljudskovzgojne Mohorjeve knjige. Komaj še polovica udov se je ohranila od sijajnega števila devetdesetih tisočev. Tudi oblikovno je utrpela Mohorjeva knjiga škodo. *K o l e d a r* je komaj še oblikovno soroden močnim svojim predhodnikom. Vsebinsko je omeniti v njem leposlovno pisane *M e š k o v e* spomine »Na begu« (5. januarja 1819), *P. P e r k a* črto o »Sinahi«, ki je vsaj meni neokusna s tisto besedno poento otroškonaivne iznajdljivosti: »A n g e l a — ti si m o j a n g e l l« Vesel sem *F r. S m o d e j a*, ki je ocenil v pokojnem *d r. L o v r u P o g a č n i k u* slovenskega pesnika, kar je bil *D o m i n s v e t* (*Levu Leviču*) tako neumljivo — pozabil. Članek o *P. S t. Š k r a b c u* je zajemljiv, a v »Koledar« ne sodi, kamor je prišlo, po pravici poročilo o odkritju spominške plošče velikemu slavistu. Nekaj strani je odmenjenih orlovskemu taboru v Mariboru. Tesen je Šarabonov pregled »Svetovnih dogodkov«. Tako je »Koledar« ves reven in neznaten, samo še za to, da je; prav neradovoljen simbol je vse naše koroške mizerije in mizerije v uredništvu Mohorjeve knjige, kjer menda *f a k t o r j i* določujejo obliko in vsebino gotovih knjig. Ne! Je pa že lepša nagla katastrofalna smrt, kakor taka večletna jetika, ki govori že toliko let iz banavzično omlednih stavkov v tajniškem »Glasniku«, ki so vedno zopet živ dokaz, da uredniki Družbenih knjig že zdavno niso več svoji nalogi kos.

Dr. I. Pregelj.

Anton Melik: Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev. I. del str. 228, II. del str. 313. — 8°. (Pota in cilji, zbirka poljudno-znanstvenih spisov, zv. 1—3. Tiskovna zadruga v Ljubljani, 1919—1920.)

Kakor je okoren sedanjí ofícielni naslov naše skupne domovine, tako navaja pričujoča zgodovina opravičeno v naslovu imena treh že sedaj politično ujedinijenih jugoslovanskih plemen. Kajti kljub temu, da beleži naša prošlost mnogo momentov zajedniškega sožitja, mora priti avtor in čitatelj vendar do zaključka, da je politična razkisanost ter kulturna razdvojenost le prečesto in predolgo vsiljevala posameznim plemenom posebna pota, jim delila različno usodo, preden so prišla končno do skupnega cilja.

Pisatelj te koristne in potrebne knjige se je žal omejil vse preveč na opis raznih, za celokupni razvoj dostikrat malopomembnih političnih dogodivščin. Med obširnimi pripovedovanjem o bojnih praskah in rodbinskih težnjah številnih vladarjev in knežičev se na nekaterih mestih vpleteni drobci iz kulturne zgodovine naravnost izgubljajo. Moderen historiograf pa bi nikakor ne smel omalovaževati vpliva in pomena notranjega, duševnega življenja narodovega kot važnega gibalca v razvoju in poteku tudi zunanjepolitičnih dogodkov. V tem pogledu je značilno, da avtor v seznamu glavne literature ne navaja Jirečkovega dela »Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien« (Denkschriften der kais. Akad. der Wiss. in Wien, ph.-h. Kl., Bd. 56, 58, 1912, 1914), ki na obširno razpravlja o notranjem ustroju in kulturno-političnih razmerah srbskega naroda, marveč le njegovo »Geschichte der Serben«, v kateri je o mnogočem omenil le rezultate iz prvoimeno-vane razprave.

Pa ne samo v srbski ali hrvatski, tudi v naši ožji slovenski povestnici bi se dalo v tem oziru dodati še to in ono.

Že glede prvotnega naseljenja se drži pisatelj še vedno teorije, da so vsi južni Slovani prišli v svoja sedanja bivališča od izliva Donave sem. — Razmerje slovenskega poganstva do krščanstva bi se dalo pojasniti tudi z okoliščino, da so Slovenci z imenom krščenik, krščenica označevali človeka, ki jim je moral biti s svojo službo na razpolago.

Pravni in socialni pomen vojvodskega ustoličenja je dalje vse premalo poudarjen. Izgovor, da je »popis obreda pri nas splošno znan«, našim sodržavljanom drugega narečja gotovo ne bo dovoljno pojasnilo, kakor tudi ne obilim domačim nevednežem. Tudi ne omenja, kolike važnosti je bila za ves naš kulturni razvoj XIX. stoletja ustanovitev stolice slovenskega jezika na ljubljanskem liceju. Pri opisu slovenske in hrvatske protestantske književnosti bi ne smel izostati naš prvi zajedniški (leta 1578. v Ljubljani umrlí) književnik Jurij Juričič iz Vinodola, ki je izdal skupno zbirko slovenskih in hrvatskih pesmi ter predstavil v slovenščino 2. in 3. del Spangenbergove postile. Istotako bi bilo omeniti bogato istrsko glagoljaško literaturo: kronike, pesmi, listine, sodne zapisnike in notariatske knjige, v narodnem jeziku pisane. O Dušanovem velepomembnem zakoniku pravi Melik nakratko, da je to zbirka sodobnih srbskih zakonov pod vplivom bizantinske zakonodaje. Gotovo, da so Srbi poznali grške pravne uredbe, če že ne iz življenja, pa vsaj iz sistematično urejenih kodifikacij (nomokanoni, proheironi). Jireček je dokazal, da je bila med srbskim in bizantinskim pravom bistvena razlika in da je Dušan uporabljal predvsem razmeram njegove države prikladnejše statute

mest jadranskega primorja, na kar kaže tudi pomanjkanje grških juridičnih terminov (zakonik pozna v tem oziru le meropse, kjefaliije, hrisovule in igumene).

Glede plemstva bi bilo pristaviti, da so se še za časa Štefana Prvovenčanega imenovali navadni svobodnjaki »vojniki«, ki so se v XIV. stoletju pričeli šteti med nižje plemstvo. Ime sebr je označevalo kmeta, zlasti pa človeka, ki ne razpolaga prosto s svojim imetjem, torej družabnika in najemnika. Pri obrti bi opomnil, da so naši pradedje tudi sami tkali platno. V tem oziru niso bili navezani izključno le na tuj uvoz, kakor hoče Melik: beseda »platiti« nas še danes opozarja na to, da nam je bilo platno nekdanje glavno plačilno sredstvo, kot pri Rimljanih govedo (pecus: pecunia). Ibrahim ibn Jakub in Helmold pravita tudi o Čehih in Pomorjanih, da so plačevali s platnom.

Zadnji srbski despot Pavel Bakić ni bil morda kak navaden častnik v Ferdinandovi vojski, marveč eden najmočnejših in najbogatejših ogrskih magnatov, ki so ga kot Srba (prišel je iz Venčaca) silno črtili. Naslov despota mu je dala vlada le zato, da bi pripravila Srbe na turškem ozemlju do upora in uskoštva. Uskoki niso prihajali na avstrijsko ozemlje vedno le iz čistega idealizma, pogosto so se ravnali po latinskem pregovoru: ubi bene, ibi patria.

Neresnična je Melikova trditev, da je pravoslavnim Uskokom šele Jožefov tolerančni patent zagotovil svobodo njihove veroizpovedi. Célo XVI. stoletje jih je pustila katoliška hierarhija, ki je imela s protestanti dovolj opravila, popolnoma pri miru; uskoška popa Maleševac in Popović sta bila celo Trubarjeva pomagača. V XVII. stoletju je sledil pač preobrat, toda niso jih skušali toliko pokatoličniti kot pounijati. Cesar Leopold I. je 20. avgusta 1691 zajamčil pravoslavnemu metropolitu tako obsežne pravice v verskem in posvetnem oziru (n. pr. neomejeno pravico dedovanja), da je bila ustvarjena s tem privilegom naravnost neka država v državi. Isto jim je potrdil tudi Karel VI.; poznejša cerkvena samouprava ogrskih Srbov ima svojo prvotno pravno podlago uprav v gornjem privilegu. Na sinodi, ki jo je leta 1734. sklical zagrebški škof Juraj Branjug, čujemo nasprotno od strani katoliške duhovščine tožbe o silovitem razmahu prodirajočega pravoslavja. Pravoslavni so se popolnoma prosto gibali, imeli so lastne samostane in duhovnike ter si neovirano zidali svetišča; v Zrinjski Krajini so se n. pr. polastili celo tamošnje katoliške cerkve sv. Štefana ter prirejali v nji gostije.

Glede podeljevanja turških fevdov (timar) moram pripomniti, da so jih — vsaj v Bosni — prejemale čisto tudi kristjani. Tudi ne drži Melikova trditev, da kristjani niso služili v turški vojski. Gornjegrajski Benedikt Kuripešić, ki je leta 1530. v poslaniški misiji prepotoval Bosno, Srbijo in Bolgarijo, pripoveduje, da so tudi spahijem podložni krščanski kmetje morali hoditi na bojne pohode. Pravi pa, da se ti martoloži ropanj niso radi udeleževali in večina tudi ni marala biti deležna plena, ker je bila vera v njih, da nobeden takih ne umrje srečne smrti (das inen das, so sy wider die Cristen heraus raisen, ain verdambliche synndt sey..., das derselben wenig aines gueten todts sterben).

Da je bil luteranski pokret v hrvatski krajini zelo živahen, ker so ga podpirali tamkaj nastavljeni člani

protestantskega notranjeavstrijskega plemstva, je le deloma res. Kajti hrvatski stanovi so ravno radi tega, ker je to tuje protestantsko vojaštvo hotelo zmanjšati bansko oblast, zavzeli strogo katoliško stališče in so luteranstvo popolnoma udušili. — Z zmago protireformacije se staro plemstvo ni kar takoj vdalo, deželni knezi so si marveč ustvarili deloma novo uradniško plemstvo (Briefadel). — (Dalje.)

J. Mal.

UMETNOST.

Kralj Matjaž, narodna pesem, ilustriral Fran Kralj, založil dr. Albin Stelè, natisnila in klišeje izdelala Jugoslovanska tiskarna, v Ljubljani 1921. Cena izvodu na finem kartonu (samo 200 izv.) 40 dinarjev (160 K), s poštino 10 K več, izvoda na finem papirju za umetniške reprodukcije pa 35 din. (140 K), s poštino 8 K več. Knjiga se naroča v knjigarni L. Schwentner v Ljubljani. Kdor razpeča 10 izvodov in jih skup naroči, dobi enajstega zastonj.

Zanimivi poskus Fr. Kralja, spisati narodno pesem o kralju Matjažu na tak način, da bo že v poteku pisave prišla do izraza vsebina, in ilustrirati glavne momente te pesmi, je bil predstavljen občinstvu — prvič na XIX. razstavi v Jakopičevem paviljonu. Ker je delo obstajalo iz 40 risb in je bilo neobhodno za poglobitev vanje prečitati tekst, se je pač le malo obiskovavcev res potrudilo in prodrlo do bistva. Kdor se je toliko potrudil, mu ni bilo žal. Sedaj je delo izšlo v knjižni obliki in ga bo vsak lahko užival doma v času počitka, ko ga ne bo ničesar motilo. Knjiga je umetniški in tiskarski unikum v našem knjigotrštvu, kajti vse od prve do zadnje strani je kliširano. Umetnik si je priredil že prej posebno stilizacijo latinske pisave, o kateri se lahko reče, da je estetsko neoporečna in jo je z uspehom rabil pri svojih plakatih in risbah. Ta pisava in prosti sistem, po katerem jo razporeja, je dekorativno učinkovita in se dá z lahkoto prilagoditi različnim potrebam; pri tem pa je lahko čitljiva; princip obstoja na tem, da pusti črki njeno navadno obliko in je ne kviri, dalje da pentlje in druga karakteristična znamenja posameznih črk močno poudari, vezilne črte pa zelo iztegne; črta, s katero tvori pisavo, je skoz in skoz enako debela. Potek pisave podreja dekorativnemu ritmu in ga le redko uporablja v ravni črti. Pri Kralju Matjažu je pa ta prvotno dekorativni ritem poteka pisave izpremenil v ritem, odgovarjajoč vsebini; že zunanja slika pisave naj bo slika vsebine. Vzemimo za primer prvo stran teksta, kjer so prvi štirje verzi o ženitvi kralja Matjaža napisani v prijetnem, lahko valujočem ritmu veselja. Ozadje jim tvori ornamenat iz lipovih listov in cvetov (slovenstvo). Po sredi je potegnjena preko lista grozeča črna lisa slutnje nevarnosti. Naslednji verzi v svojem poteku nenadoma porušijo dosednji mirni ritem in padajo preko črne lise proti desnemu kotu; kjer gre pisava preko črne lise, je bela, kar daje zunanjemu licu uredbe poseben mik. Matjažev odpor v zadnjih dveh verzih te strani je izražen s tem, da se ritem teh dveh ostro postavi kot vstajajoč, oponujoč, s svojim koncem proti padanju prejšnjih. Zanimivo je, kako potem do boja postaja vsaka stran vedno bolj grozeče črna, dokler

se povest o boju samem ne vrši na čisto črnem ozadju v beli pisavi. Črno ozadje začne izginjati, ko se Matjaž odpravi v Turčijo reševat Alenčico; zaupanje v njegov uspeh je toliko, da so naslednji listi že čisto beli. Tudi pozneje se v ozadju pojavljajo ornamentalni motivi v zvezi z vsebino. Opozarjam na stran, kjer se pripoveduje, kako Matjaž dirja okoli vojske in seka Turke, ali na ono, kjer zdirja v Turčijo globoko, ali zadnjo stran teksta, ki je, kakor prva, posebno poučna. Za razumevanje, po ugotovitvi principa, ni treba nič drugega kot čitati, ker bo s čitanjem vse postalo samoposebi jasno.

Ilustracije so bile izvršene s svinčnikom in dokazujejo bujno fantazijo ilustratorjevo. Nekatero težavo bodo morda delale slike boja in bega, dokler se gledavec ne vmisli v perspektivno stališče; gledane so namreč od zgoraj ali vsaj napol od zgoraj in zato polne za naše oko nenavadnih perspektivnih skrajšav.

S Kraljem Matjažem smo dobili res lepo književno-umetniško delo, razen tega pa delo, ki narodno pesem tako poživlja v fantaziji bravčevi, da bi nobena pisana ali ustna razlaga ne mogla bolje. Čitatelj je od začetka do konca prisiljen, čisto fizično prisiljen, slediti vsebini; in ko bo prečital tekst in pregledal ilustracije enkrat, ga bo mikala že sama dekorativna raznovrstnost, da bo knjigo še obdržal v roki, jo obračal semintja in se veselil zdaj tega, zdaj onega posebno posrečenega motiva.

Del naše preteklosti, ki se zrcali v ti pesmi, bo s tem delom zopet oživel v fantaziji sedanjosti. *Frst.*

XIX. umetnostna razstava v Jakopičevem paviljonu se je vršila v maju in juniju letošnjega leta. Razstavljenih je bilo vsega skupaj okoli 240 del sledečih umetnikov slikarjev: Gaspari M., Gustinčič P., Kambič M., Klemenčič Fr., Kos G. A., Kralj Fr., Kralj Tone, Simončič-Blumenau Vera, Šantel Henrika, Šantel Saša, Tratnik Fr., Vavpotič I., Zupan Fr., Zupanec A., Žmitek P. Poleg teh so razstavili tudi sledeči kiparji: Kos T., Kralj Fr. in Kralj Tone, Napotnik I., Zajec I.

Osnovni značaj so razstavi dajali Tratnik, Kos G. A. in brata Kralja, okoli teh se je osredotočevalo vse zanimanje obiskovalcev. Tratnik je nastopil še z večjim številom oljnatih slik kakor lansko leto; glavni del so tvorili štirje portreti, ter Slepa, Mati in otrok, Inspiracija, Pianissimo in Učenca. O velikih dveh portretih (gospe P. in dr. Z.) lahko rečemo, da sta reprezentativna i po koncepciji i po obliki. S svojo pastozno tehniko, slonečo samo na barvi brez direktnih risarskih pomočkov ustvari Tratnik pester barven milje, s katerim dvigne svoje modele iz realne okolice v fantastični svet barvnih prikazni. Najdalje gre v ti smeri njegov lastni portret. Velikopotezna barvna študija sta Učenca. Mati in otrok je rešitev zanimivega problema osvetljenja; žena z otrokom sedi s hrbtom proti oknu, tako da razsvetljava prihaja od zadaj in je vsa sprednja stran v senci. Pianissimo je razpoloženski motiv, ki pa že meji na sladkobo. Inspiracija je primer dobesedne simbolike z motivom roke, igrajoče na tipkah klavirja, in druge iz nadnaravnih sfer se pojavljajoče in soigrajoče roke. Vsekakor pa je ta rešitev popolnoma Tratnikovska, čeprav malo tradicionalna. Najboljša je Slepa. Slepici so od nekdaj priljubljen Tratnikov problem; tu

je ustvaril v dovršeni barvni sliki delo polno razpoloženja. Slepa, ki tipa v svoji okolici, sluti luč po barvnih reakcijah očesne mrežice, ki jih imamo, če zapremo oko in gledamo proti solncu ali luči; Tratnik jih je prenesel na okolico Slepe in s tem dal slutiti gledalcu to, kar se dogaja v očesu revice, ki tiplje proti svetlobi. Po vsej koncepciji je to delo skoz in skoz tradicionalno Tratnikovsko, zrel sad iskanja dolgih let. Radi svojega silnega kolorizma, radi razpoloženskih vrednot in deloma gotovo radi barvnofantastičnega miljeja se ne čudim, da je Tratnik to pot pridobil mladino na vsej črti.

G. A. Kos je bil istotako v prvi vrsti zastopan s portreti. Tudi on operira z barvo, toda v drugi smeri kot Tratnik. Svojim modelom daje vselej iskane poze, izraz obraza ga zanima skoraj do minucioznosti, ves kolorit uglaši v enoten ton, s katerim hoče izraziti obenem neko vsebinsko stran svoje slike. Posebno karakterističen je v tem oziru portret dr. Ozvalda, ki mu je dal ime »portret filozofa« in imel nedvomen namen, tudi z aranžmajem barvnega ozadja pripomoči tej označbi. Kosove slike, ki jim ni mogoče odrekati rafiniranosti v barvni kompoziciji in v pozi, ter ljubezni, s katero so izdelani posebno obrazi, napravijo vseeno nekak čudno hladen, preračunjen vtis. Dekorativno prav posrečena je bila Voda.

Brata Kralja sta zopet vzbujala največjo pozornost, posebno ker sta nastopila s celo vrsto novih originalno zamišljenih reči. France je presenetil s ciklom risb in ritmično lepopisanim tekstom narodne pesmi o Kralju Matjažu, ki je medtem izšla v knjižni obliki in zato govorim o nji posebej. Izmed plaket je bila posebno ljubka Krokar. Polne poezije so bile risbe k Bevkovim pesmim, med katerimi so se posebno odlikovale Življenje trpljenje vsepovsod in Moje srce skrivnosti nosi. Linearni stil je isti kakor pri prejšnjih njegovih ilustracijah, samo da je čuvstvo res proželo vse te kompozicije. Razen tega je France na ti razstavi nastopil z vrsto problematičnih del, slonečih deloma na miselni abstrakciji in bistroumni kombinaciji (Umetnik, Dvojni ljudje, Pekoča vest, Težak spomin itd.) ter na barvni simboliki, ki igra že pri pekoči vesti precejšnjo vlogo, najizrazitejše delo te smeri in najbolj simpatično pa je Materin egoizem, ki je tudi dekorativno izredno učinkovit. O ti smeri podrobneje na drugem mestu. Dejstvo, da je moral opremiti svoja dela te vrste s komentarjem, je bilo porabljeno kot argument proti ti smeri.

Tone Kralj je nastopil prvič kot grafik. Razstavil je celo vrsto ujedkovin, med katerimi se je po izvršitvi in po zamislu odlikoval cikel Življenje. Pozabiti ne smemo, da je Tone v ti smeri še začetnik in zato mu moremo samo čestitati na teh poskusih. Izmed večjih slik je vzbujala pozornost »V zatonu življenja«, turobna v svoji barvni simboliki, od začetka malo mrzla, pri natančnejšem študiju pa se je izkazala za delo, ki gledalca osvoji. Neskončna usodnobrezupna otožnost jo preveva. Neizprosna smrt kot deleža vseh veje iz vse slike in ji daje vsebinsko enotnost. Omenjali so pri tej sliki Klimta, in mislim, da upravičeno, kar pa globokoobčutenemu delu ne zmanjša vrednosti. Izmed plastičnih del Tonetovih sta se odlikovala Obup, Idealist, Vklenjena ljubezen in Tuga razen originalnosti vsebinskega zamisla posebno po svoji dekorativni

strani, po kateri prinašajo v naše umetniške razmere važen nov element.

Po številu razstavljenih del se je na ti razstavi odlikoval Saša Šantel, ki mu gotovo ni mogoče odrekati marljivosti in ljubezni, s katero izdeluje svoja dela. Vrsta lesorezov, portreti slovenskih skladateljev, ni dala sicer nič genialnega, gotovo pa zanimiv kulturni dokument. Ljubše kot njegove oljnatе slike so mi njegove grafike, ki jih zna, čeprav tradicionalno, vseeno okusno komponirati v barvi in motivu.

Ivan Vavpotič je razstavil dva velika portreta, neke dame in pisatelja Krajgherja. Komponirana sta tradicionalno v okusu portretistov dunajskega Künstlerhausa, za katerimi tudi kvalitativno ne zaostajata.

Izmed kiparjev sem brata Kralja že omenil; označuje ju tudi kot kiparja in rezbarja bujna fantazija in v kompoziciji smisel za dekorativnost. Poleg njiju je mož čisto izrazitega značaja Napotnik, ki je to pot razstavil večje delo v lesu, Mati, za katero velja kakor za ostala, ki so bila razstavljena, kar sem povedal o priliki lanske razstave. Novih potov in nove vsebine medtem ni iskal.

H koncu razstave je razstavil nekaj stvari tudi Tine Kos, pri katerem se je že pri prejšnji priliki opazalo, da dela v smeri monumentalne stilizacije gest, teles in skupin in zasieduje zaenkrat pretežno formalne probleme. Zato so njegove prve stvari, ki sem jih videl, napravile name hladen vtis preračunjenosti. Sedanje stvari so v mnogem oziru spominjale na Fr. Kraljev ekspresionizem, ogrele me tudi to pot niso.

Z Verovškom in Boršnikom, ki so jima v opernem gledališču odkrili spomenika, je Fr. Kralj ustvaril dva monumentalno zasnovana, ostro karakterizirana portretna kipa, ki spadata med najboljše pri nas.

Konkurenca za spomenik zasedenemu ozemlju, ki ga je projektirala Jugoslovanska Matica pred bivšim deželnim dvorcem, je pokazala, da imajo naši kiparji malo smisla za monumentalnost in malo gibčno fantazijo. Odlikovala sta se po iznajdljivosti in originalnosti motivov ter globokosti čuvstva brata Kralja, od katerih je Tone dobil prvo darilo za osnutek, ki predstavlja kos zemeljske oble, poln ran, ki krvavijo, nad njo pa se dviga torzo moža s trnjevo krono na glavi s posekanimi rokami. Dolinar L. si je svoj motiv Kariatid, nosečih tramovje, izposodil od Meštrovića. Ostali so si zamislili svoje osnutke deloma v okviru pravljичnega simbolizma, katerega formulacija pa je bila konvencionalno doslovna.

Diskuzija o tej razstavi, ki jo je otvoril mladi, medtem že umrlí abiturient Piber s svojim mnenjem o nji v »Slovincu«, je duhove močno razburila in rodila vrsto deloma ostrih replik. Pibrov spis je bil izraz mnenja mladine o naši upodablajoči umetnosti. Bil je pravzaprav samo konstatiranje fakta, s čim v naši sedanji umetnosti mladina simpatizira in živi in kaj je ne ogreje. Nasprotniki so mu sploh odrekli pravico do izpovedovanja svojega mnenja v umetnostnih zadevah, kakor da bi umetnost ne bila zadeva vseh, ki intenzivno preživljajo življenje, — in kdo ga preživlja intenzivneje kot mladina. Podtikali so objavljenju njegovega spisa razne druge namene, a pravi in edini je bil tisti, ki sem ga označil tudi v uvodu v »Slovincu«: Pribiti v javnosti dejstvo, kako misli o teh vprašanjih

mladina, pokazati javnosti spis, ki ni bil sicer samostojen po svoji vsebini, ampak se je opiral na vse mogoče vire, ki jih tudi ni tajil, a je kazal o izredni bistroumnosti in stilistični spretnosti; nazadnje pa sem hotel uveljaviti to mnenje napram mnogim, ki se uveljavljajo v našem dnevnem časopisju in jim je umetnost z vsemi pečati zapečatená skrivnost, katerih referati niso niti dokumentacija kakega stališča niti vsaj spretno podanje tujih misli, za kar smo imeli klasičen primer lansko leto enkrat v »Napreju«, letos pa v zadnji številki »Plamena«. Ljubše mi je, da govore nestrokovnjaki, ki so iskreni v svojih simpatijah in antipatijah, kakor pa poklicni »kritiki«, ki se love od fraze do fraze in ne zastopajo ne stališča naivne iskrenosti kot Piber, ne strokovne verziranosti, ne idejne gorečnosti in magari zaigranosti, in ne recimo vsaj rokodelskega presojanja, pa naj bi bilo tudi na nivoju Presernovega kopitarja.

Frst.

GLEDALIŠČE.

Drama.

Ker konec tega poročila prehaja skoraj že v novo sezono, sem primoran samo registrativno omeniti tisti del sezone, ki bi zaslužil večje pozornosti.

Strindbergova Gospodična Julija in Braccov Don Pietro Caruso sta bila strnjena v en mrakotni večer v režiji g. Kralja. Gospodična Julija, ta recept moderne drame, ki mu je moral sam avtor napisati obširen uvod, kjer pravi: »Življenje ni tako matematično-idiotško, da samo veliki majhne požirajo, ampak ravno tako pogosto se zgodi, da čebela usmrti leva ali mu vsaj napravi, da znori,« ta pesem nagonov je mestoma prebrutalna in trga estetično kontinuiteto. V Juliji (ga. Pregarčeva) in Jeanu (g. Kralj) smo videli mnogo ambicije, izčrpani pa vlogi nista bili. Braccov Don Pietro Caruso ni uspel — stvar je najbrž tudi lepša v knjigi kot na odru, igra je bila le malo nad diletantstvom.

Galsworthyeva Borba, socialna drama, enako velika v svoji objektivnosti kot v preprostosti, je bila višek letošnje sezone. Režiser (g. Šest), igralci, občinstvo in kritika, vsi so bili strnjeni v soglasno umevanje dela, ki zasluži, da se vsako leto povrne na oder.

Ni pa bil tako enodušno sprejet Shawov Androklos in lev v režiji g. Rogoza. Pretežak je bil prvič za naš igralski zbor; kos svoji nalogi sta bila le g. Rogoz (Androklos) in g. Šaričeva (Lavinija), skoraj tuj pa je ostal občinstvu. Shaw je ves grotesk; suvereno hoče novih estetičnih vrednot, ki so vendarle konglomerat priznanih prvin. Značilno zanj je, kako bizarno zaobrne legendarno snov in jo vso prepoji z moderno duševnostjo. Androklos in lev je z estetične plati bolj zanimiv kakor pa v resnici neoporečno delo. V njem občudujemo več duha, več priostrene filozofije kot lepote — kajti tragikomična sredstva, ki izigravajo gledalčevo iluzijo, niso prvina, temveč surogat, čeprav rafiniran.

Nušičev Navadni človek je delo poštene stare tehnike, ki ji je dobrosrčna naivnost največje dobro, a zdi se, da je tudi za nas vendarle še preskromno. Igranje je bilo gladko.

Hauptmannova Elga je pesem, sanja, izliv, zato o drami sami ni govora in naše gledališče ni izrazilo v nji umetnine, ki je stisnjena v ta delirij; Elga je podala dokaz, da umotvora ni mogoče podati šablonsko — in ga. Danilova ima svojo Elgo že za seboj.

S Scribejevim Kozarcem vode smo zaključili sezono. Drama je brezdvomno izborna scenično delo. Pečat gotove dobe se mu pozna le v toliko, v kolikor tudi najboljšo delo ne more zatajiti časovne manire. Vse vrline dela so danes še sveže, prava umetnina se ne postara. G. Putjata, ki se je izkazal kot računajoč režiser, pač ve, kje je uspeh tudi njegovi igri. Kot vicomte de Bolingbroke je združil maniro igranja in poudarek vloge in tako speljal go. Boršnikovo (vojvodinjo Marlborough) na sijajen turnir. Kraljica Ana ge. Šaričeve je bila dovršena zgodovinska figura. To delo je tvorilo v resnici dostojen konec sezone, ki se je iz mnogih notranjih kriz končno vendarle spet dvignila nad svoj začetek.

France Koblar.

GLASBA.

O narodni pesmi.

V ljudsko-narodnih napevih najdemo tipične lastnosti, ki jasno kažejo značaj slovenske psihe. Pri tem opazimo, kaj je v njih glavno, katere lastnosti prevladujejo in katere stopajo v ozadje. Kdaj in kako Slovenec najrajši poje, pove najkrajše narodna pesem sama:

»Če me ravn srce boli,
vem: si morem peti.«

Slovenec je lirično razpoložen, poln senzitivnosti, zgane ga vsaka senca, vsak še tako rahel gibljaj, pogovarja se z melodijo in tolaži. Lahko se reče, da v njem prevladujejo lastnosti, ki so po svoji barvi bolj ženske: Otožnost, resignacija, zamišljenost na eni strani, a na drugi pristrčnost, šegavost, veselost. Bojevitosti slovenski narodni napevi ne poznajo. Bojnih koračnic pri nas ni, ker so pesmi, ki se po njih eventuelno dá korakati, prepojene od značaja, ki bojnim koračnicam ne odgovarja. To se strinja s poročili nekaterih zgodovinarjev, ki pravijo, da so bili stari Slovenci vesel narod, radosti željan, ki je pil svoje vino in poslušal godbo ali pel in da so že zgodaj začutili moč glasbe, se je močno oprijeli in niso nanjo pozabili niti v hudih dneh. Pesem jih je spremljala povsod, postala jim je tolažba in potreba. Kakor znano, so zato Slovenci od nekdaj dobri pevci.

Omeniti je še, da se karakteristika za naše napeve išče v alpskih značilnostih in pa v omejitvi harmonije na prvo in peto stopnjo. Da se pa omogoči tem jasnejše pojmovanje, naj imenujem nekaj značilnih napevov resnega značaja, kakor so na primer sledeči: »Meglica«, »Stoji mi polje« I. in II. (iz Štreklja), »Srce je žalostno«, »Marija in mlinar«, »Mene srce boli«, »Kdor je truden, naj gre spat«, »Kako bom ljubila« itd. Nekaj primerov za pesmi živahnih napevov: »Plavarska«, »Pij«, »Veseli bratci«, »Čukova ženitev«, »Vanek«, »Sem bla stara dvanajst let«, »Kot so me mati navedili«, »Zima odhaja«, »Ogljar«, »Jegerle« itd. Pesmi

živahnega značaja se vobče manj pojo. Ravnotako — če še ne slabše — je z napevi v molu.

Glede posebnosti, ki bi bile značilne za slovenske narodne napeve, se je tekom časa pojavilo dvoje misli, od katerih bi druga hotela izključiti prvo. Prva trdi, da je starejša slovenska pesem bila zložena v molu, druga pa, da v duru. Za zagovornike prve trditve so značilni napevi v molu, medtem ko jih imajo pristaši zadnje trditve ravno na sumu. Z absolutno gotovostjo trditi eno ali drugo, bi bilo nekoliko prenačljeno, zlasti še, če se ozremo nekoliko na okrog. Nasprotno lahko sklepamo po analogiji na to, da so se pesmi pele v obeh tonovih načinih. Bilo bi neverjetno, da bi se bili ravno Slovenci tako izolirali na durov ali molov način, medtem ko sta prepoznala evropski svet oba. Izjave poročevalcev iz starejše dobe, ki bi zatrjevali, da so se napevi peli večinoma le v molu, bi se težko odločil vzeti za merodajne. Prvič so Slovenci bili vedno sprejemljivi za sadove nastajajočih kultur, na kar se dá sklepati že iz lastnosti njihovega značaja, v kolikor smo rekli, da je ženski. Recimo, da je molov način težje peven in da je vsa množica komoda, pa da vse to pri nas ne pride v poštev, ravno vsled tega, ker se Slovenci vdajajo melanholiji, resnica pa je, da se je prej in slej mnogokrat o kakem napevu mislilo in govorilo, da je zložen v molu, ker je bil po značaju otožen. To zamenjanje pride od tega, ker se je mislilo in se še vedno misli, da mol pomenja žalost, in da je zato vse, kar je žalostno, komponirano v molu. Neresničnost teh misli lahko vsak čas konstatiramo. Veliko je namreč pesmi, zloženih v duru, in kljub temu žalostnega značaja, da plava nad njimi tožna melanholija, diha lahke resignacije, kakor tudi različne druge nianse, sestavljenih čuvstvenih barv. Rad verjamem, da se je poizgubilo lepo število molovih napevov — porazgubili so se gotovo vsemogoči — ali kar se tiče starejših poročil o njih, je stvar nekoliko kočljiva, ker otožnost ostane za slovensko narodno pesem značilna tudi v duru, tako da značaj mnogih narodnih pesmi v duru podaja običajni vtis molovih napevov.

Kar se tiče izvirnosti napevov samih, mislim, da njih število ni neobsežno, ampak da jih je le gotovo število, ki se potem ponavljajo v različnih, včasih navidezno neizsledljivih variantah. Da vzamem par tipičnih primerov, kjer je melodična stran napeva ali popolnoma ali vsaj po veliki večini identična; napev pesmi »Oj ta vojaški boben« do drugega dela se glasi:

1. Zmerno.

Primerjajmo ta napev z naslednjim:

2. *Andante.*

Se dav - no mra - či, moj-ga
fan - ta še ni, če

Npravimo še nekaj primerov:

3. *Lahno.*

Soln-ce čez hrib - ček gre,

4. *Allegro.*

Soln-ce mi za - daj gre

5. *Lahno.*

Ptič - ka ve - se - lo nad hi - ško le - ti

Pri tem primerjanju najdemo sledečo melodično sličnost:

1. Oj ta vojaški boben:

d g d g a h g c h a (gis a h) g c h itd.

2. Se davno mrači:

d g d g a h g c h a (fis h a) g c h itd.

3. Solnce čez hribček gre:

g d g a h g c h a (fis h a) g c h itd.

4. Solnce mi zadaj gre:

g d g [h c h a] h a ——— g c h itd.

5. Ptička veselo nad hiško leti:

g d g [h c h a] h a ——— g . . .

Pri variantah št. 2 in 3 se melodično variirajo tri note, zaprte v oklepaje, pozneje te tri sploh odpadejo in se zraven variirajo štiri note. Pri zadnji varianti — še docela odpade povlečeni sklep iz treh not (g c h) in se poenostavi na en sam ton (g). Sličnost med 2. in 3. in potem med 4. in 5. napevom je razvidna.

Spremenjen pa je tempo, takt, ritem in značaj, tako da bi človek na prvi hip ne mislil na toliko podobnost. Posebno karakter napevov je čisto različen. Prvi je veder, drugi sentimentalni, tretji je bolj vselega značaja, četrti in peti pa se v živahnosti stopnjujeta. Sicer so pa vse podobnosti in razlike razvidne iz navedenih primerov. Tudi formalno so napevi spremenjeni na prav zanimiv način. Kdor hoče še en primer zato, naj vzame pesmi »Srce je žalostno«, »Glejte, kak mimo gre« in »Jaz sem najmlajši brat« in bo prišel do podobnih zaključkov.

Kaj je slovenskim napevom skupnega, kaj se poleg značaja v njih zopet ponavlja, je težko ugotoviti, ker je obširnejši material takorekoč nedostopen. Neredko so slovenski napevi prav umetno zloženi in časih se pojejo v peterodelnih metrih. Poleg navedenega je za večje število napevov značilno, da eno- ali dvakratni motiv, ki se zapoje v prvi kitici samo enkrat, raste s številom kitic, tako da postane v zadnjih kiticah obširnejši nego vsi ostali elementi. Mala fraza se tako polagoma razširi, da postane vsaka kitica za gotov obseg daljša in v njem končno ona sama prevlada (primeri: »Eno leto sem služil«, »Miška«). Kar se često govori in misli o komponiranju v narodnem tonu, je vse nesmiselno, kajti umetnost, ki hoče biti ljudsko-narodna, mora imeti v sebi nagnjenja in misli, ki so za ljudsko-narodno pesem značilne, torej elemente, ki so tam doma, kjer umetnost nastaja.

Posvetimo nekoliko pozornosti dosedanjim izdajam slov. nar. pesmi, njih izbiri in načinu njih prireditve. Če kdo hoče napraviti zbirko, se mora spoprijazniti z mislijo, da se je treba pečati tudi z vprašanjem, katere pesmi sploh spadajo v tako zbirko. Če se najdejo variante, moramo vedeti, katere izmed njih imamo uvrstiti v zbirko in katerih ne. Vedeti moramo, katere pesmi so tako karakteristične, da jih smemo kot narodne predati širši javnosti in v kaki notaciji. V tem oziru vlada pri nas popolna anarhija. Prvič se izbira slabo. V zbirke pridejo pesmi, kakor »Luna sije«, »En starček

je živel«, »Rožic ne bom trgala«, »Nezvesta« itd., torej pesmi, o katerih natančno vemo, kdo jih je uglasbil in kdaj. Torej: ne, da niso ti napevi karakternistični, ampak sploh niso narodni. Celo Oskarju Devu, ki je, kakor znano, dosedaj še najbolje prirejal narodne napeve, se je zgodilo, da je v svojo zbirko uvrstil napev, čigar uglasbitelja poznam osebno celo jaz. To je kot narodna nagrobnica zaslovela pesem »Vigred se povrne«, komponirana okoli 1860. leta, izdana v prvem zvezku Vavknove zbirke »Glasi gorenjski« brez označbe njenega komponista. Komponiral jo je Janko Škrbinec, šolski vodja v pokoju, kar sem po dolgih ovinkih zvedel zadnje čase.

Potem so še druge pesmi, ki veljajo za narodne. To so vse one, ki živijo — kakor sem že omenil — od opisovanja prve in pete stopnje z neizrazito melodiko. Eden bolj razvitih eksemplarov tega tipa je zadnje čase v Ljubljani zaslovela koroška pesem »Tam čez izaro«. Napev je alpske konstrukcije, vendar je pomešan z elementi, ki niso značilni za alpsko pesem. Res, čudno je, kako napačne predstave imajo ljudje o pristnosti in značilnosti slovenskih pesmi. Kar se tiče o izberi obdelovalnega gradiva, se mora z žalostjo konstatirati, da vzorne izdaje nimamo. Ves material ki je nakopičen v Štrekljevih »Slovenskih narodnih pesmih«, leži še neuporabljen. To menda pač samo zato, ker se nobenemu ni zdelo vredno, posvetiti tem napevom nekoliko časa. Zgodilo se je pa to v prepričanju, da so napevi tako nečitljivi, da bi jih človek na noben način ne mogel razbrati. Vsaj dr. Krek se je v »Novih akordih« prilično tako nekako izrazil, kar seveda ni res.

Ko že imamo izbrane pesmi, je važno, kako jih notiramo, ali drugače povedano, katerih variant se poslužimo. Ker se napevi na različnih krajih pojo različno, se je treba potruditi, da se izmed variant izsledi najboljša, ker še nikakor ni dovolj, da je nabiratelj pesem dobil med narodom. On mora tudi vedeti, kaj je dobil. (Primer slabe notacije: Gerbičev »Oj ta vojaški boben«.)

O harmonizaciji narodnih napevov se misli, da je dovolj, če je le kolikor mogoče primitivna. Ali v resnici je naloga harmonizatorja, podati umetniški vtis napeva, to je: dati s harmonizacijo napevu priliko, da se pokažejo na površju vse one točke, ki so zanj značilne. Kot višek neprimerne ravnanja z narodnimi napevi navajamo Parmove »Slovenske cvetke«, kjer najdeš napev pesmi »Oj ta vojaški boben« v tako škandalozni prireditvi, da se človek zdrzne nad to brutalnostjo. Glede obdelav narodnih napevov se tudi ne moremo ravno pohvaliti. Prireditve za zbor, v katere so uvedeni solisti, so od prve do zadnje ponesrečene, ker v nikakem oziru ne odговarjajo zahtevam, ki jih ima prireditelj do napevov. Isto je z vsemi venčki in potpuriji, ker si slede brezmiselno različni napevi brez vsake notranje motivacije. Splošno se govori, da ni v slovenskih napevih »nič samosvojega«. Trdim, da to izvira samo iz dejstva, da nimamo dobrih prireditev in da so srbske narodne danes tako znamenite le radi tega, ker so doživele dobre prireditve. Da bi bile naše pesmi ravno tako imenitne, če bi že tudi toliko časa imele dobre prireditve, je zame gotovo. Ali nimamo jih.

Še enega vprašanja se moramo dotakniti. Ali je narodna pesem višek ali le predstopnja umetne. Če pomislimo, kakšen obseg in kakšno vsebino more imeti umetna narodna glasba in kako omejen je krog sredstev, ki stojijo ljudsko-narodni glasbi na razpolago, se moramo definitivno priklopiti mnenju, da je ljudsko-narodna pesem šele prva etapa v razvoju nacionalne glasbene umetnosti. Razumljivo je pa to tudi s stališča, da bi v slučaju, da je narodna pesem res višek, postalo delo umetne glasbe čisto brezmiselno in odveč. Ali jasno je, da človek ni ustvarjen zato, da od svojega postanka pa do groba obupno gleda v nebo. Umetna glasba je — kjer je razvita — od ljudsko-narodnih napevov bogatejša in pomembnejša. Vendar ima kultiviranje ljudsko-narodne pesmi pomen za zdravo glasbeno kulturo, ker ne nasprotuje tendencam umetnosti sploh, ampak jo zagovarja.

Marij Kogoj.

PREJELI SMO V OCENO:

Sbirka stanbenih naredaba. Tisk i naklada St. Kugli. Zagreb, 1921.

K. Makuszyński: **Ah te žene!**... (Vesele priče); iz poljščine Vasilij Choma-Dowski. Nakl.: St. Kugli, Zagreb, 1921.

Inż. Stanisław Roszkowski: **SHS.** Szkice z Jugosławiji. Izd.: Towarzystwo wydawnictw między-narodowych. E. Wende i S-ka. Warszawa, 1921. Zanimiva slika jugoslovanske sedanjosti, napisana po kulturnem delavcu Poljaku.

Časopis za zgodovino in narodopisje. Letnik XVI., 2. snopič. Izdaje Zgodovinsko društvo v Mariboru. Ur. prof. Fr. Kovačič. Maribor, 1921. Vsebina: Dr. Franc Kos: Doneski za krajevne kronike. — Gjorgjevič dr. Tihomir: Putovanje Simona Klementa kroz severozapadne krajeve naše zemlje 1715 godine. — Kovačič Fr.: K cerkveni zgodovini na Sp. štajerskem v 17. stol. — Šašelj dr. J.: Koroške narodopisne črtice. — Trstenjak dr. Al.: Slovenska protestantska knjiga — oznanjevalka protestantizma v Rusiji. — Slovstvo. — Društveni glasnik. — † A. Kaspret.

Siehe, ich stehe vor der Türe! Ein Büchlein für Erstkommunikanten. Von dr. Anton Anwander und dr. Friedrich Zoepfl. Mit 4 Bildern. 24° (VIII u. 276 S.) Freiburg i. Br. 1920, Herder. Vezano M. 11.— in dodatki.

Ivan Evanđelist Šarić: **Judita.** Epska pjesma u pet pjevanja. U heksametru. Izd. Kaptol vrhbosanski, Sarajevo, 1921.

Ivan Zorec: **Pomenki.** Samozaložba. V Ljubljani, 1921. Nat. Nar. tiskarna.

Ivan Robida: **Psihične motnje na alkoholični podlagi** s posebnim ozirom na forum. Za medicince in juriste. Zal. Umetniška propaganda. Ljubljana, 1921.

A. Novačan: **Veleja.** Drama. Ljubljana, 1921. Tiskovna zadruga. Cena broš. K 28.—, vez. K 36.—, po pošti K 1'80 več.

Damir Feigel: **Tik za fronto.** Ljubljana, 1921. Zal. Tisk. zadruga. Cena K 36.—, po pošti K 2.— več.

»Narodna zaštita«, slobodan i nezavisan list za socijalnu zaštitu. Vlasnik »Narod. zaštita« (Savez dobrotvornih društava). Ur. dr. Đuro Basariček. Zagreb, Josipovac 30. Letno 100 K.

Avtonomist. Izhaja vsak ponedeljek. Ljubljana, Breg št. 12. Letno K 120.—, mesečno K 10.—.

»Lira«, zbirka pjesama za muški zbor. Pod ovim će naslovom početi u najskorije vrijeme izlaziti pjesmarica, koja će u svescima po 8 do 10 pjesama, štampanima u partituri, donošati skladbe ponajbolji jugoslav. i drugih skladatelja, pisane za muške zborove. Cijena je svesku u preprodaji K 10.— (2½ dinara), a za 10 i više primjeraka K 8.— ili 2 din., a pretplatiti se može na više svezaka. — Novac i narudžbe šalju se na adresu: D. Rebernjak, Zagreb, Ilica 35 (dvorište).

V zalogi Herder & Co., Freiburg i. Br. so izšle te-le knjige Albana Stolz a v novih izdajah, na katere opozarjamo naše čitatelje:

1. A. Stolz: **Dürre Kräuter.** Gesammelte Werke. Volksausg. 10. Bd. Cena M. 13'50, vez. M. 19.—.

2. **Die Nachtigall Gottes.** Ges. W. 7. Bd. Cena M. 19.—, vez. M. 25.—.

3. **Witterungen der Seele.** Ges. W. Bd. 8. Cena M. 11'50, vez. M. 17.—.

4. **ABC für große Leute,** 20. Aufl. Cena M. 4'80.

5. **Das Bilderbuch Gottes.** 18. Aufl. Cena M. 4'80.

Vladimir Ćorović: **Rasa in vera v srbski prošlosti.** Zbirka političnih, gospodarskih in socialnih spisov, VIII. zvezek. Urejuje Vl. Knaflič. Zal. Tisk. zadruga v Ljubljani, 1921. Cena broš. K 16.—, po pošti K 1'50 več.

14 **Marijinih pesmi** (raznih slov. skladateljev) za mešani zbor zbral in priredil Marij Kogoj. V Ljubljani, 1921. Zal. Jgsl. knjig. Part. K 20.—, glasovi po K 7.—.

Joh. Bernhard Krier: **Die Höflichkeit.** Ein Führer für die Jugend. 30.—33. Tausend. Freib. i. Br. Herder. Cena M. 7'50, vez. M. 11'50.

Dr. Slavko Ježić: **Život i rad Frana Krste Frankopana, s izborom iz njegovih djela.** Sa 7 ilustracija. O 250. obljetnici zrinsko-frankopanske pogibije izdala Matica Hrvatska. Djelo dobivaju članovi Matičini uz cijenu od K 36.—, knjižarska cijena K 44.—.

Stanislav Wyspiański: **Hamlet.** Preveo Julije Benešić. Estetska rasprava Stanislava Wyspiańskoğa o Shakespearovu »Hamletu«. Wyspiański iznosi čitav niz vanredno zanimljivih pjesničkih opažanja o psihološkoj ličnosti Hamletovoj izvodeći, kako je moralo doći do katastrofe, a neke je scene, naročito monologe i prizor dvoboja, opsežno komentirao. Članska cijena u Matici K 25.—, knjižarska cijena K 30.—. Izd. Matica Hrvatska.

Deutsche Gebete. Wie unsere Vorfahren Gott suchten. Ausgewählt und herausgegeben von Br. Bardo. Vierte verm. Aufl. Freiburg i. Br. 1921. Herder. Vez. M. 15'40, v platno vez. M. 2.— in dodatki.

Heinrich Scheid S. J.: **Die weise Jungfrau.** Gedanken und Ratschläge von Adolf von Doß S. J. 40.—44. Taus. Freib. i. Br. 1921. Herder. Cena M. 16'80. Vzporedno z Došovim delom »Gedanken u. Ratschläge für gebildete Jünglinge«.

Josef Kreitmaier S. J.: **Beuroner Kunst.** Eine Ausdrucksform der christlichen Mystik. 37 tablic. 3. pomn. izdaja. Freib. i. Br. 1921. Herder. Vez. M. 35'11 in dodatki.

Johannes Hofer C. SS. R.: **Der heilige Klemens Maria Hofbauer.** Ein Lebensbild. Freib. i. Br. Herder. 1921. Cena M. 42.—. Zanimiva zgodov. slika kršč. verskega preporeda na Dunaju na zač. XIX. stol.

Alfons Lehman S. J.: **Lehrbuch der Philosophie** auf aristotelisch-scholastischer Grundlage zum Gebrauch an höherer Lehranstalten und zum Selbstunterricht. 2. Bd. 1. Teil: Kosmologie, popravljena izdaja Peter Beck-a S. J. 2. Bd. 2. Teil: Psychologie, popravljena izdaja Julius Beßmer-ja S. J. Freiburg i. Br. Herder. 1921. Cena M 67.—, vez. M. 77.—.

Dr. Goetz Briefs: **Untergang des Abendlandes.** Eine Auseinandersetzung mit Oswald Spengler. 2. Aufl. Freib. i. Br. 1921. Herder. Cena M. 8'50. (Vsebina: I. Sozialismus als Idee und Bewegung. II. Darstellung der Spenglerschen Problembehandlung. III. Zur Analyse des Spenglerschen Denkens.)

Dr. Engelbert Krebs: **Grundfragen der kirchlichen Mystik,** dogmatisch erörtert und für das Leben gewertet. Freib. i. Br. 1921. Herder. M. 14'20, vez. M. 17'18.

Dr. Josef Geyser: **Eidologie oder Philosophie als Formerkenntnis**. Freib. i. Br. Herder, 1921. C. M. 7.— (52 str.).

Hermann Wendel: **Von Marburg bis Monastir**. Izd. Frankfurter Societäts-Druckerei, Frankfurt a. M. C. M. 15.— (v Švici 5 fr.).

Ivan Mažuranić: **Smrt Smail-age Čengića** (cir.). spremio i protumačio dr. Dragutin Prohaska. 3. izd. Beograd 1921. Cvijanović. C. 5 din.

Ta pravi inu tazieli Colomone-shegen. Za tisk priredil J. A. G. Tiskala tiskarna J. Blasnika nasl. Založila Umetniška propaganda. V Ljubljani 1920.

Bogdan Popović: **O književnosti** (cir.). 2. izd. Beograd 1921, Cvijanović. C. 3-50 din.

D. J. Filipović: **Kosovski božuri** (cir.). Beograd 1921, Cvijanović. C. 3 din. (pesmi).

Bogdan Popović: **Jovan Skerlić** (cir.). Beograd 1921, Cvijanović. C. 3 din.

Milan Ogrizović: **U bečkom Novom Mjestu**. U 1 činu. Izd. Matica Hrvatska. Zagreb 1921. C. 12.— K, za člane 10.— K.

Dr. Fr. Veber: **Uvod v filozofijo**. »Pota in cilji«, 3.—4. zv. Izd. Tiskovna zadruga 1921. C. 72.— K, po pošti 3 K več.

Anton Medved: **Stari in mladi**. Ljudski oder II. zv. Izd. Slov. kršč.-soc. zveza v Ljubljani 1921. C. 16.— K, po pošti 2 K več.

Galerija naših umjetnika. I. sv. Rosandić. Nakl. »Jugoslav. galerije umjetnina u Zagrebu 1920. C. 200.— K, 200 luksus-izvodov à 400 K. Knjižo razpošilja po povzetju Jugosl. galerija umjetnina Zagreb I.

A. Robida: **Slovenska stenografična čitanka**. Ljubljana 1921. Jugosl. knjigarna. C. K 32.—.

Ign. Hladnik: **3 Marijine kantate**, za samospeve, mešane zборе in orgle. Ljubljana 1921. Zal. skladatelj. Tisk J. Blasnika nasl. C. 5 din.

Ilka Waschtetova: **Pravljice**. Ljubljana 1921. Tiskovna zadruga. C. K 40.—, po pošti K 1-80 več.

J. E. Šarić: **Salve Regina**, pesmi. Sarajevo. Kaptol vrhbosanski 1920.

Alphonse Daudet: **Pisma iz mog mlina**. Dojmovi i uspomene. Narodna knjižnica vanr. izdanje. Zagreb 1921. Kr. zemaljska tiskara. C. K 28.—.

Shakespeare—O. Župančič: **Macbeth**. Ljubljana 1921. Tiskovna zadruga. C. K 32.—, vez. K 40.—, po pošti K 1-80 več.

Jadranski zbor 1920, izvješća i dokumenti. Zagreb 1921. Izd. »Jadr. zbora«. Tisk Hrv. štamparski zavod.

Dr. Ljudevit Pivko: **Dramatsko pesništvo**. Zal. Sl. šolska matica. C. K 6.—, za dijake K 4-50. Maribor 1921. Cirilova tiskarna.

Stanko Premrl: **Slava presv. Evharistiji!** 75 evhar. pesmi za meš. zbor, deloma a capella, deloma z orglami. Zal. Jugosl. knjigarna v Ljubljani 1920. Stich u. Druck »Senefelder«, Graz.

Pedagoški letopis. XVIII. zv. Ljubljana 1920. Ur. dr. Lj. Pivko. Izd. Slov. šolska matica.

Dr. Lj. Pivko in Ad. Schaup: **Telovadba**. Maribor 1920. Izd. Slov. šolska matica.

Fr. Fink: **Posebno ukoslovje slovenskega učnega jezika v osnovni šoli**. Ljubljana 1920. Izd. Slov. šolska matica.

Homerova Iliada, preveo i protumačio T. Maretić. 4. izd. Zagreb 1921. Matica Hrvatska. C. K 50.— za člane, sicer K 60.—.

Anton Grum: **Odpevi pri lavretanskih litanijah**. Zal. Jugosl. knjigarna. Ljubljana 1921.

Stanko Premrl: **100 praeludia organi**; zbirka orgelskih preludijev. II. nat. Zal. Jugosl. knjigarna 1921. Lj.

Frank Heller: **Prigode gospoda Collina**. Šaljiv detektivski roman iz velikega sveta. Iz švedščine preložil F. J-o. Knjižnica »Jutra«, zv. 1. Ljubljana 1921. Zal. »Jutra«. C. K 15.—, po pošti 2 K več.

Reformni pokret u Hrvatskoj. Napisao svećenik nadbiskupije zagrebačke. Zagreb 1920. Tisak nadbiskupske tiskare. C. K 2.—.

Svetniške in prazniške pesmi za mešani zbor in orgle, zl. P. Hugolin Sattner. V Ljubljani 1921. Zal. Jugosl. knjigarna. C. K 20.—.

»Naš List« za učence ljudskih in nižjih razredov srednjih šol. Izhaja mesečno s slikami. C. K 48.— na leto. Uprava: Beograd, pop Lukina ul. št. 14.

Jos. Suchy: **Uvod v buddhizem**. Ljubljana 1921. Knafljeva ul. 18.

Dr. Fr. Grivec: **Pravovernost sv. Cirila in Metoda**. Odtisk iz Bogosl. vestnika. Ljubljana 1921. Zal. Bogosl. akademija. Tisk Jugosl. tiskarne.

»Vesna«, ilustr. kulturna in modna revija. V Ljubljani, Miklošičeva c. 16/I. Cena posamezne številke K 32.—.

Shakespeare: **Beneški trgovec**. Prevel O. Župančič. »Nova knjižnica«, 6. C. K 28.—, vez. K 36.—.

Melik Anton: **Jugoslavija**. Zemljepisni pregled, I. del. »Pota in cilji«, zv. 5. in 6. Zal. Tiskovna zadruga v Ljubljani 1921. Cena na finem papirju K 60.—, na navadnem K 42.—.

Naša domovina: 1. album, Plitvička jezera; 2. album, Hrvatsko primorje. Izd. Jos. Čaklović, Zagreb, 1921.

Byron: **Kain**, misterij u 3 čina. Pozorišna biblioteka, 3. Zagreb 1921. Tisak kr. zemaljske tiskare. C. K 20.—.

Ratnik, mesečni vojni list. Izdaje glavni đeneralštab. Urednik Vojin Maksimović, Beograd. Cena za aktivne ali rezervne oficirje 96 din. letno.

Popović Bogdan: **O vaspitanju ukusa**, književna studija. 2. izd. S. B. Cvijanović. Beograd 1921. C. 3-50 din.

Dr. Vlad. Stanojević: **Preko Albanije na ostrvo smrti**. Iz dnevnika jedne bolnice. Beograd 1921. S. B. Cvijanović. C. 3 din.

Verga Đovani: **Grešnica** (cir.), roman. Preveo Mihajlo Dobrić. Beograd 1921. S. B. Cvijanović. C. 7-50 din.

Československo-jihoslovanská Liga, 1. letnik. Glasilo č. jsl. lige v Prazi, II., Mikulandská ul. č. 7., III. p.

E. pl. Bauernfeld: **Dnevnik**, veseloigra v dveh dejanjih. Prevel in priredil R. Dobovišek. Celje 1921.

Manifest zenitizma, spisali Lj. Mičić, Ivan Goll, Boško Tokin. Biblioteka zenit 1. Zagreb 1921.

Die Bekenntnisse des hl. Augustinus. Prestava in uvod G. Graf von Hertling. 16.—18. Aufl. Freiburg i. Br. 1921. Herder M. 11.—, vez. M. 16.—. Priporočamo posebno mladim ljudem.

Dr. Gerh. Rauscher-Wittig: **Grundriss der Patrologie**. 6. u. 7. Aufl. Freiburg i. Br., Herder. 1921. C. M. 30.—, vez. M. 36.—.

V. Cathrein S. J.: **Philosophia moralis in usum scholarum**. 11. in 12. izdaja. Freiburg i. Br. 1921. Herder. M. 40.—, vez. M. 46.—.

L'Europa orientale, mesečnik, izd. Istituto per l'Europa orientale v Rimu, Libreria di cultura, viale Giulio Cesare 27. I. let. 1921. Cena za člane 15 lir, za nečlane 25 lir.

Fr. Kimovec: **Pred Bogom**, 14 mašnih pesmi za mešani zbor, deloma z orglami. Ljubljana 1921. Zal. Jugoslovanska knjigarna. C. partituri K 30.—, glasovi po K 8.—.

Kres, družinski list. Uredništvo in uprava: Ljubljana, Aleksandrova cesta 5. Tisk tiskarne J. Blasnika nasl. Izhaja mesečno. Cena letno 20 din.

Pavel Kunaver: **Na planine!** Ljubljana 1921. »Učiteljska tiskarna«. C. vez. K 50.—.

M. U. Dr. K. Pečnik: **Jetika**. Celje 1921. Goričar & Leskovšek. C. K 8.—.

Dr. K. Holl: **Die Jugend großer Frauen**. Freiburg i. Br. 1921. Herder. C. M. 14.—, vez. M. 20.—.

Alois Stockmann: **Die deutsche Romantik**. Freiburg i. Br. 1921. Herder. C. M. 22.—, vez. M. 27.—.

(Vsebina: Predgovor. — I. Osnovne poteze romantike: 1. Uvod. 2. Hrepenenje. Misel organizma. Ironija. 3. Verski moment. Ljubezen do domovine. Univerzalnost. — II. Zastopniki zgodnje romantike: 1. Novalis. 2. L. Tieck. 3. A. W. Schlegel. 4. Fr. Schlegel.)

